

Prijs 60 cent.

Autoritair en Libertair
Socialisme

DOOR

F. DOMELA NIEUWENHUIS.

AMSTERDAM,

PH. OUDKERK. — Damrak 100n.

1897.

Autoritair en Libertair
Socialisme

DOOR

F. POMELA NIEUWENHUIS.

AMSTERDAM.

PH. OUDKERK. — Damrak 100a.

1897.

Autoritair¹⁾ en Libertair²⁾ Socialisme.

Les idées marchent ³⁾ — en wel sneller dan men denkt. Wij leven tegenwoordig in één jaar tijds wel 25 jaar van vroeger en dat maakt, dat sommigen hun tijd niet kunnen bijhouden.

De aloude strijd tusschen gezag en vrijheid, die in alle eeuwen den menschelijken geest heeft beziggehouden, is nog verre van beslist. In elke partij openbaart hij zich op andere wijze, maar toch, hij wordt er aangetroffen op godsdienstig zoowel als op zedelijk en maatschappelijk gebied.

Gezag — dat is de overheersching van den eenen mensch over den anderen, in welke gedaante men het ook inkleede.

Vrijheid — dat is het vrijlaten van elk om zijn meening te uiten en daarnaar vrij te kunnen leven.

De mensch leidt allereerst een individueel bestaan als enkeling en wee dengeen, die de individualiteit, het hoogste en beste in den mensch, wil vernietigen; hij verlangt, dat het individu geheel opgelost worde in de gemeenschap, hij smooert het meest karakteristieke, het eigenlijke wezen van den mensch.

Maar behalve dat, is de mensch een maatschappelijk wezen, een kuddedier en als zoodanig heeft hij natuurlijk rekening te houden met de rechten en behoeften van anderen, die met hem leven in dezelfde gemeenschap.

Wie de voordeelen der gemeenschap hooger acht dan alles, hij zal zich vrijwillig ten offer brengen aan die gemeenschap, al is het ook ten koste zijner individualiteit. Daarentegen de strenge individualist zal liever veel missen en ontberen als hij maar niet in aanraking komt met en den druk gevoelt van de gemeenschap of maatschap.

¹⁾ Autoritair socialisme = gezagssocialisme. ²⁾ Libertair socialisme = vrijheidlievend socialisme. ³⁾ De denkbeelden gaan vooruit.

De juiste grenzen tusschen beiden aan te geven, dat is de groote moeilijkheid. Maar ook te dien aanzien kan men geen algemeene regelen stellen. Men heeft rekening te houden met landaard, temperament, omgeving en tal van dingen, die hun invloed uitoefenen.

De twee stroomingen zijn evenals in andere partijen ook waar te nemen bij de socialistten en men kan ze het best onderscheiden in LIBERTAIR EN AUTORITAIR socialisme.

Het autoritair socialisme gaat uit van Duitschland en is daar het sterkst vertegenwoordigd, maar het heeft school gemaakt in alle landen, zoodat men spreken kan van de Duitsche methode om het socialisme te beschouwen.

Het libertair socialisme, meer overeenkomstig den aard van het Fransche volk, komt voornamelijk van daar om zijn vertakkingen te krijgen overal, waar de vrijheidszin meer is ontwikkeld. Zeker, men heeft het Duitsche socialisme trachten te enten op den Franschen stam, ja men vindt een Fransche afdeeling, die evenals de kopie altijd het origineel overdrijft, *plus allemand que les Allemands eux-mêmes*¹⁾ is, dat zijn de zoogenaamde Marxistten of Guesdisten. Niettemin wordt dat socialisme nooit goed opgenomen onder het Fransche volk, want dit moet eerst zijn alouden vrijheidszin uitschudden, zal het Duitsche socialisme het kunnen doordringen in merg en been. Welnu, dat behoort onder de onmogelijkheden en dus van dien kant geen gevaar. Verschillende volkeren, te midden waarvan de vrijheid geen onbekende zaak is, zooals in Duitschland, nog ter nauwernood en niet eens geheel ontgroeid aan het feodalisme, hebben meer neiging naar het Fransche socialisme. Zoo b.v. Engeland, Nederland, Italië, Spanje, terwijl Oostenrijk, Zwitserland, Denemarken, België meer naar Duitsch model worden gekneed.

De vrijheidlievende landen meer naar Fransch en de gezaglievende volkeren meer naar Duitsch model.

Men moet dit onderscheid niet te absoluut nemen, want er heeft toch eenige vermenging plaats, zoodat een libertaire strooming merkbaar is in de autoritaire landen en omgekeerd een autoritaire strooming in de meer libertaire, maar in het groot genomen kan in het ontwikkelingsproces

¹⁾ Meer Duitsch dan de Duitschers zelveu.

van het socialisme de splitsing ongeveer zoo gemaakt worden, als wij haar aanduidden.

In aansluiting aan vorige artikelen in het tijdschrift *La Société Nouvelle*, te weten: »Les divers courants de la démocratie socialiste allemande» (1892) en »Le socialisme en danger?» (1894) (»De verschillende stroomingen in de Duitse sociaal-demokratie» en »Het socialisme in gevaar?») willen wij de ontwikkeling van 't socialisme volgen, gelijk zij zich heeft gemanifesteerd sinds dien tijd.

In de eerste brochure heb ik het ontleedmes ter hand genomen, om met de feiten vóór ons, — want de gebruikte argumenten waren ontleend aan de woordvoerders zelve — aan te duiden, hoe in den loop der jaren het revolutionair karakter der sociaal-demokratie is zoek geraakt, hoe zij geworden is een hervormingsgezinde partij, waarmede best valt te onderhandelen voor de bourgeoisie. Aan de linkerzijde zag men de Jongen of Onafhankelijken stout het hoofd opsteken, maar zij werden op het kongres te Erfurt als ketters uitgeworpen. Daarentegen werd de rechterzijde, onder aanvoering van Vollmar, ontzien. Men durfde haar niet aan, omdat zij een grooten anhang achter zich heeft. In het midden staat het partijbestuur onder het driemanschap Liebknecht-Bebel-Singer, dat niet oneigenaardig onder de Duitse partijgenooten wordt aangeduid met den naam van »de regeering». Zij willen het juste milieu houden en nemen als zoodanig een echt regeeringsstandpunt in.

Die Vollmar heeft de heeren al wat last veroorzaakt. Te Erfurt was, behalve de afmaking van de Jongen, een der hoofdschotels de houding van Vollmar, gelijk hij die omschreven had in een paar redevoeringen, te München gehouden.

Te Berlijn was het de kwestie over het staats-socialisme, bij welke gelegenheid Liebknecht en Vollmar een vermakelijke goocheltoer hebben geleverd voor 't kongres, door een resolutie te fabricceeren, waarmede beiden konden samengaan.

Te Frankfurt a/Main gold het de stem, die de Beiersche landdagafgevaardigden hadden uitgebracht vóór de staatsbegrooting. Telkenmale kwam Vollmar zegevierend uit den strijd of liever gelukte het den eigenlijken Noord-Duitschen

leiders niet zijn invloed te fnuiken en zijn persoon de wet te stellen; integendeel men bemerkt dat de partij zelve meer en meer naar rechts schuift.

Op de beschuldiging dat Vollmar een nieuwen koers wilde voorschrijven, antwoordde deze met het volste recht: «De aktie die ik heb aanbevolen, is reeds sinds de opheffing der socialistenwet in vele gevallen, zoowel in als buiten den Rijksdag, toegepast.» (Protokol van den partijdag te Frankfurt). En wat later: «Ik heb haar dus niet uitgevonden, maar ik heb mij met haar geïdentificeerd, overigens is zij gevolgd, sinds den partijdag te Halle. Tegenwoordig kan men minder dan ooit zich verwijderen van deze zienswijze. Dit bewijst duidelijk, dat ik het oog heb op de bestaande taktiek, die volgens het reglement eener partij gevolgd moet worden.»

Een ander afgevaardigde uit Magdeburg zei: «Ik keur de politiek van Vollmar ook af, maar deze heeft nergens iets anders gezegd, volgens mijne meening, dan wat door de geheele fraktie is gezegd.» En Auerbach uit Berlijn sloeg den spijker zeer juist op den kop, toen hij zei: «De manier van handelen der leden van den Rijksdag brengt noodzakelijk tot de taktiek van Vollmar.»

En dat, ofschoon Bebel, Liebknecht, Auer en anderen aandrongen bij het kongres om een konklusie te nemen, waarin men zich duidelijk uitsprak; ofschoon Liebknecht zich zoo scherp mogelijk uitte en zelfs verlangde, dat de resolutie van Bebel met het amendement Oertel, waarin het kongres zich verklaarde tegen de redevoeringen van Vollmar en de nieuw te volgen taktiek, zou aangenomen worden, ja die zoover ging om te zeggen: «Als de resolutie van Oertel niet wordt aangenomen, zou de oppositie gelijk hebben en in dat geval zal ik zelf tot de oppositie overgaan.» Ofschoon Bebel het noodzakelijk verklaarde om zich flinkweg uit te spreken, toch durfde men niet zoover gaan, vooral niet toen Vollmar tot het kongres zei: «Als de motie van Oertel wordt aangenomen, blijft mij niets anders over dan u te zeggen, dat ik in dat geval voor het laatst het woord tot u heb gericht.»

De motie Oertel werd niet aangenomen, maar ingetrokken en een verzoeningsmotie, die niets zei, aangenomen. Toch ging Liebknecht niet over tot de oppositie en verlieten Bebel en de zijnen de partij niet!

Ten opzichte van het staats-socialisme stonden Vollmar en Liebknecht scherp tegenover elkander. Wie zich nog herinnert de discussie daarover in de partijbladen, die weet ook, hoe men elkander alles behalve malsch onderhanden nam. Maar weer wist men den storm te bezweren, zoodat men de twee mannen, die lijnrecht tegenover elkander stonden, heel broederlijk te zamen zag verschijnen voor het kongres met een resolutie, gemeenschappelijk opge maakt en waarbij beiden zich konden neerleggen. Men kan begrijpen, hoe dat ding er uitziet. Afgeslepen, zoodat alle fijne punten eraf zijn, is zij geworden een verzameling van louter frases, waarmee zoowat iedereen kan meegaan.

Maar weer kwam een nieuwe verrassing, die op nieuw groote ergernis verwekte in de partij. De Beiersche landdagafgevaardigden, onder wie ook Vollmar behoorde, stemden vóór de staatsbegrooting. Nu werd het toch wat te gek, zal men zeggen. Immers wie een regeering gelden toestaat, die geeft daardoor een vertrouwensvotum aan haar en een sociaal-demokraat, een vertrouwensvotum uitbrengende aan een regeering, die steeds vijandig tegen hem optreedt — hoe is dat tezamen te rijmen?

Op den partijdag te Frankfurt zou natuurlijk die zaak worden behandeld. Twee voorstellen werden aan de stemming onderworpen, te weten: 1o. Een voorstel van de Zuidduitsche afgevaardigden, dat aldus luidde:

Overwegende, dat de principieele bestrijding der heerschende maatschappelijke en staatsorde te voorschijn treedt uit het gezamenlijk optreden der partij;

verder overwegende, dat de eind-stemming over de finantieele wetten der afzonderlijke staten een zuivere nuttigheidsvraag is, die beoordeeld moet worden naar de plaatselijke en tijdelijk gegeven omstandigheden, en tevens met inachtneming van de op den Beierschen partijdag gegeven beschouwingen:

moeten de voorstellen van Berlijn 1, 3 en 4, Halle, Weimar, Brunswijk en Hanau als afgehandeld beschouwd worden. ¹⁾

¹⁾ In Erwägung, dass die grundsätzliche Bekämpfung der herrschenden Gesellschafts — und Staatsordnung aus der Gesamttätigkeit der Partei hervorgeht;

Deze voorstellen hadden allen ten doel een afkeurend oordeel uit te spreken over de houding der Beiersche landdagafgevaardigden.

Daarnaast kwam een voorstel, dat onderteekend was door de meest invloedrijke fraktiemannen, zooals Auer, Bebel, Liebknecht, Singer, enz. Het luidde aldus:

»De partijdag verklaart: »het is de plicht der parlementaire vertegenwoordigers van de partij, zoowel in den Rijksdag als in de Landdagen de wanverhouding en onrechtvaardigheden, die wortelen in het klassen-karakter van den Staat, welke slechts de politieke organisatievorm is tot waarborg der belangen van de heerschende klassen, met alle scherpste te kritiseeren en te bestrijden; het is verder de plicht van de vertegenwoordigers der partij alle passende middelen aan te grijpen, om bestaande misstanden op zij te zetten en andere toestanden te scheppen in den zin van ons program. Daar verder de regeeringen als leiders van klassen-staten het sociaal-democratisch streven op de heftigste wijze bestrijden en elk middel, dat hun doelmatig toeschijnt, aangrijpen om de sociaal-demokratie zoo mogelijk te vernietigen, zoo is het een noodzakelijk gevolg, dat de vertegenwoordigers der partij in de Landdagen aan de regeeringen geen bewijs van vertrouwen kunnen geven en daar het toestaan van gelden op de begrooting geldt als een votum van vertrouwen, stemmen moeten tegen de geheele begrooting.«¹⁾

in weiterer Erwägung, dass die Gesamtabstimmung über die Finanzgesetze der Einzelstaaten eine reine Zweckmässigkeitsfrage ist, welche nach den örtlich und zeitlich gegebenen Umständen zu beurtheilen, sowie in Hinblick auf die auf dem bayerischen Parteitage gegebenen Darlegungen:

Sind die von Berlin 1, 3, 4, Halle, Weimar, Braunschweig und Hanau gestellten Anträge als erledigt zu betrachten.

¹⁾ Der Parteitag wolle erklären: Es ist Pflicht der parlamentarischen Vertreter der Partei, wie im Reichstag so in den Landtagen Uebelstände und Ungerechtigkeiten, die in den Klassencharakter des Staates wurzeln, der nur die politische Organisationsform für die Wahrung der Interessen der herrschenden Klassen ist, mit aller Schärfe zu kritisieren und zu bekämpfen; es ist weiter Pflicht der Vertreter der Partei, alle geeigneten Mittel zu ergreifen, um bestehende

En hoe was het lot dier beide voorstellen?

Het eerste werd afgestemd met 142 tegen 93 stemmen.

Het tweede met 164 stemmen tegen 64.

Dus men heeft niets beslist. De zaak is gebleven zooals zij was. En dat niettegenstaande het driemanschap al zijn gewicht in de schaal legde! Vollmar heeft dus, wel verre van achteruit te gaan in invloed, integendeel veld gewonnen.

Een groot deel der partij staat achter hem, met die overtuiging kan hij van het kongres huiswaarts zijn gekeerd.

Bebel zag het gevaar in en teruggekomen van het kongres besloot hij den strijd te beginnen. In een vergadering te Berlijn sprak hij zijn teleurstelling uit over den partijdag, die de grootste is geweest voor de partij, zoolang zij bestaat. De partij moge vooruitgegaan zijn in aantal, *daarentegen heeft zij verloren in hoedanigheid en gehalte*. Burgermensen, die volstrekt niet instemmen met de beginselen der sociaal-demokratie en der internationale beweging, zijn als gematigden in de partij gedrongen. Door het opportunisme, door het partikularisme zou de partij te gronde kunnen gaan. Hem was een kleine partij, die weet wat ze wil, liever dan een groote en ongedisciplineerde. Hij zou de dingen zoo niet lang meer kunnen aanzien. Hij had er zelfs aan gedacht om zijn plaats in het bestuur te ruimen en niet dan op aandrang van zijn vrienden bleef hij zijn post behouden, ofschoon hij er niet voor kon instaan, als de loop van zaken zich in die richting ontwikkelde.

Wat moest Bebel, die als profeet reeds zoo menigmaal fiasko heeft gemaakt, nu wel zeggen van zijn artikel in de *Neue Zeit*, kort vóór het kongres geschreven? Ons dunkt, dat hij bij de nalezing met zijn eigen figuur verlegen zal zitten.

Bebel zu beseitigen und andere Zustände im Sinne unseres Programms zu schaffen. Da ferner die Regierungen als Leiter von Klassenstaaten die sozialdemokratischen Bestrebungen auf das heftigste bekämpfen und jedes Mittel, das ihnen zweckmässig erscheint, ergreifen, um die Sozialdemokratie, wenn möglich, zu vernichten, so ist die nothwendige Folge, dass die Vertreter der Partei in den Landtagen den Regierungen ein Zeichen des Vertrauens nicht geben können und, da die Bewilligung des Gesamtbudgets als Vertrauensvotum gilt, in der Gesamtabstimmung gegen das Budget zu stimmen haben.

Toen heette het: Principieele of ernstige strijd over de taktiek der partij is uitgesloten. Principieele meeningsverschillen bestaan nergens. De partij staat in al haar deelen op een en denzelfden principieelen bodem, zooals het program het uitdrukt. Wie hier een andere meening wil hebben, voor hem is geen plaats in de partij, hij moet of naar de anarchisten gaan, of naar het burgerlijke leger. De partij kan hem niet gebruiken."

Het is na het gebeurde, of hij een klap in 't aangezicht heeft gehad. Zoo'n ontzuivering overtreft alles wat zich laat denken en het feit zelf bewijst, hoe weinig Bebel eigenlijk op de hoogte is van hetgeen er in de partij omgaat. Hij verklaarde dan ook in Art. 3 van een reeks artikelen in de *Vorwärts*, dat hij met een optimistische stemming, die zich uitsprak in zijn stuk in de *Neue Zeit*, naar Frankfurt ging, maar weldra ontdekte, dat hij zich geheel vergist had.

Liebknecht was zoodanig met blindheid geslagen, dat hij ook na het kongres nog schermde met de ongebroken eenheid der partij. Na afloop daarvan schreef Liebknecht een hoogdravend artikel in de *Vorwärts*, dat getuigt hoe de blik voor de werkelijkheid bij hem totaal schijnt verloren te zijn gerankt. Hij schrijft daarin: "De »twisten«, waarop onze tegenstanders zoo gehoopt hadden, verdwenen bij de vrije, onbewimpelde kritiek en in plaats van de ons steréotiep geprofeteerde »scheuring«, brachten zij nauwere aaneensluiting. Het »Beiersche geval«, dat tot den ondergang der partij, althans minstens tot de onheilbare »breuk tusschen de Berlijnsche leiders en de Zuid-Duitsche rebellen« zou voeren, werd door de takt en het gezond verstand der meerderheid zoo grondig opgeruimd, dat ook niet één enkel druppeltje bitterheid aan een van beide zijden is achtergebleven."

Inderdaad zulk een onverbeterlijk optimisme overtreft de stoutste verwachtingen, en als iemand de stelling van het: »tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes«¹⁾ heeft geïllustreerd, dan is het de oude Liebknecht geweest.

Op 't kongres was ook de agrarische kwestie aan de orde en zoowel Vollmar als dr. Schönlanke namen ten opzichte

¹⁾ Alles is op zijn best in deze beste der werelden.

daarvan een zoodanig opportunistisch standpunt in, dat men het socialisme eigenlijk over boord wierp ter wille van een praktische propaganda. Als een homoeöpaat moet men de boeren het sociaal-demokratische program in kleine hoeveelheden toedienen, want als men hun op eens de volle laag geeft, dan maakt men hen dood. Maar hoe eigenaardig moet het den nauwlettenden lezer der referaten opvallen, dat men zich niet gewend heeft tot de landbouw-arbeiders, die zelf als regel geen duimbreed grond bezitten, maar tot de kleine boeren. Zeer terecht kon de *Frankfurter Zeitung* schrijven: «afgezien van enkele frases kan elke radikale burgerpartij tot een dergelijk standpunt komen,» en de radikaal Lorand in de *Réforme* kwam tot een dergelijke slotsom.

Vollmar bleef niet in gebreke om den hem toegeworpen handschoen op te rapen. Hij sprak van Bebel's «Pronunciamento» en roept dezen toe: «wij moeten in deze dagen een onverwacht schouwspel beleven. In het aangezicht der vijanden, die in gevechtlinie opmarcheeren en klaar staan om aan te vallen, verheft zich een onzer aanvoerders en slingert den fakkel der tweedracht — niet onder de tegenstanders, maar in de eigen rijen.»

Een der veteranen der partij, de rijksdagafgevaardigde Grillenberger, mengde zich in den strijd en sloot zich in de pers, evenals te Erfurt, geheel aan de zijde van Vollmar aan. Hoe vinnig de strijd van weerszijden gevoerd is, dat kan men het best zien uit de polemieken zelve. Vollmar getuigt van Bebel: «dat de beweegredenen van Bebel's optreden in zijn gekwetste eigenliefde en gebrek aan kritischen zin en zelfbeheersching te zoeken zijn, die hem — den aanvoerder eener demokratische partij — zijn persoon hebben doen stellen boven het meest tastbare partijbelang tot ergernis en schade der sociaal-demokratie en slechts tot genoegen en vreugde der tegenstanders.» Bebel verweet Grillenberger, dat hij de «vuilste en gemeenste frases bezigt op den toon van 'n straatjongen.»

Maar dit persoonlijk moment van den strijd interesseert ons het minst, het geeft alleen een prachtige illustratie van de aandoenlijke eenheid in de partij!

Bebel meende, dat de kleinburgerlijke, voornamelijk in Zuid-Duitschland vertegenwoordigde strooming de partij ver-

watert, dat het Beiersche partikularisme en opportunisme, hetwelk Vollmar systematisch bevordert, onvereinigbaar is met het beginsel der partij.

Dus hij konstateerde hier, dat er wel degelijk verschil van beginsel is en volgens hem staan Vollmar, Grillenberger en anderen voor het alternatief om of over te gaan tot de anarchisten, of in het burgerlijk leger een plaats te zoeken.

Vollmar nu schijnt niet het minst van plan te zijn dien raad te volgen en meent nog wel degelijk principieel op den grondslag der sociaal-demokratie te staan.

Bebel gaf toen vier vervolgartikelen in de *Vorwärts*, waarin hij zijnerzijds zijn standpunt preciseerde en een kritiek leverde op de meening van Vollmar. Enkele gedeelten daarvan zijn te belangrijk, dan dat het niet nuttig zou zijn ze onder de aandacht van zooveel mogelijk te brengen:

Bebel wees er op, hoe dikwijls Vollmar reeds de partij-dagen had gedwongen, zich bezig te houden met zijn politiek en hoe hij is geworden de «zuil van blijde hoop voor alle halven in de partij en voor alle dweepers met hervorming buiten de partij». Hij, die Vollmar kent, weet dat deze het zoover kan brengen evenals vroeger, om in de trompet van het hyperradikalisme te blazen, zooals hij volgens de melodie van «Leise, leise, kein Geräusch gemacht» (zachtjes, zachtjes, geen geruisch gemaakt) de Krethi en Plethi¹⁾ als bagage voor de partij tracht te vangen, wanneer? . . . Ja, wanneer? Dat is het groote vraagteken, waarvan ik voorloopig de verantwoordelijkheid niet aanvaard.

Vollmar wees er op, hoe Bebel vrijwel neerkwam op hetgeen Hans Müller²⁾ reeds heeft geschreven over de verburgerlijking der partij en daarin heeft hij volkomen gelijk. Met de voornaamheid, eigen aan regeeringspersonen — van de ministertafel is men zulke verklaringen gewoon — wijst Bebel die beschuldiging van zich en hij verzekert het boek van Müller jaren geleden slechts eenmaal vluchtig te hebben doorbladerd en nu nauwelijks nog te weten, wat er in staat.

¹⁾ Jan en Alleman.

²⁾ Der Klassenkampf in der deutschen Sozialdemokratie von Hans Müller.

Ondanks deze plechtstatige verzekering zijn wij zoo vrij dit niet te gelooven. Hoe? Daar komt een kritiek uit op de partij door een man, van wien Bebel zelf getuigt, dat hij niet bekrompen is en een der leiders en voorgangers zou ze niet lezen! Dat is ongelooflijk, want indien het zoo was, dan mocht het met recht onverantwoordelijk heeten. Onverantwoordelijk — want als partijleider is men verplicht kennis te nemen van al wat dienstig kan zijn om er zijn voordeel mede te doen. Maar ook ongelooflijk, dat men midden in den strijd staande niet gelezen zou hebben een geschrift, dat indertijd nog al opgang maakte. Ik kan me begrijpen, dat het den partijleiders hoogst onaangenaam was, dat een dergelijk geschrift verscheen, want zonder zich te verliezen in persoonlijke hatelijkheden wordt in dat boekje met de feiten in de hand en met aanhaling uit de eigen geschriften aangetoond, hoe de partij meer en meer verburgerlijkte en naar rechts afdwaalde.

Hans Müller heeft de fout begaan, dat hij scherper zag dan Bebel en dus eerder zijn aandacht wijdde aan een verschijnsel, dat zich overal in de partij openbaart.

Was het niet Bebel, die indertijd er op wees, hoe iemands uitwendige omstandigheden invloed hadden op zijn standpunt? Hij zei dit tegenover Vollmar, die leefde op een villa aan een der Beiersche meren. Maar hetzelfde werd door anderen aangevoerd tegenover Bebel zelf en met hetzelfde recht. Welnu, wat is de oorzaak, dat de kleinburgerlijke elementen in de sociaal-demokratische partij zoo zijn binnengedrongen en zooveel invloed aldaar uitoefenen?

Dr. Hans Müller ¹⁾ wijdt aan die vraag een geheel hoofdstuk zijner brochure.

Tot aan de socialistenvet was de Duitsche sociaal-democratie een zuiver proletarische klassenbeweging met een

¹⁾ Hier volgt een gedeelte, waarvan de Fransche vertaling was zoek geraakt, zoodat ik den tekst moest herstellen zoo goed en zoo kwaad als het ging uit mijn geheugen. Daar ik echter den oorspronkelijken Hollandschen tekst nu weer in mijn bezit heb gekregen, gebruik ik dezen, vandaar het verschil tusschen dit stuk en den Franschen tekst.

Dit ter opheldering voor hem, die den Franschen tekst kent en hier een afwijking ziet.

beslist uitgesproken revolutionair karakter. ¹⁾ De aanhangers waren bijna uitsluitend arbeiders; kleine bazen, boeren en neringdoenden vormden een onbeteekenend klein aantal zonder invloed op den gang der beweging.

Dit is nu daarna geheel veranderd.

Wat waren de oorzaken van die verandering?

Vooreerst de gebondenheid der loonarbeiders, waardoor een politieke werkzaamheid in het openbaar hun verzwaard, zoo niet onmogelijk gemaakt wordt. Een loonarbeider b.v. kan niet in den Rijksdag komen, want dan zou zijn patroon hem moeten toestaan om de zittingen bij te wonen en welk patroon is er denkbaar, die aan een arbeider zou toelaten of toestaan om als sociaaldemokraat op te treden in den Rijksdag? Nog daargelaten dat zijn financiële positie het hem niet toelaat, want het lidmaatschap van den Rijksdag geeft geen salaris in welken vorm ook, en al geeft de partij uit de kas vergoeding, dit betreft alleen de zittingdagen.

Verschillende loonarbeiders, die meer op den voorgrond traden, geraakten uit hun betrekking en nu moest men voor hen een bestaan zoeken. Dat vonden zij natuurlijk door een bierhuis te openen of een sigarenhandel, door kolporteur te worden of een boekhandel te beginnen of ook wel als redakteur of uitgever van een arbeidersblad op te treden. Zoo kregen dezulken een kleinburgerlijk bestaan. Auer b.v. die vroeger zadelmaker geweest was, begon in 1881 een zaak in meubelen; Schuhmacher was looier en begon in 1879 een leerhandel; Stolle zag zijn bloemisterij vervallen en opende een bierhuis; Dreesbach, oorspronkelijk een kastenmaker, werd winkelier.

Deze namen zouden met vele anderen vermeerderd kunnen worden. En natuurlijk, dat waren niet de slechtste partijgenooten. Maar als men leert dat het milieu waarin een mensch verkeert, van zeer grooten invloed is op zijn bestaan en levenswijze, dan hebben deze mannen zich aan dien algemeenen regel onmogelijk kunnen onttrekken en dus met de veranderde leefwijze begon bij hen onwillekeurig ook een verandering van inzicht. Zei Bebel dit niet zelf op het kongres te

¹⁾ In een belangrijke reeks artikelen over de Duitsche sociaaldemocratie, blijkbaar geschreven door een ingewijde en voorkomende in de *Freiheit* van Most, 1891 en '92 wordt dit ontkend.

Erfurt met deze woorden: op 't oogenblik dat iemand, die in de partij een voorname rol speelt, de bestendige voeling met de massa verliest, omdat hij in een andere sociale positie geraakt, is het gevaar voor de hand, dat hij op bijpaden komt en het gevoel van samenhang en samen te behooren met de partij verliest.

Welnu dat is het geval geweest en vele lokale partijleiders geraakten door hun kleinburgerlijk bestaan op dwaalwegen. Zij vertegenwoordigden niet meer de zuiver proletarische beweging als voorheen, maar gerukt uit de rijen der proletariërs boetten zij er hun revolutionaire overtuiging bij in. Zij begonnen te spreken over verbetering van den toestand der kleine luïden binnen het raam der hedendaagsche maatschappij.

Voorzichtigheid was aan te raden. Reeds eenmaal hadden zij hun bestaan in de weegschaal gelegd, zij zouden nu meer denken aan vrouw en kinderen, zij hadden iets te verliezen, men kon toch nog best socialist blijven, zonder zoo altijd den revolutionair uit te hangen.

De nieuwbakken kleinburger liet zijn proletarisch-revolutionair standpunt varen en werd een praktisch kleinburgerlijk socialist.

Zulk een verklaring ligt zoo voor de hand, dat het tegenovergestelde zeer te verwonderen zou zijn.

Maar deze allen waren toongevers in kleineren kring en dus deze gematigden oefenden op hun beurt invloed uit op hun omgeving. Praktisch moest men zich vooral bemoeien met de verkiezingen en dan moest men wel bedacht zijn op de stemmen van kleine bazen, boeren, ondergeschikte ambtenaren, enz. In de verkiezingsmanifesten werd daar wel degelijk rekening mede gehouden en zoo wist men stemmen te winnen.

Bij de stembus is het succès de hoofdzaak en zou men niet wat water in den wijn doen, als men daardoor de overwinning kon behalen? Over de beginselen hoorde men zelden of nooit spreken, men wilde praktisch te werk gaan en bepaalde zich dus tot nabijliggende hervormingen.

Dr. Müller vertelt hoe hij in een Mekkenburgsche kleine stad met grooten bijval hoorde spreken door een sociaal-demokraat. Toen hij aan een der aanwezige arbeiders vroeg, wat de sociaal-demokraten eigenlijk wilden, kreeg hij ten

antwoord: »de sozjalen willen dat de brandewijn weer goedkooper wordt.»

Dat overigens de brandewijn wel degelijk een rol speelde bij de verkiezingen, kan men lezen in een brochure van Bebel over de werkzaamheid van den Duitschen Rijksdag 1887—1890, waarin het heet: »kiest het volk voor de toekomst dezelfde lieden weer in den Rijksdag, die nu zoo ijverden voor verhooging van belasting en opkwamen voor de begunstiging der agrarische belangen, dan kunnen verdere verhoogingen der belasting op den brandewijn niet uitblijven en de verhooging der belasting op het bier zal volgen». Dus de menschen werden naar de stembus gedreven om te stemmen voor sociaal-demokratische kandidaten, uit vrees dat anders de brandewijn en het bier duurder zouden worden. Bebel zei dus hetzelfde wat die Meklenburgsche boer ook verteld had!

Op sommige kiesprogramma's kwam geen enkele proletarische eisch voor. Zoo bij de verkiezingen voor den Saksischen Landdag, waar men vroeg: regeling van de aanstelling der onderwijzers van staatswege, dekking der kosten van onderhoud der school van staatswege, algemeen verplicht schoolonderwijs tot 14 jaar, kosteloze leermiddelen, vrijdom van belasting tot een inkomen van 900 mark, algemeen kiesrecht en belasting op het kapitaal in plaats van de indirekte belastingen. Men zal ons toch toegeven dat men werkelijk nog geen sociaaldemokraat kan heeten, wanneer men het eens is met al die gestelde eischen.

De houding van het hoofdorgaan, de *Vorwärts*, inzake de werklozenbeweging ten jare 1892 was karakteristiek. Was niet de verontwaardiging van dat blad over het vernielen van het eigendom van drie bekende sociaaldemokraten door een troep werklozen komisch, waar het toch de bezitloze arbeidersklasse wil vertegenwoordigen?

Een artikel over de Psychologie van het kleinburgerdom in de *Neue Zeit* van 1890, geschreven door dr. Schönlink verdient ook nu nog nalezing.

Niet lang geleden verscheen er een belangrijke brochure van Richard Calwer, getiteld: »Het kommunistenmanifest en de tegenwoordige sociaaldemokratie», waarin ook harde waarheden ten gehore worden gebracht. Hij onderscheidt de sociaaldemokraten in: proletariërs, kleinburgers en

burgerideologen. Over de eersten glijdt hij heen, maar langer staat hij stil bij de kleinburgers, dat zijn dezulken die uit het proletariaat omhoog zijn gekomen. En ook hij vindt dat de economische grondslag van hun bestaan hen maakt tot kleinburgers. Maar hij trekt evenzeer tegen hen te velde. Immers zoo'n kleinburger is tegenover den arbeider een uitzuiger, dikwijls nog walgelijker dan de burgerlijke uitzuiger. »De kleinhandelaar, bij wien de waren even duur maar slechter zijn dan bij den grooten koopman, de kleine bierhuishouder en wat zij verder zijn mogen, zien in den arbeider allereerst den konsument. Het streven om de arbeiders eraan te gewennen om de nieuwe groote bierinrichtingen te bezoeken en de dompige bierholen der kleine bierhuizen te vermijden, roept een geduchte oppositie in het leven onder die bierhuishouders. Maar dit kleinburgerdom werkt nog op een andere, veel verderfelijker manier. Men moet opmerken, dat het zich vormt uit het proletariaat, voor zooverre het door mij beschreven wordt en zijn socialistische denkbeelden tracht te verwezenlijken op kleinburgerlijke wijze. Wie kent niet die reaktionaire strooming van zelfhulp onder de arbeiders, die door dit uit het proletariaat voortgekomen kleinburgerdom is te voorschijn geroepen en langzamerhand een karakter aanneemt, dat dreigend is voor het proletariaat. Een klein aantal arbeiders, die door ongeluk, ontslag of om andere redenen broedeeloos zijn geworden, komt tezamen, legt wat geld bijeen en sticht een fabriek. Of men meent de burgerlijke produktie daardoor voor de arbeiders te kunnen verbeteren, dat men kontrôle-merken invoert. Of wel men richt verbruiksverenigingen op, die nog het meeste recht op bestaan kunnen aanwijzen.

Men kan waarnemen, dat de mensch tegenwoordig in al zijn behoeften van de kleeding af tot de sigaren toe kan voorzien uit kleinburgerlijk-socialdemokratische zaken. Maar niet tevreden hiermede: deze kleinburgerlijke socialdemokraten maken het elken partijgenoot tot plicht zulke waren te koopen en dergelijke zaken te steunen. En de arbeiderspers staat gereed om reclame te maken voor deze kleinburgerlijke ondernemingen. Men spant de paarden van het socialisme voor den wagen van een reaktionair streven en de arbeider moet zijn goede geld plaatsen in dezen onbruikbaren, levens-

gevaarlijken wagen. Niemand kan het dien personen kwalijk nemen, dat zij gedreven door den nood deze ondernemingen in het leven roepen en ervoor agiteeren, zij bedoelen voor zichzelf en de arbeiders het beste. Maar van het standpunt van het proletariaat zijn deze ondernemingen een reaktionaire zwendelarij, die schade toebrengt aan het proletariaat. Want zij laten zich verleiden zulke ondernemingen te steunen, betalen hun geld en krijgen daarvoor waren, die zij beter kunnen krijgen bij den grooten winkelier. Al hebben dezulken nog zulke eerlijke sociaaldemokratische beschouwingen, hun doen is onsocialistisch, en loopt ten slotte uit op dat burgerlijk streven, dat den arbeider aanbeveelt om door zelfhulp de mogelijkheid van verbetering van zijn toestand te verkrijgen.

Inderdaad welk een gezonde kern steekt er in deze rede-neering, die wel eens overwogen mag worden. En als men dan nagaat, dat de »kleinburgerlijke existenzen zeer dikwijls in de lokale beweging werkzaam zijn als agitatoren en leiders'', kan dit dan anders dan een storenden invloed op het geheel hebben?

Dan voert hij een heftige polemiek tegen de partijliteratuur, waarvan veel het papier niet waard is waarop het wordt gedrukt en die toch met groote reklame geworpen wordt op de boekenmarkt voor arbeiders. En de verklaring daarvan? »Onze schrijvers worden gerekruteerd uit de meest verschillende beroepen. Hun oorsprong is steeds van twijfelachtigen aard. Zoo ben ik b.v. een theoloog, die geen examen wilde doen, een ander studeerde in de rechten, een derde was onderwijzer of aspirant, een vierde bracht het niet tot de akademie. Anderen hebben heelemaal niet gestudeerd; omdat er een Bebel in onze partij is, meenen velen, (schrijver, arbeider, zetter, journalist, enz.) dat langs autodidaktische weg het zeer goed mogelijk is een socialistische schrijver te worden. Dat is de bodem, waaruit de lieden opgroeien, waaraan de eisch gesteld moest worden, dat zij zich opgewerkt hebben tot de algeheele kennis van het socialisme. Gelukkig hebben wij geen examen-kommissie, maar in plaats daarvan helpen goede longen en een giftige tong den socialistischen schrijver te beter. Zoo kan het voorkomen dat onkundigen, die van 't socialisme nog niets begrepen hebben, dank zij de wederzijdsche konkurrentie onder deze lieden, die

vroeger een zeer verschillende sociale positie innamen, vasten voet krijgen als redakteuren en schrijvers in onze partij-beweging. Nu en dan pronkt men ook wel graag met zoo'n overlooper uit ontwikkelde kringen en beleeft dan het schouwspel, dat hij plechtig alles weer afzweert, wat hij in jeugdigen overmoed den arbeiders had voorgepraat en voorgeschreven. En dan waagde men het nog dien eerlijken man verwijten te doen! Als slechts een aantal dezer schrijvers, die nooit iets begrepen hebben van het socialisme, dit voorbeeld wilden volgen! Hoeveel goeds zou er niet uit voortvloeien voor onze agitatie. Ja, het is zoo gemakkelijk niet als men gewoonlijk gelooft, om tot het algeheele begrip van het socialisme te geraken! Dit vereischt allereerst studie en opmerking, die op haar beurt den noodigen vrijen tijd en kennis verlangen. De uitzonderingen bevestigen den regel. Men geeft een bewijs van de meest algeheele onkunde omtrent het beroep van schrijver, als men zich verbeeldt dat de kennis, die de academische studie voorafgaat en deze studie zelf vervangen kunnen worden door wat lektuur en enkel den goeden wil om schrijver te worden. Wanneer personen, die hoogstens in staat zijn de plaats van tweeden redakteur in te nemen, aan het hoofd staan van een blad en uit de hoogte onder-redakteurs behandelen, die veel bekwaamer en meer geroutineerd zijn dan zij zelven, dan geven zij wel het bewijs, dat zij alle inbeelding bezitten, die bij hun positie behoort, maar geenszins dat zij beschikken over de kennis, die men vorderen kan van onze hoofdredacteuren. Deze kennis is niet alleen gebaseerd op natuurlijke aanleg maar ook op methodische studie, voortgezet tot aan het einde van den akademischen cursus. Wat niet zeggen wil, dat de universitaire studies voldoende zijn om den socialistischen schrijver te vormen. Wij hebben integendeel onder ons personen, die hun studie voltooid hebben en die toch niets begrijpen van het socialisme. Maar zij meenen geroepen te zijn om een rol in de beweging te spelen, omdat zij voorzien zijn van de noodige universitaire inbeelding tegelijkertijd met hun doktoralen titel. Als ik er niet was, wat zou er dan terecht komen van de sociaal-demokratie? Ziet hier wat zij zeggen door hun houding. Nauwelijks zijn zij in de beweging gekomen of zij meenen alles te weten en alles te kennen en zij werpen zichzelven op als paedagogen

van de arbeiders. Zie hier, wat gij te doen hebt, want ik, dokter zus en zóó, ik houd dit voor juist. Ik heb ter nauwernood behoefte om hier te doen uitkomen, dat deze overloopers in de meeste gevallen geheel onbekwaam zouden zijn om eenige bourgeoisfuncties, die hun zouden zijn toegevallen, te vervullen. Men moet de middelmatigheid der literatuur van onze schrijvers toeschrijven aan hun gebrekkelijke opvoeding en aan hun inbeelding. Maar als het hun mogelijk is geweest om zoo'n houding in de partij aan te nemen, dan komt de fout daarvan minder neer op henzelfen dan op het klein-bourgeoisisme, dat wij reeds beschreven hebben."

Ieder zal toestemmen, dat er in deze woorden zulk een groote dosis waarheid ligt opgesloten, dat men mij de lange aanhaling niet ten kwade zal duiden. Zelf had ik in dien zin geschreven en daarom te meer deed het mij genoegen gelijke beschouwingen terug te vinden bij Calwer.

Tot een dergelijk resultaat zien wij nu ook Bebel komen. Toen ik vroeger schreef dat de partij in de breedte had gewonnen wat zij in de diepte verloren had, toen heette ik een lasteraar der Duitsche partij. En dan doet het goed, als men ziet hoe binnen zoo korten tijd uit den mond van den beschuldiger zelve dezelfde beschuldiging valt te hooren. Bebel nl. schrijft in de *Vorwärts*, artikel IV zijner reeks artikelen: »De partij is in geestelijke ontwikkeling meer in de breedte dan in de diepte gegroeid, wij hebben ons in hoeveelheid zeer vermeerderd, maar zijn in hoedanigheid er niet op verbeterd. Dat houd ik vol. Was dit niet het geval, de vrees voor »Versumpfung und Verwässerung« (korruptie en verwatering) kon niet zooveel plaats hebben ingenomen in de partij als nu het geval is.« Verder schrijft hij, dat »een goed deel onzer agitatoren er naar moet streven om veel meer op de hoogte te komen dan nu het geval is. Deze meest overwerkte, in proletarische omstandigheden levende mannen dit werk te verlichten, dat moet de partij zich tot plicht stellen«, daar de »toevoer van uitnemende, bekwame krachten verre ten achter bleef bij haar uitbreiding. Wat wij de laatste vijf jaar gewonnen hebben aan zulke krachten, dat kan men op de vingers van de hand optellen«. Hij herinnert er aan, hoe het juist 10 jaar geleden, toen er nog niet zooveel gevaar voor »Versumpfung« bestond als

nu, Vollmar geweest is, die, toen de verlenging van de socialistenwet weer aan de orde van den dag kwam, in den *Züricher Sozialdemokrat* schreef, dat het voor de revolutionaire ontwikkeling der partij meer bevorderlijk was dat de uitzonderingstoestand bestaan bleef. Dus ook hij zag dit goed in en nu er veel meer gevaar dreigt om het proletarisch-revolutionair standpunt te verlaten, nu heft een Vollmar, helaas! niet meer waarschuwend den vinger op, maar is hij integendeel de voorganger, op wien alle halven, alle klein-burgerlijke elementen hun hoop hebben gebouwd. Is het niet treurig, als men ziet dat zulke goede krachten door verandering van milieu zijn ondergaan?

En wanneer de partij den plicht heeft alle streven terug te wijzen, dat uitloopt op verwatering en «Versumpfung», gelijk Bebel zoo terecht zegt, dan heeft men onverantwoordelijk gehandeld door de uitsluiting der Jongen, die feitelijk hetzelfde deden, wat nu Bebel doet. Waarom geen schuld beleden, waarom niet de fout erkend, die men door die uitsluiting begaan heeft en zoo mogelijk haar hersteld?

Bakounine ¹⁾ schrijft ook in denzelfden geest, als hij zegt: «men moet wel zeggen, dat de kleine bourgeoisie, de kleinhandel en de kleine industrie tegenwoordig evenveel beginnen te lijden als de arbeidersklassen en als de zaken zoo voortgaan kan deze respectabele bourgeois-meerderheid door haar economische positie zich weldra vermengen met het proletariaat». Eveneens gaat het in andere landen en dit is een gevaar voor het socialisme. Maar het is ook waar, dat het initiatief van de nieuwe ontwikkeling niet zal toebehooren aan haar (de kleine bourgeoisie) maar aan het volk: in het westen aan de fabrieks- en stedelijke arbeiders; bij ons in Rusland en in Polen en in de meerderheid der Slavische landen — aan de boeren. De kleine bourgeoisie is te vreesachtig, te angstvallig geworden, te sceptisch om zelve eenig initiatief te nemen; zij zal zich wel laten meeslepen, maar zal zelve niemand meeslepen, want evenzeer als zij arm is aan denkbeelden, evenzeer ontbreekt haar het geloof en de hartstocht. Deze hartstocht, die de hinderpalen verbreekt en die de nieuwe werelden schept,

¹⁾ Bakounine, *Oeuvres Fédéralisme, Socialisme et Antithéologisme. Lettres sur le Patriotisme. Dieu et l'Etat.* Paris. Stock.

wordt alleen bij het volk gevonden. Dit alles is volkomen juist wat betreft het revolutionaire beginsel, maar de kleine burgerij doet al het mogelijke om de proletariërs mee te slepen op den weg der zoogenaamd praktische hervormingen.

Terugkeerende tot het Kongres moeten wij bekennen, dat Bebel gelijk heeft in zijn vrees voor verwatering, waar nu partijgenooten reeds zoo ver zijn gekomen om hun stem uit te brengen voor een staatsbegrooting, zooals in Beijeren! Maar gedurende de discussie bleek, dat hetzelfde vroeger reeds was geschied in Baden en Hessen, zonder dat men de socialistische afgevaardigden daarover heeft hard gevallen! Het feit staat dus niet op zichzelf, maar heeft een antecedent gevonden.

Echter ook ten opzichte der agrarische vraag toont zich dezelfde halfheid. Alweer moeten wij ons verbazen, dat men haar nu pas bespeurt. Reeds merkten wij op in ons vorig artikel¹⁾: «Le socialisme en danger?» hoe Kautsky in zijn brochure tot toelichting van het Erfurter program een gelijk standpunt heeft ingenomen als Vollmar dit nu doet ten opzichte van het agrarische vraagstuk, zonder dat zulks schijnt opgevallen te zijn aan de leiders der partij. Wij laten in het midden of dit toegeschreven moet worden aan het feit, dat zij het met Kautsky eens waren, dan wel of zij zich zoo slecht op de hoogte stellen, zelfs van de geschriften hunner geestelijke raadslieden, dat het hun ontgaan is.

Bebel merkte in de discussie over de agrarische vraag op: «hetzelfde verloochenen van het standpunt van den klassenstrijd, dezelfde onsocialistische opvatting om bij het agiteeren streken te kunnen winnen, die nooit te winnen zijn en als zij te winnen waren, alleen gewonnen konden worden door het omsluiëren of verloochenen van ons principieel standpunt als sociaal-demokraten, trad hier te voorschijn in het referaat van Vollmar. Aan den eenen kant zeer goed en vrij van bedenkingen in de karakteristiek van sommige tot hiertoe gevolgde methoden van agiteeren, ofschoon hij het daarbij niet liet ontbreken aan overdrijving, was de rede in het gedeelte dat de positieve zijde besprak, te meer bedenkelijk. En die bedenkelijke gedeelten werden door een groot aantal afgevaardigden het levendigste toe-

¹⁾ Zie: La Société Nouvelle, Jaarg. 1894, Tom I, bl. 607.

gejuicht, wat mij de overtuiging schonk dat ook op dit gebied een groote mate van onduidelijkheid heerscht, zooals men haar niet zou verwachten bij sociaal-demokraten. Hij zette uiteen, dat Vollmar niets gezegd had over de elementen, waartoe onze agitatie bovenal moest worden gericht, de dienstboden en landarbeiders, de halve en kleine boeren, maar zeer veel over den eigenlijken boerenstand, voor wien onze agitatie zeer weinig te beteekenen had. »Van het doel der partij in het agrarische vraagstuk was echter geen sprake, het was alsof dit heelemaal niet bestond. In 1870 sprak de sociaal-demokratische arbeiderspartij zich op haar kongres in de hoofdstad van het meest kleinboersche land van Duitschland, Wurtemberg, open en vrij uit voor de kommunistische bebouwing van grond en bodem en evenzoo deed het de Allgemein Deutsche Arbeiterverein. In het jaar des heils één duizend achthonderd vier en negentig ging men met deze vraag te werk evenals de kat met de heete brei. Dat is de vooruitgang, dien wij gemaakt hebben.»

Ledebour mengde zich in de diskussie en kwam tot een gelijk resultaat als wij, n.l. dat Kautsky feitelijk hetzelfde standpunt innam als Vollmar. Bebel wist dit niet, maar zou het nazien en was dit het geval, dan zou hij Kautsky evenzeer te woord staan. Echter hij verklaarde later, dat Kautsky in zijn boek niets misdreven had tegen het beginsel.

Dit gaf aanleiding aan Ledebour om zich nader te verklaren en hij houdt tegenover Kautsky en Bebel terecht vol, wat hij beweerd had. Kautsky nl. schrijft in zijn boekje: »maar de overgang tot de socialistische produktie heeft niet alleen niet tot voorwaarde de onteigening van de konsumtiemiddelen, hij eischt ook niet de onteigening van de gezamenlijke bezitters van de produktiemiddelen. Het is het grootbedrijf, dat de socialistische maatschappij noodzakelijk maakt. De genootschappelijke produktie eischt ook het genootschappelijk eigendom van de produktiemiddelen. Maar gelijk het privaat-eigendom van de produktiemiddelen in tegenspraak komt met den genootschappelijken arbeid in het grootbedrijf, zoo is het genootschappelijk of maatschappelijk eigendom van de produktiemiddelen in tegenspraak met het kleinbedrijf.

Dit eischt het privaat-eigendom van de produktiemiddelen. De opheffing daarvan voor het kleinbedrijf zou te meer

doelloos zijn, daar het socialisme de neiging heeft de arbeiders in het bezit te stellen van de noodige produktiemiddelen. Voor het kleinbedrijf zou dus de onteigening der produktiemiddelen daarop uitloopen, dat men ze ontnam aan hun bezitters om ze hun terug te geven, een onzinnig bedrijf. *De overgang tot de socialistische maatschappij heeft geenszins tot voorwaarde de onteigening der kleinhandelaars en kleine boeren* ¹⁾. Deze overgang zal hun niet alleen niets ontnemen, hij zou hun weer groot voordeel verschaffen. Want daar de socialistische maatschappij de neiging heeft om de warenproduktie te vervangen door produktie voor direkt gebruik, moet het ook er naar streven om alle diensten aan de maatschappij: de belastingen of eenige renten voor de hypotheeken, die zijn overgegaan tot maatschappelijk eigendom, voor zooverre deze niet geheel zijn opgeheven, uit gelddiensten, in diensten, die bestaan in waren — tarwe, wijn, vee, enz. — te veranderen. Dat zal voor de boeren een groote ontlasting zijn. Maar dit is onmogelijk onder de heerschappij der warenproduktie. Alleen de socialistische maatschappij kan dit bewerkstelligen en daardoor een hoofdoorzaak van den ondergang van het landbouwbedrijf tegengaan.

De kapitalisten zijn het, die in werkelijkheid boeren en handwerkers onteigenen, zooals wij gezien hebben. De socialistische maatschappij maakt aan de onteigening een einde."

Mij dunkt dat deze zinsneden duidelijk zijn en zij geven Ledebour het recht om te zeggen, dat »Kautsky's agrarisch politieke beschouwing geheel gedekt wordt door de taktiek van Vollmar». En als Kautsky boos is, dat men zulke gevolgen trekt uit zijn uiteenzetting dan heeft alweer Ledebour tegenover hem gelijk toen hij hem toevoegt: »Wil Kautsky dat zijn boek vol tegenspraak anders worde opgevat, dan moet hij allereerst zichzelf groote helderheid verschaffen en het aan een grondige omwerking onderwerpen. Een schrijver kan altijd alleen beoordeeld worden naar hetgeen hij gezegd heeft en niet naar hetgeen hij graag gezegd zou hebben».

Het is duidelijk, dat Kautsky hier den kleinen boeren een groote ontlasting (Erleichterung) voorspiegelt, dat hij

¹⁾ Wij kursiveeren.

het voortbestaan der kleinburgerlijke bedrijven naast het socialistisch kollektief bedrijf mogelijk acht. Dus men gaat aan het onteigenen van de groote bedrijven, maar waar moet nu de grens worden gesteld om op te houden met onteigenen? En als men dan hoort, hoe volgens hem in geen geval gezegd kan worden, dat de doorvoering van het sociaal-demokratisch program onder alle omstandigheden vordert, dat elk eigendom, waarvan de onteigening noodzakelijk is geworden, gekonfiskeerd wordt, dan moet men al met blindheid geslagen zijn, om niet te begrijpen dat het Kautsky geweest is, die in zijn boek de hand reikt aan Vollmar. Vreemd, dat men dit nooit bemerkt heeft en voor ons zeker een voldoening, dat wij het geweest zijn, die het eerst gewezen hebben op de kleinburgerlijke tendens, die in dat boek was opgeborgen. Of hij daarom honderd mijlen verder rechts staat dan Vollmar en dr. Schönlank, gelijk Grillenberger zich drastisch uitdrukt, dat zouden wij niet durven beweren:

Dat Kautsky getracht heeft zich schoon te wasschen van het verwijt, dat zal niemand verwonderen, maar dat het hem gelukt is zich vrij te pleiten, dat zouden wij ten sterkste betwijfelen en ontkennen. Hij schrijft, dat misverstaan van zijn geschrift, dat niet bij een enkel persoon, maar bij velen het geval is geweest, niet toe aan zichzelf, o, neen, maar daaraan, dat de materialistische opvatting nog niet genoeg is doorgedrongen bij die misverstaanders.

Hij maakt onderscheid tusschen een bepaalden eigendomsform en een bepaalde produktiewijze en wij kunnen in zijn woorden lezen, niet de verwachting van een voortleven van het kleinbedrijf in de socialistische maatschappij, maar alleen het vertrouwen, dat het socialistisch grootbedrijf er spoediger een einde aan zal maken dan het kapitalistisch grootbedrijf tot nu toe vermocht te doen.

Het is mogelijk dat Kautsky dit bedoeld heeft, maar men zal ons moeten toestemmen, dat het er niet in staat en dus Kautsky heeft het dan aan niemand anders dan aan zichzelf te danken, wanneer zijn onnauwkeurige en gebrekkige manier van uitdrukking aanleiding heeft gegeven tot dit misverstand.

De partij had de opdracht gegeven aan een kommissie,

om voor het aanstaande kongres te Breslau een agrarisch ontwerp-program klaar te maken. Welnu aan die opdracht is voldaan en het agrarisch pogram is gepubliceerd.

En wat zien wij daarin?

Een belangrijke schrede is gedaan in de richting van het staats-socialisme. Verwonderen moet dat niemand, want het kan niet anders.

Vooreerst zegt het in zijn overweging, dat het allereerst werken wil »binnen het raam der bestaande staats- en maatschappelijke orde.«¹⁾

Ten tweede munt het uit door onbegrijpelijkheid, zoodat de Duitsche boer als hij het gelezen heeft, zijn hoofd zal schudden en zeggen, dat hij nu nog even ver is als tevoren en dat hij er niets van begrijpt.

Dit alleen is duidelijk — want het woord komt er wel minstens tienmalen in voor — dat *de staat de hoofdrol erin speelt, want die moet zoowat als aardsche voorzienigheid spelen.*

Ziethier de punten van het program-ontwerp als bewijs:

Punt 7. Het oprichten van voldoende nijverheids- en landbouwvakscholen, modelhoeven en proefstations; het houden van regelmatige kursussen voor landbouwonderwijs.

Punt 11. Afschaffing van alle overheidsfuncties en voorrechten, verbonden aan het grondbezit (zelfstandige heerlijkheden, voorrechten in vertegenwoordigende lichamen, patronaatsrechten, fideïkommissen, belastingvoorstellen, enz.)

Opheffing van alle nog bestaande erf-onderdanigheid zonder schadeloosstelling en der lasten en plichten, daaruit voortspruitende.

Punt 12. Het behouden en vermeederen van het openbaar grondeigendom (staats- en gemeente-eigendom van allerlei aard, allmend, enz.), vooral het overdragen der goederen in de doode hand (korporatie-, klooster- en kerkgoederen) der Realgemeenten²⁾, van bosschen, water-

¹⁾ Het demokratiseren van alle openbare inrichtingen in rijk, staat en gemeente, »binnen het raam der bestaande staats- en maatschappelijke orde,« dus binnen het raam der bestaande Pruisische wetten. Welk een onzin!

²⁾ Realgemeenten zijn lichamen binnen een gemeente, die het recht van gebruik hebben van goederen die openbaar eigendom zijn.

kracht, enz. *in openbaar eigendom onder toezicht der volksvertegenwoordiging.*

Het invoeren van een recht op voorkeur bij den inkoop van de gemeenten van goederen, die exekutoriaal worden verkocht.

Punt 13. Het bebouwen der staats- en gemeentelande-rijen voor eigen rekening of verpachting aan vereenigingen van landbouwers en kleine boeren, of voor zooverre zulks niet rationeel blijkt te zijn, verpachting aan eigenbouwers *onder toezicht van staat of gemeente.*

Punt 14. *Staatskrediet* aan vereenigingen, die alle deelnemers omvatten of aan enkele gemeenten voor het schoonmaken van den grond, verbetering van den grond, draineering en besproeiing van den grond.

Overname der kosten voor bouw en instandhouding der openbare verkeersmiddelen (spoor- en tramwegen, straatwegen, waterkeering, kanalen, enz.), alsook van dijken en dammen *door den staat of het rijk.*

Punt 15. Hypothekaire en grondschulden *tot staatszaak* maken, onder het brengen van den rentevoet op de hoogte der zelfkosten.

Punt 16. De verzekering van roerende en onroerende goederen *staatszaak* (brand-, hagel- en waterschade, veeverzekering, enz.) en de grootst mogelijke uitbreiding der verzekering tot alle takken van bedrijf, die er vatbaar voor zijn.

Van staatswege hulp te verleen bij bijzondere rampen, door de natuur veroorzaakt.

Punt 17. Onbepaalde instandhouding en uitbreiding der bestaande rechten tot gebruik van bosch en weide met gelijk recht voor alle gemeentenaren.

Vrij jachtrecht op eigen en gepachten grond. Vergoeding en in voorkomende gevallen volle schadeloosstelling voor jacht- en wildschade.

Uitbreiding der wetgeving tot bescherming der arbeiders op landbouwgebied.

Verder komt onder 2° van de bescherming der arbeidersklasse voor: *Een rijksbureau voor landbouw, plaatselijke bureaux voor landbouw en kamers van landbouw.*

Kautsky heeft in de *Neue Zeit* (Jaarg. XIII, band 2) het

ontwerp-program aan een kritiek onderworpen, die zoo onbarmhartig is dat er geen stuk van heel blijft.

Wij zullen enkele konklusies van hem als een tuiltje bloemen bijeengaren, waaruit elkeen kan opmaken hoe dat ontwerp eruit ziet.

»Het ontwerp dooft de eigenaardigheid onzer partij geheel uit; het brengt niet te voorschijn, wat ons scheidt van de demokraten en sociale hervormers, maar wel wat wij met hen gemeen hebben en wekt daardoor den indruk alsof de sociaaldemokratie slechts een soort van demokratische hervormingspartij is.«

»De sociaaldemokratie verklaart in het principieel gedeelte van haar program, dat het onmogelijk is den socialen toestand der arbeidersklasse in de hedendaagsche maatschappij op te heffen. Enkele lagen mogen komen tot een absoluut hooger levensstandaard, betrekkelijk, d. w. z. in verhouding tot hun uitzuigers, moet hun toestand verslechteren. In het tweede deel van ons program daarentegen zullen wij het volgens het voorstel der kommissie als onze taak beschouwen allereerst den socialen toestand der arbeidersklasse op te heffen.«

»Wij hebben hier niet meer te maken met een sociaaldemokratisch agrarisch program, maar met een agrarisch program; niet een program, dat den klassenstrijd tusschen bezitters en niet-bezitters overbrengt naar het land, maar een program, dat erop uitloopt om den klassenstrijd van het proletariaat dienstbaar te maken aan de belangen van het grondbezit.«

»De agrarische kommissie eischt een belangrijke vermeerdering van het staatseigendom binnen het raam der bestaande staats- en maatschappelijke orde. Maar is dit iets anders dan nieuw voedsel te verleenen aan den militairen Moloch? En zijn de resultaten van het fiskaal beheer zoo verheffend? Is de toestand der arbeiders bij de staatsporen en staatsmijnen zoo voortreffelijk, zoo vrij, dat men tot bevordering van den klassenstrijd vermeerdering van staatsslaven verlangt?«

Waar de kommissie het bedenkelijke van haar eischen zelve gevoelt en daarom er aan toevoegt: »onder toezicht der volksvertegenwoordiging«, daar zegt Kautsky: »maar het geloof aan de wonderwerking van dit toezicht is toch

het zuivere democratische kolenbrandersgeloof in het tijdvak van Panamisme, der Crispi'sche meerderheden, der rooftochten van Amerikaansche politiekers, enz. Het »toezicht van de volksvertegenwoordiging« biedt noch een waarborg voor de zuiverheid der zaken, die op het land zullen geschieden, noch ook voor de verbetering van den toestand der staatsarbeiders.

Kautsky zegt, dat men van de agrarische commissie verlangde, dat zij een program zou leveren, waarin de harmonie van belangen tusschen grondeigenaar en niet-bezitter werd verkregen, m. a. w. de kwadratuur van den cirkel. Zeer juist, maar waarom aanvaardde die commissie dan zoo'n onzinnig mandaat? Gevoelden sociaaldemokraten, die vergrijsd zijn in de beweging, dit dan niet?

»De voorstellen der agrarische commissie tot bescherming der arbeidersklasse bevatten geen enkelen eisch tot bescherming der landarbeiders alleen.«

»Een sociaaldemokratisch agrarisch program voor de kapitalistische produktiewijze, is een onding.«

Met zoo'n kritiek kan men volstaan.

Geen wonder, dat op den partijdag te Breslau de voor- en tegenstanders scherp tegenover elkander stonden.

Maar welk een verandering van rollen!

Bebel, die in 't vorige jaar stond aan de zijde der radikalen, die zelf zijn teleurstelling had uitgesproken over de jammerlijke klein-burgerlijke neigingen, door hem in de partij waargenomen, was nu de woordvoerder van de rechterzijde. Hij, die Vollmar zoo scherp te woord had gestaan, kon nu best met Vollmar den weg hebben bewandeld. Had men vooral sinds zijn uitlatingen van het vorige jaar na den partijdag gehoopt, dat Bebel zou staan aan den kant der radikalen, Saulus werd op wonderdadige wijze een Paulus en hij was de hoofdwoordvoerder ten gunste van een program, dat zeer zeker weinig past in het kader van het socialistische beginsel.

Max Schippel zeide rondweg, dat »in het geheele sociaaldemokratische ontwerp zich ter nauwernood één eisch bevindt, die niet ontleend is aan programma's van boerenbonders, van anti-semieten en jonker-agrariërs, gedeeltelijk van de slechtste soort« en hij noemde het »socialistisch

geestelijke eigendom-diefstal. Hij ontrafelde het ontwerp, dat hij noemde een »stuk politieke kwakzalverij» en hij eindigde met de woorden: »wij willen ook het platteland veroveren, maar wij willen het paard niet optoemen bij den staart. Stemt het program af en bespaart ons daardoor de schande, dat wij onzen intocht houden op het platteland, evenals Bürgers abt: »verkeerd, inplaats van aan den toom met den staart in de hand.»

Kautsky hielp Schippel een handje en meende dat de sociaal-demokraten zich met zoo'n program in hun eigen vleesch sneden, want eerst verklaren zij dat de kleine boeren niet te helpen zijn, maar reddeloos ten ondergang gedoemd zijn en dan komen zij aandragen met een agrarisch program, dat hun redding zal brengen.

»Elke verbetering van de landbouw-produktie in de tegenwoordige maatschappij is een verbetering der middelen, die den grond uitzuigen.

Volkomen juist, alleen wij zouden zeggen dat de Deutsche sociaal-demokratie evenals de Fransche en Belgische al een heel eind dien weg op zijn gegaan.

»Wanneer wij behoefte hebben om positief te werken tot bescherming der boeren, blijft ons niets anders over dan het staats-socialisme en deze konsekwentie heeft de agrarische kommissie getrokken. En een ander zei zelfs: »wanneer wij de voorstellen der kommissie goedkeuren, treden wij op ter bescherming van den boer als privaat-bezitter.»

Dus de sociaal-demokratie optredende ten gunste der bezitters — indedaad wie had zulks kunnen verwachten binnen zoo weinige jaren!

Lieb knecht volgde zijn gewone methode. Eerst zei hij dat het hier niet te doen was om theoretische beginselen, maar om de praktijk, om de taktiek. Men weet dat als dit eens gelukt is, hij steeds klaar is, want in taktiekwaken verandert hij 24 malen per dag, als het noodig is. Daarom is eens de goocheltoer verricht, om een principieele vraag te veranderen in een taktievraag, dan is men klaar. En ook hij stelde zich aan de zijde van Bebel en voerde — overigens volkomen terecht en de Hollandsche socialistten lieten dit dan ook vallen — zeer juist aan, dat »wie van het demokratiseren binnen het raam der bestaande verhoudingen

niets wil weten, het geheele tweede deel van ons program moet schrappen.

Eindelijk heeft men de kwestie uitgemaakt door haar te verdagen. Alsof dit iets helpen zal, want hierin heeft Bebel gelijk, dat men door die verdaging niet van de kwestie af is, neen zij zal telkenmale terugkeeren, totdat de sociaal-demokratie zal beslissen of dat zij er niet van weten wil, dus socialistisch wil blijven of dat zij radikaal geworden den weg der hervormingen geheel en al opgaat.

De door Kautsky en anderen voorgestelde resolutie luidt:

de partijdag besluit:

het voorgestelde ontwerp van een agrarisch program te verwerpen. Want dit program opent aan den boerenstand het vooruitzicht op de opheffing uit hun toestand, dus de versterking van hun privaateigendom en draagt daardoor bij tot de herleving van hun eigendomsfanatisme;

het verklaart het belang van de landbebouwing in de tegenwoordige maatschappelijke orde voor een belang van het proletariaat en toch is het belang der landbebouwing evenals het belang der industrie onder de heerschappij van het privaateigendom van de produktiemiddelen een belang van de bezitters der produktiemiddelen, der uitzuigers van het proletariaat. Verder wijst het ontwerp-program nieuwe machtsmiddelen toe aan den uitzuigerstaat en verzwaart daardoor den klassenstrijd van het proletariaat en eindelijk draagt dit ontwerp den kapitalistischen staat een taak op, die alleen een staatswezen behoorlijk vervullen kan, waarin het proletariaat de politieke macht heeft veroverd.

De partijdag' erkent dat de landbouw zijn eigenaardige wetten heeft, zeer verschillende van die der industrie, die bestudeerd en nagegaan moeten worden, wil de sociaal-demokratie op het platteland een vruchtbare werkzaamheid ontplooien. Hij draagt aan het partijbestuur op, om met gebruikmaking van de reeds door de agrarische kommissie begonnen gegevens een aantal personen de taak toe te vertrouwen, om het voorhanden zijnde materiaal over de Deutsche agrarische toestanden grondig te bestudeeren en het resultaat dezer studie in een reeks verhandelingen te publiceeren als »Ver-

zameling agrarisch-politieke geschriften van de sociaal-demokratische partij in Duitschland.»

Het partijbestuur krijgt de volmacht de noodige gelden beschikbaar te stellen, om de partijgenooten wien de bovengenoemde arbeid is toevertrouwd, de vervulling van hun taak mogelijk te maken.»

Men ziet hoe men door de aanneming meent de klip omzeild te hebben en toch het is slechts uitstel, men zal gedwongen zijn te eeniger tijd den eenen of den anderen weg op te gaan.

Wanneer Calwer het ontwerp heeft gelezen, zal hij wel herhalen zijn woord: »Wij zeilen bij de theoretische behandeling der agrarische vraag reeds vroolijk in een ideaal, kleinburgerlijk socialisme, dat in werkelijkheid echter even reaktionair als utopistisch is.»

De *Frankfurter Zeitung* oordeelt er terecht aldus over:

»Wordt het agrarisch program aangenomen, dan zal de praktijk en de kieskonkurrentie er wel voor zorgen, dat de partij zich nog duidelijker vertoont als hervormingspartij, als een partij, die »vooreerst« de democratisering van alle openbare instellingen in Rijk, Staat en Gemeente, de opheffing van het sociale peil der arbeidende klasse? de verbetering der toestanden in nijverheid, landbouw, handel en verkeer »binnen het raam der bestaande staats- en maatschappelijke orde« nastreeft. Deze nieuwe definitie van de de stelling der sociaal-demokratie tot het »bestaande«, die natuurlijk het streven naar den toekomststaat onaangeroerd moet laten, dekt zich wat den inhoud aangaat, geheel met de stelling der burgerlijke democratie. Terwijl wij geenszins alle onderdeelen van het nieuwe program kunnen goedvinden, kan deze stelling zonder meer onderteekend worden door elke vooruitstrevende, sociaal ingerichte partij... De sociaal-demokratie toont goeden wil, om aan de verbetering der hedendaagsche toestanden mede te werken.»

De kritiek op het program in de sociaal-demokratische bladen is vrij scherp en algemeen in afkeurenden zin. Een der socialistische bladen (*Sächsische Arbeitszeitung*) vraagt: »Wat is er dan wel sociaal-demokratisch aan dit ontwerp? De eischen, die het omvat, zijn allen van dien aard, dat zij gesteld kunnen worden door elke agrarische democratie.«

De vraag zelve is van zooveel belang, dat zelfs Engels zich genoodzaakt heeft gezien, tusschenbeiden te komen in een belangwekkend artikel, waarin het agrarisch vraagstuk in Frankrijk en Duitschland is behandeld naar aanleiding van hetgeen de Fransche socialisten hebben aangenomen op hun landelijk kongres te Marseille.

Wie dat artikel leest, bewondert de wijze, waarop Engels de Fransche Marxisten met hun program voor de landbouwarbeiders er vreeselijk doorhaalt, maar zoodanig, dat deze zich niet gekwetst zullen gevoelen. Welk een onderscheid in de wijze van behandeling! Ware zijn tegenstander een Eugen Dühring geweest, die ook maar de helft had neergeschreven van hetgeen de Fransche Marxisten aannamen op hun kongres te Nantes (1894), die tegenstander zou als weetniet en knoeier op de onbarmhartigste wijze tentoon zijn gesteld.

Nu het echter geldt de Fransche Marxisten, die in verwatering hun Duitsch model al lang overtroffen hebben, nu past Engels op hen toe, wat de Engelschen noemen een *give-and-take criticism* oftewel de aai- en knijpmethode. De aandachtige lezer merkt tusschen de regels door, hoeveel blunders zij gemaakt hebben, maar Engels legt telkens een doekje voor het bloeden erop, door te zeggen: onze Fransche vrienden bedoelen het lang zoo erg niet, als het wel schijnt. Engels noemt hun eischen voor de kleine boeren op, ze zijn o. a. de volgende:

- aankoop van landbouwgereedschappen door de gemeente en verhuring daarvan aan de landbouwarbeiders tegen inkoopsprijs;
- oprichting van vereenigingen van landbouwarbeiders tot aankoop van mest, zaaikoren, planten, enz. en voor den verkoop der produkten;
- opheffing van de overgangsrechten voor eigendommen beneden de 5000 frank;
- vermindering van pacht door kommissies van arbitrage zooals in Ierland, huur- en pachtkontrakten en schade-loosstelling aan de landbouwers en vertrekkende huurders voor de meerwaarde, aan het eigendom aangebracht;
- opheffing van art. 2102 van het burgerlijk wetboek, aan de eigenaren een voorrecht op den oogst verleenende;
- opheffing van het beslagleggen, d. w. z. van de te velde staande oogsten;

— oprichting van een reservefonds door den landbouwer voor ploeggereedschappen, gedeeltelijke oogsten, mesthoopen en vee, benoodigd voor de uitoefening van het bedrijf;

— herziening van het kadaster en in afwachting van de algemeene invoering van dezen maatregel, een herziening der grondstukken door de gemeente;

— kosteloze kursussen in de ekonomie en proefvelden.

Daarna schrijft hij: «men ziet dat de eischen in 't belang der boeren niet ver reiken. Een gedeelte daarvan is elders reeds doorgevoerd. De scheidsgerechten der pachters zullen uitdrukkelijk zijn naar Iersch model. De koöperatieve vereenigingen der boeren bestaan reeds in de Rijnstreek. De herziening van het kadaster is in geheel westelijk Europa een telkens terugkeerende vrome wensch van alle liberalen en zelfs van de bureaukraten. Ook de andere punten zouden kunnen worden doorgevoerd zonder wezenlijke schade toe te brengen aan de bestaande kapitalistische maatschappij.»

Dit is geen verwijt, maar een karakteriseering van het program.

Zou het ook geen verwijt zijn geweest, als Engels ware opgetreden tegen anderen? En waarom geen verwijt?

«Met dit program maakt de partij bij de boeren in de meest verschillende deelen van Frankrijk zulke goede zaken — de eetlust komt al etende — dat men zich gedrongen gevoelde het nog verder pasklaar te maken naar den smaak der boeren. Men voelde wel, dat men zich op gevaarlijk terrein begaf. Hoe zou men den boer kunnen helpen, den boer, niet als toekomstigen proletariër, maar als tegenwoordigen bezittenden boer, zonder de grondbeginselen van het algemeene socialistische program te verloochenen?»

Op die vraag gaf men het antwoord door een theoretische motiveering vooraf te laten gaan en dan de eischen er achter aan te hangen. Precies wat de Duitse, Belgische, Hollandse socialisten deden — ja wij hebben ons allen schuldig gemaakt aan die fout, maar het zal ons niet tot schande strekken, om eerlijk te verklaren dat wij een fout hebben begaan, mits dat wij trachten willen, haar te herstellen — nl: wij hebben alleen een program gehad met socialistische beginselen, waarin zelfs de kommunistische

grondgedachte: *elk geeft naar zijn krachten, elk ontvangt naar zijn behoeften* is uitgedrukt en daarachter hingen wij de zoogenaamde praktische eischen, die vervuld konden worden in de hedendaagsche maatschappij. Zoo vereenigden zich feitelijk heterogene bestanddeelen, nl. aan de eene zijde de werkelijke kommunisten, die hun gading vonden in de overwegingen zonder zich te bekommeren om de praktische hervormingen op de bestaande grondslagen of wel deze beschouwden als middel tot agitatie en aan de andere de hervormingsgezinde lieden, wien het bovenal te doen was om de verwezenlijking dier praktische eischen en die daarom het eerste gedeelte mede slikten, ofschoon zij er geen waarde aan hechtten. Door de ontwikkeling der denkbeelden echter kwam deze tweeslachtigheid langzamerhand aan het daglicht en zoodra deze opheldering duidelijker werd, moesten de wegen tusschen de werkelijke socialisten en de hervormingsgezinde lui wel uit elkander gaan. ¹⁾

Ziedaar den strijd der partijen binnen de socialistische partij, zooals hij nu wordt gevoerd.

Zie tot welke tweeslachtigheden men zodoende komt.

In de eene overweging verklaart men, dat het klein eigendom reddeloos gedoemd is ten ondergang en dadelijk daarna in de volgende, dat het de niet minder gebiedende plicht is van het socialisme om de voor zichzelf werkende boeren te behouden in 't bezit van hun stukje grond tegenover den fiskus, den woeker en de konkurrentie der groote grondeigenaren. ²⁾

¹⁾ Men vergelijke de brochure van Edmond Picard: «Comment on devient Socialiste», die evengoed geschreven kon zijn door een radikaal, al draagt hij ook een kommunistisch etiket en al zegt hij zoo terloops dat hij de afschaffing van het privaatbezit, wil. Hij gelooft daaraan «comme idéal». En hij zegt: «ik geloof er aan, nl. aan dit aardse paradijs, evenals de christenen aan hun hemelsch ideaal!»

²⁾ Ziehier ook het landbouwprogram der Belgische socialistten, aangenomen op het nationaal kongres van 25—26 Dec. 1893:

1o. reorganisatie der landelijke gemeenten:

a. benoeming van afgevaardigden in gelijk aantal door de eigenaren, de pachters en de arbeiders;

b. tusschenkomst der gemeenten in de kollektieve en eventueele geschillen tusschen eigenaren, pachters en landbouwarbeiders.

2o. Reglementeering van het huurkontraht:

Men meent zodoende de boerenbevolking te leiden op den weg van het kollektivistisch ideaal, luidende: *de grond aan den boer*.

Daargelaten de onjuistheid van dit ideaal, daar men moet hebben de formule: *de grond aan allen*, meenen wij dat men door verwijzen dier eischen verder dan ooit verwijderd is van zijn ideaal. Al die hervormingen toch hebben ten doel den kleinen boerenstand kunstmatig in 't leven te houden. Vandaar dat over boerenarbeiders haast niet gesproken wordt. Men zou dus door kunstmiddelen den toestand der kleine boeren rekken en hun ondergang helpen vertragen. Ziedaar alles.

Radikalen kunnen gerust meehelpen aan zoo'n program dat alles is, behalve socialisme. Men zij op zijn hoede dien weg op te gaan.

Dus men moet redden wat reddeloos verloren is!

Welk een logika!

a. vaststelling van de pacht door commissies van arbitrage of door de hervormde landbouwgemeenten;

b. schadeloosstelling aan den vertrekkenden pachter voor de meerdere waarde, aan het eigendom aangebracht;

c. participatie van den eigenaar op meer uitgebreide schaal dan door de wet is vastgesteld voor de verliezen door den pachter ondergaan;

d. opheffing van het voorrecht van den eigenaar.

30. Verzekering door de provincie en herverzekering door den staat tegen veepest, ziekten, planten, hagel, overstromingen en landbouwgevaar.

40. Organisatie van een kosteloos landbouwonderwijs door de openbare machten. Vorming of ontwikkeling van modelboerderijen en landbouwlaboratoria.

50. Organisatie van een landelijken medischen dienst.

60. Hervorming van de jachtwet. Recht van den huurder om in elk jaargetijde de dieren te vernietigen, die schadelijk zijn voor den bouw.

70. Tusschenkomst der openbare machten in de landelijke kooperatie voor:

a. den aankoop van zaaikoren en mest;

b. de fabricatie van boter;

c. den gemeenschappelijken aankoop en de exploitatie van landbouwmachines;

d. den aankoop van produkten;

e. de kollektieve exploitatie van het land.

Geen wonder dat Engels dit gevoelt en uitroept: «Hoe aangenaam en gemakkelijk schuift men naar beneden, als men eens op de helling is. Wanneer nu de kleine en de tusschenboer van Duitschland zich wendt tot de Fransche socialisten en hun tusschenkomst verzoekt bij het Duitse partijbestuur, opdat de Duitse sociaaldemokratische partij hem zal beschermen in de exploitatie zijner knechten en meiden en zich daarbij beroept op de exploitatie die hem te beurt valt door den woekeraar, den ontvanger der belastingen, den graanspekulant, den veehandelaar — wat zullen zij dan antwoorden? En wie staat hun borg, dat niet ook onze agrarische groot-grondeigenaren hun graaf Kanitz zullen toezenden, die ook een dergelijk voorstel deed tot het «verstaatlichen» van den graaninvoer, en evenzoo om steun der socialisten vragen voor hun exploitatie der landarbeiders onder een beroep op de exploitatie van hen zelve door beurs en woekeraars in geld en granen?»

Scherper kan het moeilijk gezegd worden en toch direkt daarna gaat Engels verzachtende omstandigheden bepleiten met te zeggen: ja, maar dit geldt alleen in het speciale geval van Noord-Frankrijk, waar de boeren land huren met de verplichting er bieten op te verbouwen op zeer bezwarende voorwaarden, n.l. dat zij de bieten tegen een bepaald prijs verkoopen aan de fabrieken, dat zij bepaald zaad koopen, dat zij een vastgestelde hoeveelheid mest zullen aanwenden en dan nog bij de levering schrikbarend worden afgezet.

Maar kent men dien toestand elders niet evenzeer?

Het is immers dezelfde toestand, dien men overal in de westersche landen aantreft!

Als men een bepaalde soort boeren in bescherming wil nemen, dan moet men dit direkt en uitdrukkelijk zeggen. En Engels heeft volkomen gelijk, wanneer hij zegt: «zooals de zin daar staat, in zijn onbepaalde algemeenheid, is hij een direkte verloochening niet alleen van het Fransche program, maar van het grondbeginsel van het socialisme in het algemeen en zijn ontwerpers zullen zich niet kunnen beklagen, wanneer deze slordige redaktie van de meest verschillende zijden wordt geëxploiteerd tegen hun bedoeling.»

De goede verstaander heeft aan een half woord genoeg, maar hier krijgt hij meer dan dat.

Wij zouden Engels wel de hand willen drukken, als hij geheel in overeenstemming met ons, die woorden schrijft: **»hoe aangenaam en gemakkelijk schuift men naar beneden, als men eens op de helling is geraakt«**.

Mocht het geschreven staan boven elk vergaderlokaal, door socialisten bezocht, of elk blad door hen uitgegeven. Wil men naar mijn roepstem tot waarschuwing niet hooren, welnu als Engels het zegt, zal het toch wat uitwerken. Of zijn de sociaaldemokraten hier en daar reeds zoover naar beneden gegleden, dat van hen geldt: Al kwam er een engel (Engels) uit den hemel, zij zouden zich *niet* laten gezeggen?

Dit geldt van de overwegingen, maar ook de punten van het program zelf »verraden dezelfde vluchtigheid van redaktie als de overwegingen.« Zoo b.v. het punt: vervanging van alle bestaande indirecte en direkte belastingen door een eenige progressieve inkomstenbelasting op alle inkomens van meer dan 3000 frank. Men vindt dit punt op bijna elk sociaaldemokratisch program, maar hier wordt als nieuwigheid eraan toegevoegd: dat deze maatregel speciaal is gemaakt in het belang der kleine boeren. Echter daaruit blijkt juist hoe weinig men de portée heeft begrepen. Engels haalt als voorbeeld aan Engeland. Het staatsbudget bedraagt 90 millioen pd. st., waarvan door een inkomstenbelasting $13\frac{1}{2}$ à 14 millioen gedekt wordt, terwijl de overige 76 millioen voor een klein gedeelte uit de opbrengst van post, telegraaf, zegels en voor het grootste gedeelte uit belasting op konsumptieartikelen binnenkomen. In de bestaande maatschappij kan men de uitgaven bijna niet op andere wijze dekken. Gesteld dat men al die 90 millioen legde op inkomens van 120 pd. st. (= 1440 fr.) en daarboven in progressieve opklimming. De gemiddelde jaarlijksche opeenhooping, de jaarlijksche vermeerdering van den geheelen nationalen rijkdom bedroeg 1865/75 volgens Giffen 250 millioen pd. st. Onderstelt dat zij nu beloopt 300. millioen. Een belasting van 90 millioen zou bijna een derde der geheele opeenhooping opslokken. Met andere woorden, geen regeering kanzoo iets ondernemen, behalve een socialistische. En wanneer deze de macht in handen heeft, dan zal zij toch wel andere maatregelen ter hand nemen dan een oogenblikkelijke, onbeteekenende hervorming, als deze nog maar zou zijn.

Men gevoelt het zelf en daarom spiegelt men den boeren »in afwachting» voor een afschaffing van de grondbelastingen voor alle zelf-arbeidende boeren en vermindering dezer belasting voor alle stukken grond, die met hypotheek zijn belast. Maar de laatste helft van dezen eisch kan alleen gelden voor grootere hoeven dan die de familie kan bewerken en dus zij is een begunstiging van die boeren, die »daglooners exploiteeren.»

Met nieuwe woekerwetten en dergelijke zaken komt men geen stap verder en dus ze in uitzicht te stellen, terwijl men daarmee steeds schipbreuk heeft geleden, dat is onverstandig.

En het resultaat van al die onlogische fraaiigheden?

»Kortom, na den geweldigen theoretischen aanloop bij de overwegingen, geven ons de praktische voorstellen van het nieuwe agrarische program geen uitsluitsel, hoe de Fransche arbeiderspartij het wil klaar spelen om de kleine boeren te laten in het bezit van hun klein-eigendom, dat volgens haar zelve gedoemd is tot den ondergang.»

Het is altemaal niet anders dan »Bauernfängerei» op de manier van Vollmar en Schönlank. En dat doet men met het oog op de stemmen der boeren bij de verkiezingen.

Engels moet ook dat erkennen en spreekt het eerlijk uit: »zij streven ernaar, om den kleinen boer mogelijk bij de aanstaande algemeene verkiezingen voor zich te winnen. Dat kunnen zij alleen hopen te bereiken door zeer gewaagde algemeene verzekeringen, tot wier verdediging zij genoodzaakt zijn en door nog meer gewaagde theoretische overwegingen van stapel te laten loopen. Ziet men nader toe, dan bevindt men, dat de algemeene verzekeringen zichzelve weerspreken (de belofte een toestand te willen behouden, dien men zelf onhoudbaar verklaart) en dat de andere maatregelen óf geheel zonder uitwerking zullen zijn (woekerwetten) óf algemeene eischen der arbeiders blijven óf wel zulke, die aan het groot-grondbezit ten goede komen óf eindelijk zulke, wier portée in het belang van den kleinen boer geenszins van beteekenis is, zoodat het direkt praktische gedeelte van het program van zelf den mislukten aanloop goedmaakt en de gevaarlijk uitzierende groote woorden der overweging terugbrengt tot op een feitelijk onschuldige maat.»

Er schuilt gevaar zelfs in die methode, want als wij den boer door zulke dingen voor ons gewonnen hebben, dan kan hij bij de niet-vervulling zich tegen ons keeren. Wij kunnen den boer, die van ons wenscht, dat wij hem zijn klein-eigendom zullen vereeuwigen, niet als partijgenoot gebruiken, evenmin als den kleinen handwerksbaas, die tracht eeuwig baas te blijven.

Scherper kritiek kan moeilijk worden uitgeoefend en wij moeten glimlachen als Engels met de hand over hen heen strijkende vergoelijkend zegt: Ik kan dit onderwerp niet vaarwel zeggen zonder de overtuiging uit te spreken, dat ook de ontwerpers van dat program van Nantes, wezenlijk met mij dezelfde meening zijn toegedaan. Zij zijn veel te verstandig, om niet te weten, dat ook die grond die nu in klein-eigendom zich bevindt, bestemd is om over te gaan in gemeenschappelijk bezit. Het referaat van Lafargue op het kongres van Nantes bevestigt ook deze meening geheel. De tegenspraak in de uitdrukkingen van het program van Nantes verraadt reeds dat datgene, wat de schrijvers willen zeggen, niet is wat zij bedoelen te zeggen. Worden zij niet begrepen en hun uitlating misbruikt, zooals inderdaad reeds gebeurd is, dan is dit hun eigen schuld. In elk geval zullen zij hun program nader moeten verklaren en zal het aanstaande Fransche kongres het grondig moeten herzien.

Hoe verschoonend! Met andere woorden zegt hij: Och, zij zeggen het wel verkeerd, maar zij weten beter. Gevoelt hij dan niet, dat zoo'n verontschuldiging een zeer vreemd licht op hen werpt? Nu wordt het in plaats van een onwillekeurige, niet bedoelde 'Bauernfängerei' eene, die met opzet op touw wordt gesteld. Bewaar mij voor mijn vrienden, voor mijn vijanden zal ik zelf wel zorgen — zoo mogen deze Fransche socialisten wel zeggen, als zij hun pleitbezorger zoodanig hun zaak hooren bepleiten.

Door het voorafgaande meenen wij voldoende aangetoond te hebben, hoe de sociaal-demokraten, op de helling geraakt, steeds meer naar beneden zakken.

Bebel, die aan het spelletje meedeed, is plotseling opgeschrikt, nu hij in Vollmar den man heeft gezien, die niet terugdeinst voor de gevolgen van zijn beginselen en die leukweg zegt: Och, wat ik doe, dat is altijd de gedragslijn

van de partij geweest. En wij zijn overtuigd, dat Bebel niet durft doortasten, want dan moet hij breken met de partij, moet hij erkennen, dat de Jongen eigenlijk gelijk hadden en zich bij hen aansluiten.

Reeds is de stilte in de gelederen der sociaal-demokraten van Duitschland teruggekeerd. Het geval Bebel—Vollmar is weer afgeloopen en beiden nemen weer als broeders hun plaats naast elkander in het gelid in.

Daartoe werkte natuurlijk de domme Umsturzvorlage-mede, die toont hoe de geest van den ouden Bismarek ten slotte zegevierde over den jongen keizer. — Want door die wet komt hij heelemaal terug in het oude vaarwater.

Geen beter kweekschool voor het autoritair socialisme dan socialistenwetten en vervolgingen en daarom is het geen toevallige omstandigheid, dat deze soort van socialisme bij voorkeur in Duitschland wordt aangetroffen.

Er schuilt een verbazende dosis waarheid in deze woorden van Bakounine: ¹⁾

De Duitse natie bezit vele andere soliede eigenschappen, die haar tot een zeer respectabele natie maken: zij is werkzaam, zuinig, verstandig, ijverig, nadenkend, wijs, vol lust tot redeneeren, begeerig naar de hierarchische tucht tevens en toegerust met een ontzettend uitzettingsvermogen; de Duitschers, weinig gehecht aan hun eigen land, gaan hun bestaansmiddelen overal zoeken, en zooals ik reeds heb opgemerkt, zij nemen gemakkelijk, zoo niet altijd gelukkig, de zeden en gewoonten van de vreemde landen aan, die zij bewonen. Maar naast zooveel ontwijfelbaar goede eigenschappen, ontbreekt er hun eene: **de liefde voor de vrijheid, het instinkt van verzet.** Zij zijn het gehoorzaamste en meest onderworpen volk der wereld. Daarbij hebben zij een ander groot gebrek: de geest van verovering, van stelselmatige en langzame opslurping en van overheersching, waardoor die natie, vooral op het oogenblik, de gevaarlijkste natie wordt voor de vrijheid der wereld.

Deze aanhaling geeft ons de tegenstelling der beide stroomingen, zooals zij zich openbaarden in twee namen, Marx en Bakounine, die eigenlijk, ieder in zijn soort, beschouwd kunnen worden als de vleeschwording van twee beginselen.

¹⁾ Zie «La Société Nouvelle», 19e. Année, Tome II, pag. 26.

De strijd, dien wij tegenwoordig te voeren hebben in het socialistisch kamp, blijkt meer en meer dezelfde te zijn als die welke indertijd in de Internationale werd gevoerd tusschen Marx en Bakounine en vormt er de voortzetting van.

Marx is de vertegenwoordiger van het autoritair socialisme. Wanneer ik dat zeg, ben ik overtuigd, dadelijk beschuldigd te worden van heiligschennis aan de gedachtenis van Marx gepleegd, en dat door iemand, die zich altijd gaarne zijn leerling noemde, die meewerkte, om door een uittreksel uit Marx' meesterwerk «Das Kapital», de daarin vervatte ideeën te populariseeren!

In eerbied voor Marx wensch ik voor niemand onder te doen. Zijn geniale geest heeft hem voor altijd gemaakt tot een Darwin op economisch gebied. Wie zal niet gaarne de hulde betoonen aan een man, die door zijn wetenschappelijk onderzoek zelfs de officiële wetenschap genoodzaakt heeft, hem de noodige eer te geven? Zelfs zijn tegenstander Bakounine blijft niet achter, om te getuigen van Marx, dat zijn economische wetenschap ontegenzeggelijk zeer ernstig en «diepzinnig» was, dat hij is «een ernstig, maar niet altijd eerlijk revolutionnair; dat hij werkelijk den opstand der massa wenscht.» Ja, zoo overweldigend groot was zijn geest, dat hij zijn volgelingen bracht tot een zekere aanbidding. Wat van Pythagoras in verhouding tot zijn leerlingen wordt overgeleverd, nl. dat het «hij heeft het gezegd,» bij de zijnen een einde maakte aan alle tegenspraak, dat geldt tegenwoordig van de school van Marx. De Marxvereering gelijkt op de bijbelvereering der geloovigen; men heeft een uitlegkunde, die een soort officiël karakter draagt, en onder inspiratie van Engels werd elke afwijking aangegeven als een ketterij, die den misdadiger wierp uit den tempel der geloovigen. Zelf heb ik die macht gevoeld, want ik ben ook gebiologeerd door Marx, maar langzamerhand, vooral door het gedrag zijner fanatieke wachters op Zion's socialistische muren, ben ik weer mijzelf geworden, en zonder iets af te dingen op Marx' grootheid, heb ik ook ontdekt, dat hij de man is geweest van het autoritair socialisme, zij het dan ook in mindere mate dan zijn school.

Men herinnert zich misschien de prioriteitsvraag tusschen Rodbertus en Marx ten opzichte van het vraagstuk der

«meerwaarde», uitvoerig door Engels behandeld in zijn voorwoord tot Marx' bestrijding van Proudhon,¹⁾ evenals in de voorrede tot den tweeden Band van «Das Kapital». Wij hebben die vraag altijd kinderachtig gevonden, want wie zal uitmaken, wie het eerst dit of dat denkbeeld heeft gehad. Ideeën zitten soms in de lucht. Tegelijk met Darwin, hadden Wallace en Herbert Spencer dezelfde gedachten der evolutieleer. Noemt men Rodbertus den vader van het staats-socialisme, wij meenen, dat hij die eer moet deelen met Marx, want dat ook deze wel degelijk staats-socialisme voorstond.

Er heerscht een dubbelzinnigheid, die eerst later tot klaarheid kwam.

In Maart 1848 immers formuleerde het bestuur van den Kommunistenbond zijn eischen en daarin vloeit het over van den «staat». Zoo bijv. punt 7: de vorstelijke en andere feodale landgoederen, alle mijnen, groeven, enz., moeten *staats-eigendom* worden; punt 8: de hypotheken op de boerenplaatsen zullen verklaard worden tot *staats-eigendom*. De intresten voor die hypotheken zullen door de boeren *aan den staat* worden betaald; punt 9: in alle streken, waar het pachtwezen ontwikkeld is, wordt de grondrente of de pacht als belasting *aan den staat* betaald; punt 11: alle verkeersmiddelen: spoorwegen, kanalen, booten, wegen, posten, enz. neemt *de staat in handen*. Ze worden omgezet in *staats-eigendom* en ter beschikking gesteld van de klasse der onbemiddelden; punt 16: oprichting van nationale werkplaatsen. *De staat* waarborgt een bestaan aan alle arbeiders en draagt zorg voor allen, die onbekwaam zijn voor den arbeid. Volgens hem moeten de proletariërs zich verzetten tegen elke poging, om de onteigende feodale landerijen aan de boeren te geven in vrij eigendom. Die landerijen moeten *staatsgoed* blijven en gebruikt worden als arbeiderskolonies. Ook moesten de arbeiders tegenover de pogingen, om de federatieve republiek in te voeren, «op

¹⁾ Das Elend der Philosophie. Antwort auf Proudhon's Philosophie des Elends von Karl Marx 1885.

Overigens, men vindt niet alleen de zaak, maar ook de namen terug in de Principes du Socialisme. Manifeste de la démocratie au XIX siècle par Victor Considérant 1847.

de meest besliste centralisatie *van het gezag in handen der staatsmacht* werken.

Dus hier wordt wel degelijk een staats-socialisme gepredikt en wie dit niet erkennen wil, die weet niet wat staats-socialisme is.

Maar het ging toen als nu: men is flink en principiëel in de overwegingen, daarentegen werkt men bij het stellen der praktische eischen al de overwegingen eigenlijk over boord.

Hoe is bijv. ermede te rijmen de uitspraak van den Kommunistenbond in Maart 1850: de arbeiders moeten dus bewerken, dat de onmiddellijke revolutionaire opstand niet dadelijk na de zegepraal weer onderdrukt wordt. Zij moeten om integendeel zoo lang mogelijk in stand houden. Verre ervan verwijderd, om op te treden tegen de zoogenaamde buitensporigheden, de voorbeelden van de volkswraak op gehate personen of openbare gebouwen, waaraan gehate herinneringen zijn verbonden, moet men deze voorbeelden niet slechts dulden, maar zelven de leiding ervan ter hand nemen."

Verder: wij hebben gezien, hoe de demokraten bij de eerstvolgende beweging aan de heerschappij komen, hoe zij genoopt zullen worden min of meer socialistische maatregelen voor te stellen. Men zal vragen, welke maatregelen de arbeiders daar tegenover zullen stellen? De arbeiders kunnen natuurlijk in het begin der beweging nog geen bepaald kommunistische maatregelen voorstellen. Zij kunnen echter:

1o. De demokraten ertoe dwingen naar zooveel kanten mogelijk in te grijpen in de bestaande maatschappelijke orde, haar regelmatigigen gang te verstoren en zichzelf te compromitteren

2o. Zij moeten de voorstellen der demokraten, die in elk geval niet revolutionair, maar slechts hervormend zullen optreden, op de spits drijven en ze veranderen in direkte aanvallen op het privaat-eigendom, zoo bijv. wanneer de kleinburgers voorstellen de spoorwegen en fabrieken aan te koopen, dan moeten de arbeiders eischen, dat deze spoorwegen en fabrieken, als eigendom van reaktionairen, oenvoudig door den staat en zonder schadeloosstelling worden gekonfiskeerd. Wanneer de demokraten de propo-

tioneele belastingen voorstellen, eischen de arbeiders progressieve; wanneer de demokraten zelven een gematigde progressie voorstellen, verlangen de arbeiders een belasting, die zoo snel stijgt, dat het groot-kapitaal daarbij te gronde gaat; wanneer de demokraten de regeling der staatsschulden verlangen, verlangen de arbeiders het staatsbankroet. En de oproeping eindigt met de woorden: «hun leuze in den strijd (nl. de leuze van de partij der proletariërs) moet zijn: de revolutie in permanentie.»

Hoe is dit nu te rijmen met de staats-socialistische strekking van de eerstgenoemde eischen? Blijkbaar was Marx zich niet goed bewust van hetgeen hij wilde. En daarom hebben beiden gelijk, zoowel Prof. Georg Adler, die den nadruk legt op Marx' anarchistische neigingen, als Kautsky, die Adler's aanhalingen tracht te verzwakken en bovenal in Marx let op diens centralisatie-ideeën, want de eerste beroept zich op het egne gedeelte en de tweede op het andere gedeelte van Marx' uitingen.¹⁾

¹⁾ Die Neue Zeit XIII Heft I 1894/95, Marx en Engels, het Anarchistenpaar door K. Kautsky.

Deze geheele bladzijde van: «in Maart 1848» (zie bl. 147) tot de noot is blijkbaar uitgevallen in den Franschen tekst. Bij het terug ontvangen van den oorspronkelijken Hollandschen tekst vond ik die bladzijde weer en ofschoon zij niet voorkomt in den Franschen tekst, neem ik haar hier op, omdat zij in het oorspronkelijke artikel zoo heeft gestaan en dus er eigenlijk in behoort.

Kautsky tracht bij de verklaring van de woorden «revolutie in permanentie» zooveel mogelijk de beteekenis ervan te verzwakken. Hij zegt, dat Marx niet wilde de revolutie ter wille van de revolutie, want hij voegde achter die woorden de volgende toe: «de kleine burgers willen de revolutie zoo gauw mogelijk laten eindigen, maar ons belang en onze taak is om de revolutie permanent te maken, totdat de min of meer bezittende klassen verjaagd zijn van de macht en het proletariaat de macht heeft veroverd en de vereeniging der proletariërs niet alleen in één enkel land, maar in alle landen der geheele wereld zooverre gevorderd is, dat de konkurrentie der proletariërs in deze landen heeft opgehouden en dat althans de beslissende produktieve krachten gekoncentreerd zijn in handen van het proletariaat.»

Natuurlijk, maar niemand wil de revolutie ter wille van de revolutie; elkeen weet, dat de revolutie alleen een middel en geen doel is. Maar het standpunt van Marx in dien tijd verschilde veel van dat onzer parlementaire en hervormingsgezinde sociaal-demokraten van thans.

De Marxisten zijn aanbidders van de staatsmacht en noodzakelijkerwijze ook de profeten der politieke en sociale tucht, de kampioenen der orde, gevestigd van bovenaf naar beneden, altijd in naam van het algemeen stemrecht en de soevereiniteit der massa's, waaraan men het geluk en de eer reserveert om te mogen gehoorzamen aan chefs, aan gekozen meesters. De Marxisten laten geen andere vrijmaking toe, dan dezulke, die zij verwachten van hun zoogenaamden volksstaat. Zij staan zoo weinig vijandelijk tegenover het patriotisme, dat hun Internationale zelve maar al te dikwijls de kleuren draagt van het Pangermanisme (alles Duitsch!) Er bestaat tusschen de Bismarcksche en de Marxistische politiek zonder twijfel een zeer merkbaar onderscheid, maar tusschen de Marxisten en ons gaapt een afgrond."

Tegen deze karakteristiek der Marxisten, door Bakounine gegeven, valt niet veel in te brengen. En meende ik vroeger, dat aan Marx niet moest toegeschreven worden de taktiek, die zijn blinde volgelingen als de alleenzaligmakende verklaarden, langzamerhand ben ik gaan inzien, dat Marx dien weg opging, maar de zekerheid, de bevestiging daarvan, kreeg ik door den bovengenoemden brief van Bakounine, waarin deze schrijft:

Het voornaamste feit, dat evenzeer terug gevonden wordt in het manifest, in 1864 geredigeerd door Marx, namens den voorloopigen algemeenen raad, en wat uit het program der Internationale is verwijderd door het kongres te Genève, is de **verovering der politieke macht door de arbeidersklasse**. Men begrijpt, dat menschen, zoo onmisbaar als Marx en Engels, aanhangers zijn van een program, dat de deur opent aan alle eerezucht door de politieke macht te huldigen en te aanvaarden. Opdat er een politieke macht zal zijn, moeten er noodzakelijk onderdanen zijn, op republikeinsche wijze uitgedrukt als burgers, dat is zoo, maar die niettemin onderdanen zullen zijn, en die als zoodanig gedwongen zullen zijn te gehoorzamen, omdat er zonder gehoorzaamheid geen macht mogelijk is. Men zal mij tegenwerpen, dat zij niet gehoorzamen aan menschen, maar aan wetten, die zij zelve gemaakt hebben. Hierop antwoord ik, dat iedereen weet, hoe in de meest democratische en vrije, maar politiek geregeerde landen het volk de wetten

maakt en wat de gehoorzaamheid aan die wetten beteekent. Wie niet de *parti pris* heeft om fikties te nemen voor werkelijkheden, zal wel moeten erkennen, dat zelfs in die landen het volk niet gehoorzaamt aan wetten, die het werkelijk zelf maakt, maar aan dezulken die men maakt in zijn naam, en dat gehoorzamen aan die wetten nooit andere beteekenis voor 't volk heeft, dan het zich onderwerpen aan de willekeur van een beschermende en regeerende meerderheid, of, wat hetzelfde wil zeggen, om op vrije wijze slaaf te zijn. »

Wij zien, dat de verovering der politieke macht door de arbeidersklasse Marx toen reeds in 't hoofd zat en wanneer hij sprak van «de diktatuur van het proletariaat», wat was het anders, dat hij bedoelde, dan de diktatuur der leiders?

Is dat het geval, dan heeft de Duitsche partij getrouw het spoor gevolgd, door Marx aangegeven. Dus het geheele doel kan samengevat worden in deze twee woorden: «de politieke onderwerping en de ekonomische exploitatie der klassen».

Men trachte eens te ontkomen aan deze logische konklusie, wanneer men verlangt de verovering der openbare macht door de arbeidersklasse en wanneer men logisch nadenkt over de beteekenis daarvan. Wanneer Bebel op den partijdag te Frankfurt overigens zeer juist zeide: «Als de boeren zich niet laten overtuigen, dan hebben wij niet te vragen naar de boeren. Hun vooroordeelen, hun onwetendheid, hun bekrompenheid mogen er ons niet toe brengen, om iets van ons beginsel te laten vallen,» en er bijvoegt: «Gij (zich wendende tot de Beijersche afgevaardigden) zijt niet de vertegenwoordigers der Beijersche boeren, maar der intelligente industrie-arbeiders,» dan herhaalde hij slechts wat Bakounine reeds in 1872 schreef, want deze gaf toen reeds te kennen, hoe de Marxisten meenden, dat «het proletariaat der steden nu geroepen is om de bourgeoisie te ontronen, haar op te slurpen en met haar de heerschappij en de exploitatie van het landproletariaat, dien laatsten paria der geschiedenis, te deelen, behoudens dat het in opstand moest komen om alle klassen, alle overheersching, alle macht en in één woord later alle staten vernietigen.» En hoe goed begrijpt hij de beteekenis der arbeiders-kandidaturen voor de wetgevende lichamen, waar

hij schrijft: het is altijd hetzelfde Duitse temperament en dezelfde logika, die hen direkt en onvermijdelijk brengt tot hetgeen wij noemen het *bourgeois-socialisme* en tot de konklusie van een nieuw politiek verdrag tusschen de bourgeoisie die radikaal is of gedwongen is zich als zoodanig voor te doen en tusschen de *verstandige*, respektabele minderheid, d. w. z. de *verburgerlijkte* van het proletariaat der steden, met uitsluiting en ten nadeele van de massa van het proletariaat, niet alleen van dat op het land, maar ook van dat in de steden. Dit is de ware beteekenis van de arbeiders-kandidaturen voor de parlementen der bestaande staten en van de verovering der politieke macht door de arbeidersklasse.

Alweer, wat is er redelijkerwijze in te brengen tegen die argumentatie? Vreemd mag het heeten, dat die onuitgegeven brief van Bakounine, op het eind van 't vorige jaar voor 't eerst verschenen in de *Société Nouvelle* heelemaal genegeerd is door de Duitse sociaal-demokraten. Of neen, vreemd is het niet, integendeel natuurlijk, daar zij liefst zoo min mogelijk gedreven worden op een terrein, waar zij hun autoritair socialisme zoo duidelijk en naar waarheid zien aangevallen en bestreden.

Daaruit ziet men, hoe Marx zelf dien weg op wilde gaan en wij begrijpen, hoe Engels, die zoo trouw waakt over de geestelijke nalatenschap van zijn vriend, goedkeurend de Duitse beweging gadeslaat, ofschoon hij in zijn wetenschappelijke werken zich min of meer anarchistisch voordoet.

Een eigenaardig licht ging anders op over de verhouding van Marx tot het program der Duitse sociaal-demokratische partij. Immers, terwijl men algemeen Marx hield voor den geestelijken vader van dat program, dat sinds 1875 gold als het program der partij, is men er door een artikel van Marx, dat Engels in 1891 in de *Neue Zeit* openbaar maakte, zooals later bleek zeer tegen den zin van Bebel, achtergekomen, dat Marx wel verre van de vader van dat program te zijn, dit scherp bestreden had, terwijl het zeer tegen zijn zin was aangenomen.

Zeldzaam is het bedrog, waaraan de Duitse Rijksdagfraktie zich ten opzichte daarvan heeft schuldig gemaakt en door niets ben ik zoo sterk geschokt in mijn vertrouwen

op de Duitse partijleiding, als door de onverantwoordelijke daad van deze. Vijftien jaar lang toch heeft men de partijgenooten in den waan gelaten, dat het program onder goedkeuring van Marx was tot stand gekomen, en wat het vreemdst is, dit geschiedde met medeweten van Marx en Engels, die nooit zich verzet hebben tegen deze *piâ fraud*. Partijleiders, die daartoe in staat zijn, zijn in staat nog wel andere dingen te doen. Scherp en geweldig was de kritiek van Marx op dat program, ja zelfs vernietigend waar hij schrijft: «het is mijn plicht, een naar mijn overtuiging geheel verwerpelijk en de partij demoraliseerend program ook niet door diplomatisch stilzwijgen te erkennen.» En toch liet Marx het stilzwijgend, zonder protest, voorbijgaan.

Omtrent de praktische eischen van 't programma zegt Marx: «zijn politieke eischen bevatten niets anders dan de oude, wereldbekende democratische litanie: algemeen kiesrecht, direkte wetgeving, volksrecht, volksweerbearheid, enz. Ze zijn slechts een echo der burgerlijke Volkspartij, van den Vrede- en Vrijheidsbond.»¹⁾ En voor zulke eischen zullen wij ons nog warm maken! Voor zulke dingen zal men den strijd trotseeren met de heele wereld! Voor zulke kruidenierspolitiek zouden wij gevangenis en zelfs galg gering achten! Verder: «het geheele program is, ondanks alle democratische klingklang, heelemaal verpest door het onderdanengelooft aan den staat van de Lassalle'sche sekte, of, wat niet beter is, van het democratische wondergelooft, of veelmeer, het is een kompromis tusschen deze twee soorten van wondergelooft, die beiden even ver afstaan van het socialisme.»

Scherper en vernietigender kan een kritiek moeielijk zijn! En alsof er niets gebeurd ware, alsof zij onbekend zijn met de kritiek des meesters, tenten de partijleiders toch zoo'n program op de sociaal-demokratische partij!

Marx zegt nog: «Welk een verandering zal het staatswezen ondergaan in een kommunistische maatschappij? Met andere woorden, welke maatschappelijke funkties blijven daar over, die analoog zijn aan de tegenwoordige staatsfunkties? Deze vraag kan slechts wetenschappelijk worden

¹⁾ Dit rijmt niet goed met de meening omtrent de verovering der politieke macht die hoofddoel zou moeten wezen, want streeft men daarnaar, dan moet men de heele litanie wel volgen.

beantwoord en men komt geen vlooiensprong nader tot het vraagstuk door een duizendvoudige samenstelling van het woord *volk* met het woord *staat*. Tusschen de kapitalistische en de kommunistische maatschappij ligt de periode der revolutionaire verandering van de eene in de andere. Hiermede komt ook een politieke overgangperiode overeen, wier staat niets anders zijn kan, dan de revolutionaire diktatuur van het proletariaat.

Terecht wees Merlino in een bespreking van die kritiek er op: »Marx heeft wel voorzien, dat de staat eens zou inzakken, maar hij heeft zijn afschaffing verplaatst op den dag volgende op dien der afschaffing van het kapitalisme, evenals de priesters het paradijs plaatsen na den dood.

Een jammerlijke »mystifikatie» heeft hier plaats gehad, waartegen niet luid genoeg kan worden geprotesteerd.

Merlino ziet een groote verandering plaats grijpen door de socialisten-wet en op den partijdag te Halle hebben volgens hem de sociaal-demokraten hun masker afgelegd, openlijk de revolutie en enkele revolutionaire theorieën van vroeger afgeschud om zich in de parlementaire politiek en in het nutteloos tuig der arbeidswetgeving te werpen, maar wij meenen dat men steeds denzelfden weg heeft bewandeld, alleenlijk is deze door den loop des tijds duidelijker tot aller bewustzijn gekomen. Wanneer zelfs Marx het Deutsche program vindt: »Van het eene einde tot het andere vervuld met fetischisme tegenover den staat, dan moet het nog al heel erg zijn en toch geeft hij zelf aanleiding dat men zegt, hoe ook hij door die kwaal was aangestoken.

Geeft ook Liebknecht niet toe, dat de Deutsche partij althans van 1875—1891, van het kongres te Gotha tot dat van Erfurt *staats-socialistisch* was? Waar hij op den partijdag te Berlijn in zijn referaat over het staats-socialisme zei: »Kwam het zoover dat de staat zijn huid aflegt, dat hij ophoudt een klassenstaat te zijn en dat hij de tegenstelling der klassen opheft door het wegnemen der klassen, nu, dan is hij de socialistische staat en in dien zin konden wij, als wij aan de maatschappij, die wij grondvesten, nog den naam van staat willen verleenen, wel zeggen: Wat wij nastreven, dat is staats-socialisme. Maar ook alleen in dien zin. Dat echter verstaat geen der heeren, die het woord gebruiken, eronder; zij hebben den hedendaagschen staat

voor oogen; zij willen het socialisme in den bestaanden staat, d. w. z. de kwadratuur van den cirkel — een socialisme, dat geen socialisme is in een staat, die het tegendeel van socialisme is. Ja, eenmaal is in Duitschland de proef genomen om het staats-socialisme in den idealen zin, dat de staat werkelijk socialistisch wordt, te effenen en in te voeren. Dit geschiedde door Lassalle en zijn bekend voorstel om produktieve associaties te stichten met staatshulp, die langzaam aan de privaatkapitalistische produktiewijze tot de socialistische produktie in den staat, dus het ware staats-socialisme, tot heerschappij zouden brengen. Het was een utopie en wij hebben allen ingezien, dat het denkbeeld niet doorvoerbaar was. Wij hebben met dit utopistische denkbeeld geheel en formeel gebroken, nu wij in plaats van het kompromis-program van 1875, dat de gedachte van dit staats-socialisme hoewel met allerlei reserves nog bevatte, het nieuwe program van Erfurt hebben aangenomen. Ik zeg «met allerlei reserves,» want reeds toen zag men in, dat hier een tegenspraak was, dat het socialisme revolutionair is, revolutionair zijn moet en in oorlog op leven en dood staat met den reaktionairen staat. Men trachtte daarom zooveel mogelijk waarborgen daarvoor te krijgen, dat de staat de hem door deze produktieve associatie verleende economische macht niet kon misbruiken en zichzelf heel gemoedelijk zou vermoorden. In het program van Gotha staat: «De socialistische arbeiderspartij van Duitschland eischt om den weg tot oplossing der sociale vraag te banen, de oprichting van socialistische produktieve associaties met staatshulp onder de democratische kontrole van het arbeidende volk.» Men ging dus uit van de onderstelling, dat in den tegenwoordigen staat, die zich door eenig wonder had bekeerd tot eerlijk staats-socialisme, een democratische kontrole mogelijk is, d. w. z. een democratie in een bureaukratischen jonker- en politiestaat, die naar zijn geheele wezen evenmin socialistisch als democratisch kan zijn. De verdere zinsnede: «De produktieve associaties moeten voor nijverheid en landbouw in zulk een omvang in 't leven worden geroepen, dat daaruit de socialistische organisatie van den gezamenlijken arbeid ontstaat,» toont duidelijk, in welke mate men toen nog bevangen was in illusies ten opzichte van de verhouding van den tegenwoordigen staat

tot het socialisme. Als verdere waarborg tegen misbruik van het staats-socialisme werd verklaard, dat wij den *vrijen* staat en de socialistische maatschappij nastreven. Maar de vrije staat kan nooit de tegenwoordige zijn; een vrije staat is nooit ofte nimmer mogelijk op den grondslag der kapitalistische produktie, omdat, zooals het in ons nieuw program duidelijk is ontwikkeld, het kapitalisme, dat tot voorwaarde heeft het monopolie der arbeidsmiddelen, van zijn kant ook buiten de economische macht de politieke knechtschap verlangt, zoodat de tegenwoordige staat eenvoudig geen socialistische kan zijn. ¹⁾

En ondanks dat liet Liebknecht toe, dat de partij 15 jaar lang, ook volgens zijn eigen verklaring staats-socialistisch was!

Maar nog heeft men dat karakter niet afgeschud, al verzekert men het telkenmale; ja, juist die verzekeringen, zoo telkens herhaald, doen vermoeden dat men zijn best doet anderen wijs te maken, dat men geen staats-socialisten is en juist die doen onzen twijfel rijzen. Of is het niet waar, dat in de voorstelling der kollektivisten de staat, d. w. z. de vertegenwoordiging, hetzij nationaal hetzij kommunaal, de plaats inneemt van den patroon en dus de patroon wordt, terwijl voor de rest alles hetzelfde blijft? Kropotkine schreef zoo terecht: »het zijn de vertegenwoordigers der natie of der gemeente en haar afgevaardigden, haar ambtenaren, die de leiders der industrie worden. Zij zijn het ook die zich het recht voorbehouden om de meerwaarde der produktie te gebruiken in het belang van allen.» ²⁾

Is het niet waar, dat het parlementarisme onvermijdelijk uitloopt op staats-socialisme? Spreekt niet Bernstein van eene »Verstaatlichung der Grossproduktion», in 't midden latende »of de staat eerst de kontrole dan wel dadelijk de onmiddellijke leiding van het proces der produktie zal overnemen?» ³⁾ Is dus niet bij hem zoo kras mogelijk als *einddoel* gesteld de onmiddellijke leiding der industrie door den staat?

Zeker met den vrijen staat is dit niet te vereenigen, maar

¹⁾ Zie Protokol über die Verhandlungen des Parteitagcs der sozialdemokratischen Partei Deutschlands zu Berlin, bl. 175, 176.

²⁾ La conquête du pain, pag. 74.

³⁾ Sozialdemokratische Bibliothek 1. Gesellschaftliches und Privat-eigenthum von E. Bernstein, bl. 27 tot 29.

juist daardoor zien wij, dat het den Duitschen sociaal-demokraten niet te doen is om de vrijheid. Evenmin als de vrijheid in eigen kring wordt geduld, evenmin zou zij toegelaten worden, wanneer zij in Duitschland of waar ook de baas waren. In het Prokrustesbed der Duitsche sociaal-demokratie past de vrijheidlievende mensch niet, hij is er òf te lang òf te kort voor.

Merlino getuigde van het Erfurter program: «ziedaar het program van Erfurt, de vrucht van 15 jaar socialistische reaktie en verkiezingsagitatie op den grondslag van het algemeen kiesrecht, toegekend aan de arbeidersklasse om haar te bedriegen, te verdeelen en af te leiden van den revolutionairen weg.»

De radikalen kunnen best vrede hebben met den loop van zaken, nu de socialisten wat meer handelbaar worden en wij begrijpen zeer goed, dat een scherpzinnig radikaal als George Lorand na dien partijdag schreef, dat de Duitsche sociaal-demokraten verstandig handelden, want, op heel weinig na, kunnen wij, radikalen, met zulk een programma instemmen. Bewijst zoo'n betuiging niet, dat «er iets rotsis in den staat Denemarken» (sociaal-demokratie)?

Een ander radikaal, de heer Emile Feron, schrijft in de *Réforme* van 20 Maart 1895: «Er zijn 29 socialistische afgevaardigden, die ten opzichte van alle praktische en dadelijke hervormingen hetzelfde program hebben als de progressisten. De overeenstemming bestaat niet op het stuk van 't kollektivisme, dat is duidelijk. Behoeft het nog gezegd, dat naarmate men vordert al wat er buitensporig en absoluut is in het kollektivisme der arbeiderspartij, wordt verbeterd en zich vormt naar de noodzakelijke praktijk der dingen? Maar zonder dat het zelfs noodzakelijk is, bij dit punt stil te staan, blijkt dit verkregen, dat socialistische en progressistische afgevaardigden het over de meeste hervormingen, die onmiddellijk vereischt worden, eens zijn.»

Het is jammer, dat men in den regel elkander bij meeningsverschil zoo weinig weet te waardeeren, want al verschilt men in menig opzicht, toch kan men de betrekkelijke waarde van zijn tegenstander erkennen. Men behoeft in de wereld der wetenschap niet noodzakelijk òf een halfgod òf een duivel te zijn.

Leest men Engels over Dühring, dan moet men wel tot de gevolgtrekking komen, dat Dühring een prul en een nul is, wien niet meer of minder ten laste wordt gelegd dan: «Unzurechnungsfähigkeit aus Grössenwahn», (ontoe-rekenbaarheid uit grootheidswaan), terwijl omgekeerd Dühring in zijn kritiek Marx' geschriften niet alleen veroordeelt, maar ook den schrijver uitscheldt. Al heeft hij gelijk, dan nog is de vorm waarin hij zijn gedachten kleedt, afstootend door het persoonlijke subjektieve element, dat hij erin legt. Zoo schrijft hij van Marx: «het theokratisch autoritair staatskommunisme van Marx is onrechtvaardig, onzedelijk en in strijd met de vrijheid. Onderstel, dat alle bezit in het Marx'sche jubeljaar was gezet in de groote kast van den Marx'schen staat, dan zouden allen van Marx en zijn lui aanwijzingen krijgen, wat zij eten en drinken en uit de kast krijgen zullen; ook hoeveel heerendiensten zij te ver-richten hebben in de Marx'sche arbeidskazernes zonder geld en ruil. Te oordeelen naar het wezen der Marxistische pers en agitatie, zouden rechtvaardigheid en waarheid zeker het allerlaatste zijn, wat in aanmerking kwam bij dit Marxistisch autoritair staatsdespotisme. ¹⁾ Het algeheele tegenbeeld van een vrije maatschappij, n.l. de willekeurige en meest despotische konfiskatie van de vrije individueele beweging zou het resultaat zijn, ja louter roof in den vorm van bureaukratische, kommunistische willekeur, de grondvorm van dit beeld zonder halt en regel. Bij wijze van voorbeeld zou de geestelijke produktie in den Marxistischen staat alleen geoorloofd zijn met verlof van Marx en zijn dienaren en Marx als opperpolitieman, oppercensor en opperpriester zou zeker de ketterijen, die hij nu slechts met zijn armelijke literaire wapenen kan behandelen, dan in naam van het socialistisch welzijn onderdrukken. In lichamelijk en geestelijk opzicht zouden er slechts kommunistische staatsknechten en om de antieke uitdrukking te gebruiken, louter openbare slaven zijn. Welke de onderlinge verhoudingen zijn in onderdeelen van de kudde in dezen kommunistischen stal, en hoe er «allerhöchst staatspielerisch» beschikt en boek gehouden

¹⁾ Hiervan ondervond ik persoonlijk de sterkst sprekende staaltjes. In den *Vorwärts* weigert men elk zakelijk meeningsverschil tot zijn recht te doen komen, verwringt zelfs mededeelingen en lastert men op de onbeschaamdste wijze.

zal worden over de behoeften van voedsel, rantsoenen aan den trog, de schellen, de kettingen, de hand-, span- en trekdiensten dat is een geheim, dat verborgen blijft tot na het jubeljaar; want dit te openbaren zou in de oogen van Marx fantasie-socialisme zijn. Het publiek dat gemystificeerd moest worden wordt daarom juist door Marx, die het Jubeljaar heeft uitgevonden, afgescheept met de uitvlucht dat het geen inlichtingen kan verlangen over het beeld der toekomstige toestanden. ¹⁾

Zie, zoo'n kritiek, hoewel in hoofdzaak juist, staat tegen wegens den onnoodig, groven vorm. Wees scherp in de ontleding, ontzie niets in de kritiek maar bederf uw eigen zaak niet door een inkleeding, die de grenzen van een behoorlijk debat overschrijdt.

Ook de vereerder van Dühring, dr. B. Friedländer gaat te ver, wanneer hij in zijn lezenswaardig boekje ²⁾ zoover gaat om te schrijven: «Om in de oogen van hen, die verlangen, dat de vrijheid der kritiek halt maakt voor Marx, de maat der ketterij geheel vol te maken, beweer ik het volgende: Met het aanwenden van evenveel kapitaal en arbeid, d. w. z. hier dus met evenveel geld, reclame en tegenreclame, waardoor Marx in de oogen der massa den nimbus en het aanzien verwierf, dien zijn naam feitelijk geniet en naar het zich laat aanzien, nog eenigen tijd zal genieten, zou men bijna elken socialistischen schrijver onverschillig wien hebben kunnen opblazen tot een ongenaakbare autoriteit. Nu kan men er over denken zooals men wil, maar zelfs de grootste tegenstander van Marx zal deze beoordeeling onjuist noemen. Marx zal ontegenzegglijk ook in de toekomst een der groote voorgangers op het gebied der staathuishoudkunde blijven, die vooral kritisch de oude staathuishoudkunde ten grave besteld heeft als onhoudbaar. Met zulke uitspraken benadeelt men zich dus meer dan dat men zijn eigen zaak goed doet. Wij denken daarbij aan de geestige karakteristiek, die Paul Louis Courier eens gaf op de volgende wijze :

¹⁾ Kritische Geschichte der Nationalökonomie und des Socialismus von dr. E. Dühring, derde uitgave, bl. 557 en 558.

²⁾ Der freiheitliche Sozialismus im Gegensatz zum Staats-knechtthum der Marxisten von dr. Benedict Friedländer.

»Ik zou dien meneer wel willen antwoorden, maar ik geloof dat hij boos is. Hij noemt mij een Jakobijn, een revolutionair, een letterdief, een dief, een gifmenger, een vervalscher, een pest, een dolleman, een indringer, een lasteraar, een pamflet schrijver, een vreeselijk mensch, een uitvaagsel, een grimassenmaker, een vuilnisraper. Dat is alles, als ik me goed herinner. Ik zie wat hij wil zeggen; hij meent dat die meneer »het niet met mij eens is.»

Hoe ik mij ook tracht in te denken in de voorstelling van den staat, ik kan maar niet ontdekken hoe de Marxist zich kan losworstelen uit het staatsocialisme. Daarmede zeg ik niets kwaads tegen Marx en zij die mij willen bestrijden, moeten aantoonen, dat men tot een ander resultaat kan komen. Hoe toch zullen de Marxisten hun geheele program verwezenlijken, **tenzij door den staat** en zij zullen door toepassing van de punten en door voortdurende uitbreiding van de bevoegdheden van den staat — en dat is steeds de tegenwoordige staat — de macht en werking van den staat ontzettend uitbreiden. Zoo omarmt die staat in zijn klauwen steeds nieuwe lagen in de maatschappij: *Staats*-spoorwegen, *staats*-telefoon, *staats*-verzekering, *staats*-hypotheekbanken, *staats*-apotheken, *staats*-doktoren, *staats*-mijnen, *staats*-monopolie van zout, tabak, ja waar zal men eindigen als men eenmaal den voet heeft gezet op dezen glibberigen weg? In plaats van partikuliere slaven worden de arbeiders staats-slaven. Ja, men spreekt al van wettelijke bescherming der arbeiders tegen de patroons evenals men vroeger bescherming der slaven tegen hun slavenhouders had.

In dat opzicht ga ik mede met Dr. Friedländer, waar hij schrijft: »als men bedenkt, dat het in het wezen der zaak »de staat is, die de exploitatie bevordert, ja eigenlijk de »exploitatie in 't algemeen pas mogelijk maakt, doordat »hij met geweld die zoogenaamde eigendomsrechten in stand »houdt, die wel niet op zichzelf diefstal zijn, maar wel »voeren tot een berooving der arbeiders die gelijk staat »met eigenlijken diefstal — dan schijnt het wonderlijk om »juist dien staat, den oorsprong van den roof en het inbegrip »der knechtschap, de rol van een beschermer der beroofden »en van een bevrijder der loonslaven te zien spelen. Minstens »is het de beperking van een autoritair en onrechtvaardig »geweld aandoen en de gevolgen daarvan door een tweeden

dwang. De staat houdt de exploitatie door middel van autoritair geweld in stand — dezelfde staat tracht dan de uiterste konsekwenties van de in beginsel behouden knechtschap en loonslavernij door nieuw ingrijpen, door wetten ter verzekering tegen ongeval en ouderdom, door fabriekswetten en wettelijke vaststelling van den arbeidsduur af te wenden. Deze beperking van den eenen dwang door een tweeden mag over 't algemeen worden aangezien als een middel ter leniging, het erge is maar dat het konsekwent doorgaan in die richting moet voeren tot versterking van het staatsgezag, ja ten slotte tot geheel staats-socialisme. Het afstompen van het gevoel van vrijheid bij het gelijktijdig beter vullen der kribben — dat is een welbekende grondstelling der knechtende machten uit den keizertijd van het oude Rome. *Panem et circenses* — brood en spelen! Wat gaan ons vrijheid, onafhankelijkheid en menschenwaarde aan! Het ergste is dat de zoogenoemde sociaal-demokratie zooveel als in haar macht is, het staats-socialisme en in 't algemeen onvrijheid en gezagseeredienst aankweekt.

Alweer, men moet ons aantoonen hoe te ontkomen aan de gevolgen, wanneer men eenmaal den eersten voet op dezen weg heeft gezet. Men gaat niet op eens zoover, neen men zet stap voor stap en ontdekt plotseling hoe ver men reeds in het moeras zit. Terug — daarvoor ontbreekt aan de meesten de zedelijke moed, de kracht om, brekende met zijn verleden, alles opnieuw na te gaan, ook, om tegenover vroegere vrienden te gaan staan. Bebel b.v. die plotseling als 't ware aan zichzelf ontdekt is, zal toch niet verder komen, hij blijft in het oude zog varen, ook al speelt hij somwijlen wat op.

Men behoeft niet te twifelen aan iemands oprechtheid, ook al hoort men hem dingen verkondigen, die men haast ongelooflijk acht. Hoe kan b.v. een vriend van het proletariaat, een revolutionair, die voorgeeft ernstig de vrijmaking der massa te willen en die zich min of meer stelt aan het hoofd van alle revolutionaire bewegingen in de verschillende landen, droomen van een onderwerping van het proletariaat aan één enkel denkbeeld, ontsproten aan zijn brein? Hoe kan hij zich voorstellen een diktatuur van één persoon of van eenige personen zonder te vreezen dat hij daardoor

niet de kiemen van mishukking brengt in zijn werk? Bakounine schreef zoo juist:

»Ik houd Marx voor een zeer ernstig, ofschoon niet altijd eerlijk revolutionair, ik geloof dat hij werkelijk den opstand der massa wil en ik vraag mijzelf af hoe het komt, dat hij niet ziet dat de vestiging eener algemeene, kollektieve of individueele diktatuur — een diktatuur die in zekeren zin het werk zou doen van een hoofdingenieur der wereld-revolutie, het verzet der massa in alle landen regelende en besturende zooals men een machine bestuurt — dat de vestiging van zulk een diktatuur op zichzelf voldoende zou zijn om de revolutie, te smoren, om alle volksbewegingen te verlammen en te vervalschen! Wie is de man, welke is de groep van individuen, met welk groot genie ook toegerust, die zich zoude durven vleien om alleen de oneindige menigte verschillende belangen, neigingen en handelingen in elk land, in elke provincie, in elke plaats, in elk vak te begrijpen en te omvatten en waarvan het geducht geheel, tot eenheid gebracht maar niet geuniformeerd door een groote gemeenschappelijke aspiratie en door eenige grondbeginselen die overigens zijn overgegaan in het bewustzijn der massa, de aanstaande sociale revolutie zal vormen?«¹⁾

Men stelle zich bv. voor de diktatuur van het internationaal kongres, waar alle landen vertegenwoordigd waren, maar waar toch een zekere partij de overhand had, om alle anderen des noods met geweld tot de orde te roepen, gelijk men ook reeds gedaan heeft te Zürich, waar een minder welgevallige fraktie van menschen, socialisten als de anderen, eenvoudig de deur werd uitgesmeten. (De Jongen van Berlijn) Wat komt er op zoo'n kongres, waar men nog over weinig of geen machtsmiddelen beschikt, van de vrijheid terecht? En wat dan van zoo'n zoogenaamde diktatuur van het proletariaat, als men beschikt over heusche

¹⁾ Dat Marx en zijn vrienden een dergelijke diktatuur voor den geest zweefde, blijkt o. a. uit de houding van den Algemeenen Raad Raad der Internationale, die NB. leiding wilde geven en bevelen uitdeelen aan de mannen der Kommune te Parijs in 1871. Men vergelijk l'Histoire de l'Internationale par un bourgeois républicain (Faux.)

machtsmiddelen? Adieu, vrijheid, met u is het gedaan — zoo kan men gerust zeggen. Op 't stuk van vrijheid is men dan eer achter- dan vooruit gegaan. En is dat het geval, dan draagt zoo'n maatschappij reeds van haar geboorte af de kiemen van ontbinding in zich. Vooral op geestelijk gebied mag geen dwang bestaan en zoo'dra de vrije uiting der gedachten aan banden wordt gelegd, brengt men nadeelen toe aan de maatschappij. Mill zegt zoo terecht:*) «Het groote kwaad dat gelegen is in het opleggen van stilzwijgen aan een meening, bestaat hierin, dat daardoor het menschelijk geslacht wordt beroofd, de nakomelingschap zoowel als het bestaande geslacht; zij die van meening verschillen, nog meer dan de anderen die haar toegedaan zijn. Als een meening juist is, dan zijn zij beroofd van de gelegenheid om een dwaling te verruilen voor waarheid: en is zij verkeerd, dan verliezen zij — wat altijd een groot voordeel is — de duidelijker opvatting en meer levendige indruk der waarheid, te weeg gebracht door de botsing met de dwaling.»

Neem welke kwestie men wil, neem bv. de voedingskwestie, de vaccine of wat ook. De groote massa, ook de wetenschap, acht een gemengd dieet van vleesch- en plantaardige spijzen het meest geschikt voor den mensch; zal men mij dan kunnen dwingen, terwijl het vegetarisme mij gezonder en beter toeschijnt om daarvan afstand te doen? Zal ik geen vrijheid hebben om daarvoor te ijveren? Moet ik mij onderwerpen, omdat mijn inzichten op 't gebied der voeding ketterijen zijn in de oogen der toongevers? En evenzoo met de vaccine. Al acht nu de geheele medische fakulteit de vaccine een afdoend voorzorgsmiddel tegen de pokken en ik acht het verderfelijker, kan men mij dan dwingen om mijn overtuiging geweld aan te doen en mij te onderwerpen aan een maatregel, dien ik ten sterkste afkeur? De ketterij van den enkeling is meermalen gebleken de wetenschap der toekomst te zijn. Wordt zij onderdrukt, dan kan de wetenschap nooit opkomen en de menschheid blijft dus verstoken van de geestelijke vorderingen, die de geest maakt bij vrije ontwikkeling.

Alle bestrijdingen van het socialisme zijn eigenlijk ge-

*) On liberty.

richt tegen het dwangsocialisme, dat vooral door de Duitse sociaal-demokraten is geleeraard. Het bekende geschrift van Eugen Richter wordt eerst daardoor begrijpelijk en de bestrijding treft doel, voor zooverre zij optrekt tegen dat dwangsocialisme. Richter's fout echter is, dat hij een enkel soort van socialisme — en waarlijk niet het beste! — beschouwt als **het** socialisme.

En door de onderdrukking van de betere richtingen in het socialisme, die in Duitschland en overal waar de Marxisten zich op den voorgrond hebben gedrongen, heeft men inderdaad den schijn verwekt, alsof de economische rechtvaardigheid alleen te verkrijgen is ten koste van de persoonlijke vrijheid. Men kent schier geen ander socialisme, want zoodra iemand het ook maar waagde om tegen een der stellingen van Marx op te komen, — men denke aan Dühring, Hertzka, Kropotkine en anderen — dan werd hij door het geestelijk geloofsgericht onder presidium van Engels kort en goed afgemaakt. Utopist, dweeper, bedrieger, anarchist, politespion — ziedaar de benamingen waarmede men naar gelang van omstandigheden werd begroet. In koor riepen allen in kleineren kring hetzelfde als echo van de grooteren, want ook hier geldt het bekende:

Wanneer één gendarme lacht
in de gendarmerie,
Dan lachen al de gendarmen
in de gendarmerie.

Regeling der produktie wil men. Goed, maar hoe? De eigendomsvraag is opgelost en alles is uit privaatbezit overgegaan in gemeenschappelijk. De staat of zooals sommigen zich voorzigtiger uitdrukken de maatschappij zal dus de beschikking hebben over den grond en over alle produktiemiddelen. Veelal speelt men met de woorden »staat» en »maatschappij», want feitelijk verstaat men van die zijde hetzelfde onder beide benamingen. Men gebruikt het zinledige woord »volksstaat». Uit de handen van de tegenwoordige bezitters komen zij dus in handen van staatsambtenaren, van privaatslaven wordt men staatsslaven. Het soevereine volk wijst door verkiezing de verschillende posten toe aan de menschen van zijn keuze. De inrichting zal, zooals Herbert Spencer opmerkt, een maatschappij opleveren, die veel gelijkenis vertoont met het oude Peru, »waar de

massa des volks op kunstmatige wijze was ingedeeld in groepen van 10, 50, 100, 500 en 1000 personen, die geregeerd werden door ambtenaren met verschillende graden en vastgeklonken waren aan hun grond, die in het privaatleven zoowel als bij den arbeid bewaakt en gecontroleerd zich zonder hoop afmartelden, om de beambten van het regeertoestel vet te mesten. Het eenige is dat zij allen genoeg van alles krijgen en wel verre van dit voordeel gering te achten, erkennen wij gaarne dat dit *iets* is, maar een ideaal kan het moeilijk zijn voor den denkenden, vrijheidlievenden mensch.

Op dit punt bestaat ook geen verschil van meening tusschen de socialisten, onverschillig tot welke school zij behooren; allen veranderen het bekende gezegde: *Ab Jove principium* (alle begin komt van Jupiter, van God) in: *Ab ventre principium* (alle begin komt van den buik) of zooals Frederik II het uitdrukte: »Alle beschaving vindt haar oorsprong in de maag.« De honger is een wreede en onverwinnlijke despoot en de noodzakelijkheid om zich te voeden — een heel individueele noodzakelijkheid! — is de eerste wet, de hoogste voorwaarde des levens. Het is de grondslag van alle menschelijk en sociaal leven evenals ook van het dieren- en plantenleven. Daartegen in opstand te komen, dat is vernietiging van de rest, dat is zichzelf te doemen tot het niet.« (Bakounine). Maar het despotisme zou allen evenzeer genoeg kunnen geven; het is dus een kwestie die ons niet onverschillig mag laten.

Zij, die meenen, dat dit een karikatuur is van de denkbeelden der Marxisten, bewijzen ons uit hun geschriften, waar zij ooit anders van spreken dan van staatsleiding, waar zij handelen over het in bedrijf nemen van takken van produktie door autonome groepen arbeiders, die niet van den staat, ook niet van den volksstaat afhangen, maar van de betreffende arbeidsgroepen. Zelfregeling is iets geheel anders dan gecentraliseerde regeling der produktie, feitelijk van bovenaf, al heeft men er dien schijn aan ontnomen door het algemeen kiesrecht. Zelfs is men gedwongen geworden door de kritiek van Richter en anderen, om zich ietwat meer uit te laten, althans in de tegen brochure van Kurt Falk vinden wij gesproken van »onafhankelijke economische (wirthschaftlichen) vereenigingen,« die waarschijn-

lijk in groepenverbond staan met andere vereenigingen, enz., maar van officieel wetenschappelijk socialistische zijde is dit denkbeeld der vrijere richtingen steeds heftig bestreden. Tusschen twee haakjes zij opgemerkt, dat Kurt Falk op bl. 67 de onderstelling maakt, dat de bewoners van een tuchthuis hun eigen bewakers kiezen, zeker vermeenende verbazend radikaal te zijn !! Inderdaad een mooie toekomstmaatschappij, waarin men niet eens verlost is van gevangenissen! Wij zijn zulke utopisten dat wij ons een maatschappij denken zonder gevangenissen en wij zouden niet graag medewerken aan een betere maatschappij, wanneer wij de zekerheid hadden steeds gevangenissen met cipiers, zelfs met zelf gekozen cipiers, politie, justitie en ander dergelijk vuil te moeten behouden.

Het is daarom dan ook dat de Marxisten zich liefst met een algemeene frase afmaken van den toekomstigen vorm der maatschappij, hoewel Bebel zich eens vergrepen heeft door een beeld der toekomst te ontwerpen in een boek, waar niemand het in zoeken zou, n.l. zijn boek over de vrouw, dat voor $\frac{1}{3}$ de vrouwenkwestie en voor $\frac{2}{3}$ de toekomstige inrichting der maatschappij behandelt. Zeker wanneer men de lastige vragers afscheept met het gezegde: De toekomstige gedaante der maatschappij is het produkt der ontwikkeling en kan dus door ons niet in onderdeelen aangegeven worden, dan is dat in hoofdzaak waar, maar er schuilt ook een dosis waarheid in hetgeen Kropotkine daarop antwoordt: «De woorden (der Marxisten): Wij willen niet diskuteeren over de toekomsttheoriën», komen in den grond der zaak neer op het volgende: Gij zult over onze theorie niet diskuteeren, maar ons helpen tot verwerkelijking daarvan.» Dus met andere woorden men zou de menschen dwingen om blindelings mee te gaan met de leiders, zonder te weten of men daardoor niet nieuwe teleurstellingen zal krijgen, die men had kunnen voorkomen, als men vooraf geweten had in welke richting men koers hield.

Twee opmerkingen van Kropotkine stempelen hem reeds tot den denker, die recht heeft om gehoord te worden. Ze zijn zoo juist en komen ons telkens in de gedachten bij de bespreking van dit onderwerp: Ze zijn in de eerste plaats de opmerking van Edgar Quinet, dat de groote revolutie

zich kenmerkt door de vermetelheid van *de daden* der voorvaderen en door de blooheid hunner ideën, dus ultra revolutionaire handelingen naast bedeesde en konservatieve gedachten. En in de tweede plaats, dat men zich niet schijnt te kunnen losmaken van de voorstellingen van het verleden. Men droomt zich de toekomst in de vormen van hetzelfde verleden, waartegen men in opstand komt, men is zoodanig omstrikt door het verleden, dat men er zich zelfs niet van kan ontdoen in den sprong naar de toekomst. De revoluties zijn niet mislukt omdat zij *te ver* gingen, maar omdat zij *niet ver genoeg* gingen. Mislukken is eigenlijk verkeerd uitgedrukt, want elke revolutie gaf wat ze geven kon. Maar wij bedoelen, dat zij voor de arbeidende klasse geen verlossing bracht, zoodat deze ondanks verschillende revoluties nog altijd in slavernij, ellende en onkunde verkeert.

De bourgeois van 1889 wisten even goed als wij, dat het onmogelijk was om zich precies voor te stellen wat de toekomst moest brengen, maar in de hoofdzaak stond voor hen vast, wat zij wilden en zij volvoerden dat plan ook. Zij hadden er reeds lang over nagedacht en toen het volk opstond, lieten zij het werken aan de verwezenlijking van hun modelbeeld, dat dan ook in hoofdtrekken tot stand kwam.

Maar nu mag men haast niet spreken over de toekomst. Geen wonder, want stemmen winnen bij de verkiezingen, dat is de hoofdzaak. Als men nu over die toekomst handelt, waarin die tussehenstand van winkeliers en kleine boeren geheel is opgeruimd, dan jaagt men deze lieden allen tegen zich in het harnas en het is gedaan met de zegepralen der socialistischen bij de stembus.

Praat hun van hervormingen, waardoor zij verbetering van hun konditie hopen te verkrijgen, zij gaan met u mede, maar niet zoodra heeft men getracht het werk der revolutie juist te bepalen of zij laten u netjes in den steek. Men moet zich goed bewust zijn van hetgeen men door de revolutie hoopt te verkrijgen en naast het sloopingswerk moet men dus ook het werk der reorganisatie ter hand kunnen nemen.

Dit is moeilijk, omdat men zich los moet maken van zoovele vooroordeelen, want gelijk Kropotkine zoo terecht schrijft :

Allen zijn wij opgevoed in de vooroordeelen over de providentieele funkties van den staat. Onze geheele opvoeding, van het onderwijs in de Romeinsche overleveringen tot het Byzantijsche wetboek dat men bestudeert onder den naam van het Romeinsche recht en de verschillende wetenschappen, onderwezen op de universiteiten, gewennen ons om te gelooven aan de regeering en aan de deugden van den staat als voorzienigheid. Wijsgeerige stelsels zijn uitgewerkt en onderwezen om dit vooroordeel in stand te houden. Theoriën over de wet zijn met hetzelfde doel opge maakt. De geheele politiek is op dit beginsel gebaseerd; en elke politikus, welke kleur hij ook hebbe, vertelt altijd aan het volk: Geef mij de macht, ik wil en ik kan u vrijmaken van de ellende die ons drukt. Van de wieg tot aan het graf zijn al onze handelingen bestuurd door dit beginsel.

Ziedaar het groote beletsel, maar hoe moeilijk ook te overkomen, men moet er toch naar streven zich daarvan te ontdoen. Wij zijn gedwongen in ons eigen belang om ons meer en beter bewust te worden van hetgeen de toekomst ons kan en moet brengen.

Het is dus niet waar dat men langs verschillende wegen afgaat op hetzelfde doel, neen, men heeft niet hetzelfde doel, maar men loopt langs evenwijdige lijnen, die elkander dus niet raken. En al is het zeer wel mogelijk, dat de naaste toekomst behoort aan hen, die aandringen op de verovering der politieke macht, toch zijn wij overtuigd, dat de arbeiders juist door de ervaringen, die zij opdoen van het parlementarisme, het eerst genezen zullen worden van den waan om langs dien weg hun vrijmaking te verkrijgen. Zulke socialisten worden een radikale hervormingspartij, die nu ja den overgang van privaat- in gemeenschappelijk bezit in hun program houden, maar dit punt op den achtergrond stellen. De geesten worden meer openbaar door de ontwikkeling der ideën. [Was men in zijn programma's kommunist in de overwegingen, wees men daarin het doel aan waartoe men wilde komen, in het praktisch program werkte men aan het voortbestaan van den tegenwoordigen staat.] Er heerscht dus eigenlijk strijd tusschen die twee gedeelten, waarvan het laatste zonder verband was vastgehangen aan het eerste. Zooals wij reeds vroeger betoogden vereenigde men onder één vlag twee

heterogene bestanddeelen, [n.l. de zuivere kommunisten, die zich aansloten om het eerste gedeelte, zonder zich veel om de rest te bekommeren en tevens tegelijkertijd de hervormingsgezinde lui, die arbeiden wilden aan de verwerking dier eischen en die op den koop toe namen het eerste gedeelte, zonder zich echter daarvoor warm te maken.]

In den beginne ging dit goed, maar door de ontwikkeling der ideën treedt deze tegenstelling duidelijker aan het daglicht. Men behoort niet bij elkander en dus men moet uit elkander. [En was het nu niet beter dat maar de wegen scheidden en elk zijns weegs ging, dan dat men elkander steeds bestreed?] Maar neen, evenmin als vroeger laten de Marxisten aan andere socialisten de vrijheid om op hun manier socialist te zijn. Reeds Bakounine beklagde zich indertijd daarover, toen hij schreef:

Wij erkennen hun recht (nl. van de Marxisten) om het spoor te bewandelen dat hun het beste toeschijnt, mits zij ons dezelfde vrijheid laten! Wij erkennen zelfs dat het zeer wel mogelijk is, dat door hun geheele geschiedenis, door hun bizondere natuur, door den staat van hun beschaving en hun geheelen hedendaagschen toestand zij gedwongen zijn dien weg te bewandelen. Laten de Duitse, Amerikaansche en Engelsche arbeiders hun best doen de politieke macht te veroveren, als het hun behaagt. Maar laten zij de arbeiders [der andere landen] toestaan, om met dezelfde energie te werken aan de verwoesting van alle politieke macht. De vrijheid voor allen en de wederkeerige eerbiediging dezer vrijheid, heb ik gezegd, — ziedaar de wezenlijke voorwaarden voor de internationale solidariteit. Maar Marx wil blijkbaar die solidariteit niet, omdat hij weigert die vrijheid te erkennen. Om deze weigering te motiveeren, houdt hij er een bizondere theorie op na, die [overigens] slechts een logisch gevolg is van zijn geheele stelsel. [De politieke toestand van elk land, zegt hij, is altijd het produkt en de trouwe uitdrukking van zijn ekonomischen toestand] om den eersten te veranderen, moet men den laatsten wijzigen. Het heele geheim der historische evoluties bestaat volgens Marx daarin. Hij houdt geen rekening met andere elementen, zooals de duidelijke reaktie der politieke, juridische en godsdienstige instellingen ten opzichte van den ekonomischen toestand.

Dat is de taal van een vrijheidlievend, verdraagzaam man, die aantrekt. Alleen wie de vrijheid van anderen lief heeft, is zelf de vrijheid waard. En toch, hoe weinig weten zelfs groote mannen de gedachtenvrijheid te waardeeren, vooral wanneer iemands denken diametraal staat tegenover eigen denken! Het dogma van 's pausen onfeilbaarheid wordt als dwaas uitgekreten, maar hoe menigeeen stelt daarvoor eigen onfeilbaarheid in de plaats. Alsof de eene niet even dwaas is als de andere!

Wij kunnen de geesten niet rijgen in het keurslijf van onze eigen gedachten, maar moeten vrijheid laten aan elkeen, om zich te ontwikkelen naar zijn eigen individualiteit. Zoodra men aankomt dragen met het »ware volksbelang», met »het algemeen welzijn» en dergelijke frases, dan is dit in den regel om daarachter de individueele vrijheid der onderliggende partij te verdrukken. Wat is dit eigenlijk anders, dan de verkondiging van het meest onbepaalde absolutisme? Immers volgens dat beginsel heeft elk regeerder, hetzij een vorst, hetzij een volksvertegenwoordiging, hetzij een volksmeerderheid, niet slechts te beslissen wat deze *houdt* voor het ware volksbelang, voor het algemeen welzijn, maar mag ook elk individu *dwingen* zich naar die meening te gedragen. Elke afwijkende leer, elke ketterij op welk gebied ook, elke godsdienst moet worden uitgerooid, zoodra de regeerder meent dat dit bevorderlijk is voor het ware volksbelang, voor het algemeen welzijn.

Dr. Friedländer onderscheidt drie stroomingen, die hij aldus kenschetst:

1°. De Marxisten willen het arbeidsprodukt door bureaukraten in naam der »maatschappij» rooven en overeenkomstig het vermeend »welzijn van het geheel» verdeelen. En volg ik niet gewillig, dan zullen zij geweld gebruiken. Het motief tot economische werkzaamheid zou een soort [staatskommunistisch plichtgevoel] zijn en waar dit niet zou voldoen, de economische of brutale staatsdwang; geheel naar het model van den zoogenaamden militairen plicht.

2°. De kommunistische anarchisten proklameeren het »vrije genotsrecht» op het vreemde arbeidsprodukt. Wie dit verlangt zonder een tegendienst van gelijke waarde, die laat zich — begiftigen. In waarheid zou het kommunistisch anarchisme uitloopen op een wederzijdsch begiftigen

zonder te letten op de waarde der geschonken diensten of voorwerpen. [Het motief tot economische werkzaamheid zou eenerzijds de aangeboren neiging tot economischen arbeid zijn, die geen egoïstisch doel behoeft, anderzijds een gevoel van gerechtigheid, om niet te zeggen van schaamte, dat zou verhinderen, dat iemand zich voortdurend zonder tegendienst liet begiftigen.]

3°. Het autokratisch-socialitair stelsel van Dühring of zooals men het ook zou kunnen noemen, het vrijheidlievend socialisme, verlangt bij gelijkheid der voorwaarden van produktie het recht op het onverkort genot van het eigen arbeidsprodukt en in samenhang daarmede de vrije ruil der produkten van gelijke waarde. Motief tot economische werkzaamheid zou het eigenbelang zijn, maar niet in de beteekenis van boosaardige zelfzucht, die uitgaat op be-rooving van anderen, maar in den zin van een gezond egoïsme. Men werkt om te leven. Men werkt noch uit dwang noch uit plichtsgevoel noch uit genoegen (wanneer de arbeid mij een genoegen is, des te beter voor mij!) maar uit eigenbelang. Zou niet dit stelsel op vaster grondslag rusten, dan het kommunistisch anarchisme? Wie graag wil schenken mag het doen, maar mag men het wederzijdsch begiftigen verheffen tot een algemeenen regel?

Deze laatste omschrijving munt niet uit door helderheid en klaarheid, ze is alles behalve scherp geformuleerd.

De beide laatsten zijn dus vrijheidliebende socialistten, tegenover de eersten, die voorstanders zijn van het autoritair socialisme. Daar Dühring geen kommunist is en dus in dit opzicht van ons verschilt, kunnen wij ten opzichte van zijn economische leer niet met hem meegaan. Wij toch meenen, dat geen eenvoudiger en beter formule kan gegeven worden dan: elkeen geve naar zijn krachten en elkeen ontvang naar zijn behoeften.

Niemand kan iemands krachten beter bepalen dan de persoon zelf en wanneer wij onderstellen, dat in een kommunistische maatschappij allen goed gevoed en opgevoed zijn, dan is het duidelijk, dat een normaal ontwikkeld mensch zijn krachten gaarne ter beschikking stelt van de gemeenschap, zonder dwang van anderen. Zoodra er dwang bij te pas komt, zal dit een nadeeligen invloed moeten uitoefenen op den aard van het werk.

opgevoerd en opgevoed
gaarne ter beschikking
stellen

voor een
aandeel

Wat blijft er
aan overblijven met
over

Nu zou het dwaas zijn te onderstellen, dat de autoritaire socialisten met opzet er naar streven, om een deel hunner individueele vrijheid op te offeren aan een bepaalde maatschappelijke orde, maar dat ook zij streven naar een bepaalde maatschappelijken vorm, omdat zij meenen, dat deze den graad van individueele vrijheid van beweging mogelijk maakt, die noodig is voor den hoogst ontwikkelden vorm van individueel welzijn. Maar het is hunnerzijds inbeelding, dat zij door hun stelsel die mate van individueele vrijheid, die zij voor zich wenschen, voldoende kunnen waarborgen. Zij maken zich schuldig aan een denkfout, die ernstige gevolgen na zich sleept en wij moeten hen van dwaling trachten te overtuigen en aantoonen, dat door en in hun stelsel de vrijheid niet alleen niet tot haar recht komt, maar dat dit stelsel integendeel de dood is voor elke individueele vrijheid.

Ontegenzeggelijk bestaat er een streven om de maatschappij te sterken en de macht van het individu te verminderen. En juist daarom is het te meer zaak, daartegen op te komen.

Het groote vraagstuk kan aldus zuiver gesteld worden: hoe kan en moet het gebied van het individu in zijn vrijheid tegenover de maatschappij worden begrensd. Men zou dit kunnen noemen het groote raadsel van den socialen sfynx, aan welks oplossing wij ons niet mogen en kunnen onttrekken. De mensch toch is in de eerste plaats een op zichzelf staand wezen, een geheel in zichzelf. Individuum = in en dividuum van divido, deelen, dus een ongedeeld en ondeelbaar wezen. En in de tweede plaats is hij een kudde-dier, d. w. z. behoort hij tot die groep dieren, die in kudden leven, zooals wij reeds zeiden.

Leeft men alleen op een eiland, dan kan men natuurlijk doen en laten wat men wil, voor zoover men niet door de elementen, door de natuur, hierin belet wordt. Maar wil de mensch met anderen in een groep leven, krachtens zijn gezelligen aard, dan moet deze trek zoodanig overwegend zijn, dat hij gaarne daarvoor een deel zijner vrijheid ten offer brengt. Wie zijn individueele vrijheid het hoogste stelt, die zal streven naar een geïsoleerd leven en omgekeerd wie de gemeenschap, de gezelligheid verkiest, die zal deze boven alles stellen met inboeting van een deel zijner vrijheid.

De vrijheid sluit elk gezag niet uit. Zelfs Bakounine antwoordt op de vraag: »Volgt hieruit, dat ik alle gezag verwerp?» het volgende. »Ver van mij is deze gedachte Maar ik ben niet tevreden met het raadplegen van een enkel speciaal gezag, ik raadpleeg er verschillende, ik vergelijk hunne meeningen en ik kies die meening die mij de meest juiste toeschijnt. Ik erken geen onfeilbaar gezag, zelfs niet in speciale vraagstukken, bijgevolg welk respect ik hebben moge voor de menschheid en voor den waarheidszin van dezen of genen, ik heb in niemand absoluut geloof. Zulk een geloof zou noodlottig zijn voor mijn rede, voor mijn vrijheid en voor het succes zelfs mijner ondernemingen; het zou mij dadelijk vervormen in een stommen slaaf, in een instrument van den wil en de belangen van anderen.» En verder: »Ik ontvang en ik geef — ziedaar het menschelijk leven. Elkeen is besturend en elkeen is op zijn beurt bestuur. Dus er bestaat geen vast gezag, maar een onophoudelijke afwisseling van gezag en wederkeerige onderwerping, voorbijgaand en bovenal vrijwillig.»

De groote massa der dingen, die wij voor waarheid houden, nemen wij allen aan op gezag van anderen. Vrij denken wil niet zeggen: denken naar willekeur, maar zijn voorstellingen in overeenstemming brengen met de goed gekonstateerde verschijnselen in en buiten den mensch met onderwerping van ons denkvermogen aan de wetten der logika. Zeker, de mensch, die zonder iets op gezag van anderen aan te nemen, alle feiten met geheele onpartijdigheid zelf onderzoekt, om daarna zelfstandig zijn oordeel te vestigen, hij staat zeer hoog. Maar, wij kunnen gerust beweren, dat, om goed en onafhankelijk te leeren oordeelen, voorafgaande onderwerping aan gezag (zoo goed als onontbeerlijk is. Het streven naar verwerping van elk gezag is dus volstrekt niet het kenmerk van een grooten geest, noch de vrucht van liefde tot de vrijheid, maar in den regel een bewijs van bekrompenheid en verwaandheid. Maar die onderwerping geschiedt vrijwillig. En evenmin als men het recht heeft iemand te dwingen, zich te onderwerpen aan het gezag van een ander, evenmin heeft men het recht ons te beletten, ons aan dat gezag te onttrekken.

Wanneer en waarom zoekt men zich te vereenigen met

voet het in de
 door het onderzoek
 onder-
 vinders

anderen? Alleen omdat men het alleen niet af kan en dus hulp
 behoeft. Als wij ons zelven geheel konden redden, wie zou
 er dan aan denken om zich aan iemand te verbinden? Het
 belang dus drijft de menschen om hunnen wil binnen vooraf
 afgebakende grenzen van dien van anderen te laten afhan-
 gen. Maar de herneming onzer persoonlijke vrijheid moet
 ons ten allen tijde vrij staan. Zoodra die band, die — vrij-
 willig op ons genomen ons niet drukte, eigenlijk geen band
 was — duurzaam wordt, kan en zal er een tijd aanbreken
 of althans kunnen aanbreken, waarop die band ons zoo
 drukkend wordt, dat wij trachten ons er aan te ontworstelen.
 De bevrediging onzer behoeften is dus het doel van de
 regeling der maatschappij. Kan men ze op andere en
 betere wijze bereiken, dan moet elk individu de gelegen-
 heid hebben om zich los te maken van de groep, met en door
 welke hij tot nog toe het best in staat was die behoeften te
 bevredigen en om zich aan te sluiten bij een andere groep,
 die volgens hem beter beantwoordt aan het doel. Er is
 niets wat den vrijen mensch meer tegen de borst stuit,
 dan het opleggen van een plicht, in zijn vervulling door
 dwang verzekerd, zoo dikwijls eigen overtuiging dien plicht
 niet erkent, ja, wat deze voorschrijft als onheil verwerpt. De
 staatsdwang — en het is daarvoor volkomen onverschillig
 of die staat regeert door middel van een despoot, door
 middel van algemeen kiesrecht of door middel waarvan
 ook — is de hatelijkste van allen, omdat men zich daaraan
 niet kan onttrekken. Is men lid van deze of gene vereeni-
 ging, die besluiten neemt in strijd met zijn wil en gezond
 verstand, dan kan men er uittreden. Dit is niet het geval
 met den staat. Meestentijds is het geheel onmogelijk om
 uit den staat, d. w. z. uit het land te gaan. Behoort men
 tot die onafhankelijken, die het wèl kunnen doen, dan geeft
 men toch alles prijs, wat aan dat land, aan dat volk
 verbindt, want de grenzen van den staat zijn de grenzen
 van dat land, van dat volk. En dit niet alleen. Maar men
 kan niet uit den eenen staat gaan, zonder terstond de klau-
 wen van een anderen staat te voelen. Men kan ophouden
 Hollander te zijn, maar alleen om Belg, Pruis, Fransch-
 man of wat anders te worden. Als ge lid zijt van de Her-
 vormde Kerk, dan dwingt niemand u, om, als gij dat
 lidmaatschap opzegt, direkt lid te worden van een andere

is belang "

men kan niet uit den eenen staat gaan

dat is niet het geval met den staat

kerk, maar ge kunt niet ophouden lid te zijn van den eenen staat, zonder u direkt aan te sluiten bij een anderen. En dus wat wint men er bij, als men den eenen staat ontloopt, omdat hij zoo'n albediller is, wanneer men weet tot een anderen staat te gaan behooren, die zich vooral niet minder bemoeiziek aanstelt? Men moet betalen voor hetgeen men afkeurt, men moet diensten verrichten die men acht in strijd te zijn met zijn waardigheid als mensch. Naar dat alles wordt niet gevraagd, men heeft zich eenvoudig te onderwerpen aan het gezag, of men komt onzacht in aantaking met den sterken arm van 't gezag. Toch wordt er verteld, dat men een vrij mensch is in een vrijen staat! Hoe grooter nu het gebied is, waarover de staat zijn gezag kan uitoefenen, des te grooter dwingelandij zal hij uitoefenen over allen!

Geheel naar waarheid schreef de scherpzinnige Duitse jurist Ihering: Mag de staat alles wat hem goed, zedelijk en doelmatig toeschijnt, tot wet verheffen, dan zijn er voor dat recht geen grenzen; de beweging, die de staat veroorlooft is dan enkel eene koncessie, een gift. Die beschouwing van een alles opslokkende en alles uit zichzelf te voorschijn brengende staatsalmacht is, trots het schitterend gewaad waarin zij zich zoo gaarne kleedt, trots de hoogklinkende frases van volkswelzijn, van eerbiediging van objektieve beginselen, van zedewet, zij is en blijft een ellendig voortbrengsel der willekeur, de theorie van het despotisme, om het even of zij door een volksvergadering of een absoluten monarch in praktijk gebracht wordt. Haar aan te nemen, beduidt voor het individu zedelijke zelfmoord. Men beneemt den mensch de mogelijkheid om goed te zijn, omdat men hem de mogelijkheid niet vergunt, om het goede uit eigen beweging te doen.

Daar is de staatsalmacht de grootst denkbare dwingelandij. En of men nu spreekt van een volksstaat, dat blijft hetzelfde. De schijnvrijheid, die men verworven heeft, doordat het volk zijn eigen heerschers kiest, is meer een vertooning dan werkelijkheid, want zoodra men het stembiljet heeft afgegeven, voelt de soeverein zich voor geruimen tijd weer onderdaan. Men verbeeldt zich zijn eigen meester te zijn en verheugt zich reeds in dat schijnmeesterschap. Op den Rijksdag te Spiers ten jare 1529 sprak

men een beginsel uit, waarvan de draagkracht veel verder reikte, dan men toen zelf wel wist, n.l.: *In vele handelingen en zaken heeft de meerderheid geen recht tegen de minderheid, omdat de zaak niet allen tezamen maar ieder in het bijzonder aangaat.* Had men dien raad opgevolgd, er zou zeker heel wat minder dwang en tirannie zijn uitgeoefend.

Noemt Bastiat den staat *la collection des individus*, (verzameling individuen) dan vergeet hij, dat een verzameling van voorwerpen, b.v. van zandkorrels nog geen eenheid vormt. In zijn voortreffelijk boekje over de Vrijheid, bespreekt John Stuart Mill ¹⁾ de vrijheid, die aan elk individu tegenover het gezag van den staat moet worden voorbehouden en waarop door niemand inbreuk mag worden gemaakt en hij zegt erin: *het eenige doel, waartoe menschen, individueel of met elkaar verbonden, bevoegd zijn de vrijheid van één hunner te beperken, is zelfbehoud, zelfverdediging. Het eenige doel, waartoe macht rechtmatig kan worden uitgeoefend over eenig lid der beschaafde maatschappij, tegen zijn eigen wil in, is het beletten, dat hij anderen schade toebrengt. [Zijn eigen welzijn, natuurlijk of zedelijk, geeft daartoe niet het minste recht. Het eenige deel van iemands gedrag, waarvoor hij verantwoordelijk is aan de maatschappij, is dat wat anderen raakt. In dat gedeelte, dat hem zelf alleen betreft, is zijn onafhankelijkheid rechtens onbeperkt. Over zichzelf, over zijn eigen lichaam en geest, is het individu soeverein.]*

Hier schuilt toch nog eene moeilijkheid. Zij is deze: Bestaan er handelingen, die enkel en alleen hem raken, van wien zij uitgaan en die op niemand anders haar invloed uitoefenen? Mill zegt: middellijk kan, wat mij treft, ook op anderen krachtig werken en hij eischt de individueele vrijheid ook alleen daar, waar door zijn daad onmiddellijk niemand buiten hem zelf wordt getroffen. Maar is er een scheiding te maken tusschen de middellijke en onmiddellijke werking? Wie zal de grenzen trekken, waar de eene begint en de andere ophoudt?

Mill wil behalve de vrijheid van het individu ook een overeenkomstige vrijheid voor ieder aantal individuen, om

¹⁾ On liberty.

met onderling goedvinden alles vast te stellen, wat hen gezamenlijk en buiten hen niemand anders aangaat.

Wij willen hier niet verder op ingaan, ofschoon hier moet gezegd worden, dat Mill meermalen inkonsekvent wordt tegen zijn eigen stellingen. Zoo meent hij, dat wie zich dronken drinkt en daarmee alleen zichzelf schade doet, daarin volkomen vrij moet zijn en dat de staat niet het minste recht heeft zich te bekommeren om zijn verkeerde daad. Wie echter zal bepalen, of hij zichzelf alleen schade toebrengt? Straks verwekt hij kinderen, op wie de drankliefhebberij overslaat, welnu heeft hij dan geen schade toegebracht aan anderen, waar hij de maatschappij opscheept met nieuwe, ongelukkige individuen? Maar, zegt Mill, zoodra hij onder den invloed van den drank iets gedaan heeft, wat anderen nadeel veroorzaakt, dan is hij niet alleen verplicht schadevergoeding te geven, maar hij kan voor het vervolg onder politietoezicht worden gesteld en wordt hij weer betrapt op dronkenschap, dan kan hij om haar alleen worden gestraft. Hij heeft dus niet de vrijheid om zich andermaal te bedrinken, ook al schaadt hij daardoor niemand.

Inderdaad de groote moeilijkheid zit hier in de bepaling van de rechten van het individu en van de maatschappij.

Er zijn zaken, die alleen gemeenschappelijk kunnen gedaan worden en er zijn andere, die slechts het individu aangaan. [En hoe moeilijk het is algemeene voorschriften in dezen te geven, deze kwestie moet vooral de aandacht van denkende menschen bezig houden.] Het verdwijnen der individualiteit zou onnoemlijk nadeel toebrengen aan de maatschappij, want een mensch die zijn individualiteit heeft verloren, bezit geen karakter, geen eigenaardigheid meer. [Waardoor onderscheidt zich het genie? Niet doordat hij wat nieuws te voorschijn brengt. Wat is eigenlijk nieuw? Neen, maar doordat hij den stempel van zijn eigenaardigen geest afdrukt op hetgeen vóór hem reeds dikwijls gezegd is, maar wat een nieuw aanzien krijgt, juist om de wijze, waarop hij het zegt en aanvat.]

In gelijken geest spreekt ook Mill, waar hij zegt:

„Het kan door niemand ontkend worden, dat oorspronkelijkheid een element van waarde is in menschelijke zaken. Er bestaat altijd behoefte aan personen niet alleen om

Waarom kan
de mens niet
verkeerd zijn
—

nieuwe waarheden te ontdekken en aan te wijzen, dat wat eens waarheid was, niet langer waar is, maar ook om nieuwe praktijken te beginnen en het voorbeeld te geven voor een meer verlicht gedrag, een beteren smaak en gevoel in het menschelijk leven. Dit kan door niemand weggecijferd worden, die niet gelooft dat de wereld alreeds de volmaaktheid bereikt heeft in al haar wegen en praktijken. Het is waar, dat dit oordeel niet in staat is aan elkeen tegelijk te worden gegeven: er zijn slechts weinig menschen, in vergelijking met de geheele menschheid, wier proefnemingen, als zij door anderen aangenomen worden, niet tegelijkertijd een verbetering zouden zijn van een bestaand gebruik. Maar deze weinigen zijn het zout der aarde; zonder hen zou het menschelijk leven een stilstaand moeras worden. Niet alleen brengen zij goede dingen die te voren niet bestonden; maar zij houden ook het leven in die dingen die reeds bestaan. Als er niets nieuws gedaan werd, zou dan het menschelijke niet ophouden noodzakelijk te zijn? Zou het een reden zijn, waarom zij die het oude doen, zouden vergeten waarom zij gedaan worden en ze doen als vee en niet als menschelijke wezens? Genieën zijn altijd en zullen altijd zijn een kleine minderheid; maar om hen te hebben, is het noodig om den grond te bewaren waarop zij groeien. Het genie kan alleen vrij ademen in een atmosfeer van vrijheid. Genieën zijn meer individueel dan anderen — bijgevolg minder in staat, om zich zonder schadelijken druk te schikken in enkele der kleine vormen, die de maatschappij ordent om aan haar leden de moeite te besparen hun eigen karakter te vormen.¹⁾

En ik zou vreezen dat juist aan die originaliteit afbreuk zou worden gedaan, wanneer het vrije initiatief ook maar eenigszins aan banden zou worden gelegd.

Laat ons nogmaals het woord geven aan Bakounine.

»Wat is gezag? Is het de noodzakelijke macht der natuurwetten die zich openbaren in de verbinding en de onvermijdelijke opeenvolging van de verschijnselen der fysieke en sociale wereld? Inderdaad tegen die wetten is het verzet niet alleen verboden, maar het is ook onmogelijk. Wij kunnen ze miskennen of ze nog niet kennen, maar wij kunnen

¹⁾ Mill, »On liberty.«

niet er niet aan gehoorzamen, omdat zij den grondslag en de voorwaarden van ons bestaan zelf vormen: zij ontwikkelen ons, doordringen ons, regelen al onze bewegingen, gedachten en handelingen; zelfs dan als wij meenen er niet aan te gehoorzamen, doen wij niet anders dan haar almacht openbaren.

Ja, wij zijn in absoluten zin slaven van deze wetten. Maar, er is niets vernederends in die slavernij. Want de slavernij onderstelt een meester buiten ons, een wetgever die zich bevindt buiten den persoon, dien hij beveelt; terwijl die wetten niet buiten ons zijn, zij hangen met ons samen, zij vormen ons wezen, ons geheele zijn, lichamelijk, geestelijk en zedelijk: wij leven, wij ademen, wij handelen, wij denken, wij willen slechts door die wetten. Buiten haar zijn wij niets, *bestaan wij niet*. Vanwaar zouden wij dan de macht en den wil krijgen om tegen haar in verzet te komen? Tegenover de natuurwetten bestaat er voor den mensch slechts ééne mogelijke vrijheid, n.l. om ze te erkennen en altijd meer toe te passen, overeenkomstig het doel van vrijmaking of van kollektieve en individueele menschwording, dat hij najaagt.

Tegen dat gezag kunnen wij niet reageeren, men zou kunnen zeggen: het is het natuurlijk gezag of beter gezegd: de natuurlijke invloed van den een op den ander, waaraan wij ons niet kunnen onttrekken en waaraan wij ons dus wel moeten onderwerpen, veelal zonder het zelve te weten.

Waarin bestaat de vrijheid?

Bakounine antwoordt:

de vrijheid van den mensch bestaat alleen hierin, dat hij gehoorzaamt aan de natuurwetten, omdat hij ze zelf als zoodanig heeft erkend en niet omdat zij hem van buiten af zijn opgelegd door een vreemden wil, hetzij goddelijk hetzij menschelijk, hetzij kollektief hetzij individueel. Wij erkennen dus het absoluut gezag der wetenschap, omdat de wetenschap geen ander doel heeft dan de geestelijke en zooveel mogelijk systematische reproductie der natuurwetten, die een deel uitmaken van het stoffelijk, geestelijk en zedelijk leven, zoowel van de fysieke als van de sociale wereld, daar deze twee werelden in de werkelijkheid slechts een en dezelfde natuurlijke wereld uitmaken. Buiten dit

de natuurwetten
 zijn de wetten die ons
 bestaan vormen
 wij leven, wij ademen,
 wij handelen, wij denken,
 wij willen slechts door
 die wetten.
 Buiten haar zijn wij
 niets, bestaan wij niet.
 Vanwaar zouden wij
 dan de macht en den wil
 krijgen om tegen haar
 in verzet te komen?
 Tegenover de natuurwetten
 bestaat er voor den
 mensch slechts ééne
 mogelijke vrijheid, n.l.
 om ze te erkennen en
 altijd meer toe te
 passen, overeenkomstig
 het doel van vrijmaking
 of van kollektieve en
 individueele menschwording,
 dat hij najaagt.

eenig wettige gezag, omdat het zedelijk is en overeenkomt met de menschelijke vrijheid, verklaren wij elk ander gezag voor leugenachtig, willekeurig en noodlottig. [Wij erkennen het absoluut gezag der wetenschap; maar wij verwerpen de onfeilbaarheid en de universaliteit van den geleerde.] ! *Van gezag en vrijheid*

Ziedaar dus de opvatting van gezag en vrijheid. En wie nu de vrijheid hoog stelt, die zal zich geen uitwendig gezag laten opleggen, behalve dat, [wat gelegen is in den aard der dingen.] *Van opzigt en gezag der dingen*

Terwijl reeds Cicero begreep, dat »het wezen der vrijheid is om te leven precies zooals men verkiest,» ¹⁾ terwijl ook hij inzag dat »de vrijheid geen vaste woonplaats kan hebben in eenigen staat, tenzij daar, waar de wetten gelijk en de macht der publieke meening groot is.» ²⁾ Zoo ging er een vrijheidlievende strooming door de geschiedenis der menschheid en wanneer Spencer schrijft: »De mensch moet de vrijheid hebben om te gaan en te komen en te zien, om te gevoelen, te spreken, te werken, voedsel, kleeding, huisvesting te krijgen en voor elk zoowel als voor allen de behoeften der natuur te bevredigen. Hij moet vrij zijn, om alles te doen wat hetzij direkt hetzij indirekt noodig is ter voldoening van elke geestelijke en lichamelijke behoefte,» ³⁾ dan doet hij feitelijk niet anders dan herhalen wat Cicero zei.

Die vrijheid dus, welke ons toestaat, ons individueel bestaan te ontvouwen in al zijn omvang en volheid, dat is wat elk (denkend) mensch voor zich verlangt, maar zoodra hij dit voor zichzelf verlangt, moet hij ook medewerken om niemand iets in den weg te leggen, wat hem verhindert aan dien eisch des levens te voldoen.

Want de zucht naar vrijheid is elkeen ingegeven en na de voorziening van ons levensonderhoud is ontegenzeggelijk vrijheid voor den mensch de sterkste van alle persoonlijke behoeften.

De bepaling van Spinoza in zijn »Ethica» verdient de voorkeur boven zoovele andere. Zij luidt aldus: »Dat voorwerp heet *vrij*, dat bestaat wegens de noodzakelijkheid zijner natuur en door zichzelf bepaald wordt tot handelen; *noodzakelijk* echter of veelmeer *gedwongen* datgene, wat bepaald wordt

¹⁾ De »Officio».

²⁾ De »Republica».

³⁾ »Social Statics»

*alles
"denkend"*

*en degenen
die men
kan...*

door een ander tot bestaan en werken op bepaalde en vaste wijze.»

En een zoo consciëntieus geleerde als Stuart Mill ¹⁾ begreep dan ook zoo terecht, dat voor de toekomst de overwinning was weggelegd aan dat beginsel, waarin het meest rekening werd gehouden met het waarborgen der individueele vrijheid. Nadat hij het socialisme met gemeenschappelijk eigendom en het persoonlijk eigendom naast elkander heeft geplaatst, zegt hij even voorzichtig als waar: «mochten wij een gisning wagen, dan zouden wij zeggen, dat waarschijnlijk de beslissing over de vraag: welk der beide beginselen zal overwinnen en zal aan de maatschappij haren laatsten vorm geven? vooral zal afhangen van deze vraag: welk der beide stelsels gedooft de grootste uitbreiding der menschelijke vrijheid en spontaneiteit.» En verder: «zoowel de maatschappelijke instellingen als de praktische zedelijkheid zouden de volmaaktheid bereikt hebben, als aan alle personen volledige onafhankelijkheid en vrijheid van handelen was verzekerd en geen andere beperking hun was opgelegd dan de plicht om anderen geen kwaad te doen. Een opvoeding of sociale instellingen, die met zich brachten, dat men de vrije zelfbepaling van doen en laten ten offer moest brengen om een hoogere maat van levenslust of overvloed te erlangen, of dat men van de vrijheid afstand moest doen ter wille van de gelijkheid, zouden een der verhevenste kenmerken der menschelijke natuur uitdooven.»

Nu erkent hij dat de bezwaren, gewoonlijk tegen het kommunisme ingebracht, sterk overdreven zijn, want «de beperkingen, door het kommunisme opgelegd, zouden vrijheid zijn, vergeleken met den tegenwoordigen toestand van de groote meerderheid des menschedoms.» hij vindt dat de arbeiders op 't oogenblik even weinig keus van arbeid, of vrijheid van beweging hebben, dat zij even afhankelijk zijn van vaste regels en van den wil van vreemden, als zij maar met mogelijkheid kunnen zijn onder eenig ander stelsel dat geen werkelijke slavernij verlangt. En hij komt tot de eerlijke konklusie dat wanneer er een keuze gedaan moest worden tusschen het kommunisme met al zijn goede

¹⁾ «Principles of political economy».

en kwade zijden en den tegenwoordigen toestand met al zijn lijden en onbillijkheden, voor hem alle bezwaren, groote en kleine, aan het kommunisme verbonden, als zoo-vele stofdeeltjes aan de weegschaal zouden zijn.

Eerlijker erkentenis is zelden gevloeid uit den mond van een tegenstander. Toch is de zaak voor hem nog niet uit, want hij ontkent, dat wij zoowel de individueele werkzaamheid als het socialisme niet kennen in hun uitmuntendste gestalte. En hij is zóó gesteld op zijn individualiteit, het beste overigens dat men bezit, dat hij altijd maar vreest dat deze uitgewischt en opgelost zal worden. Twijfelend zegt hij: «De vraag is of er een wijkplaats, eenige speelruimte zou overblijven voor het individueel karakter; of de openbare meening niet een tiranniek juk zou zijn, of niet de volstrekte afhankelijkheid van ieder aan allen en het toezicht van allen op allen, eindelijk allen zou africhten tot een geestelooze gelijkvormigheid van denken, gevoelen en handelen.»

Inderdaad, men kan daarover gemakkelijk met zevenmijls-laarzen heenstappen en de vraag zelve smoren onder dooddoeners, als: Wanneer alle menschen maar brood hebben, dan komt die vrijheid wel vanzelf, maar dat is ook voor ons een bewijs, van lichtzinnigheid en oppervlakkigheid, een bewijs, dat men het zelf zoo nauw niet neemt met de vrijheid. En wij kunnen ons best voorstellen, hoe Mill niet zoo gemakkelijk over dit punt heenstapt. Telkens komt hij er in zijne beschouwingen op terug. Het kommunisme lacht hem toe, maar, als hij de zekerheid slechts had zijn individualiteit daarin gespaard te zien. «Wat nog bewezen moet worden is, of het kommunisme zou kunnen gedoogen die veelzijdige ontwikkeling der menschelijke natuur, die menigvuldige verscheidenheid, dat verschil van smaak en talent en dien rijkdom van geestelijke gezichtspunten, die niet slechts voor een groot deel het menschelijk leven zoo belangwekkend maken, maar die ook, door de botsing en wrijving van gedachten, die zij teweeg brengen, en door het bezorgen aan ieder individu van ontelbare begrippen, die het uit zichzelf niet zou hebben gevonden, de hoofdbron van geestelijke beschaving en zedelijken vooruitgang zijn.»

Zullen wij niet moeten erkennen dat dit werkelijk *de* vraag bij uitnemendheid is? En zoozeer maken de vrijheid-

lievende denkbeelden vorderingen, dat zelfs zij, die voor een gecentraliseerde regeling der produktie zijn, allerlei concessies doen aan hun beginsel, zoodra zij er over gaan discussieeren. Soms zijn de principieele étatisten in hun redematies anti-étatisten.

Het ongeluk is dat de sociaal-demokraten zoo weinig juist omschrijven. Zij hebben het zoo druk met verkiezingen, met allerlei hervormingen van het hedendaagsch stelsel, dat zij geen tijd overhouden voor de behandeling van andere punten. Hun hervormingen zijn grootendeels dezelfde als die, welke de radikalen verlangen en strekken allen om het bestaan van het hedendaagsch stelsel van privaat-bezit te handhaven en het juk der slavernij ietwat draaglijker te maken van de arbeiders. Men krijgt meer en meer twee frakties, waarvan de eene samensmelt met de radikale bourgeoispartij, al houden zij ook de afschaffing van het privaatbezit in de overwegingen van hun program, en de andere meer beoogt een fundamenteele verandering der maatschappij in hoofd en leden, zonder zich in te laten met al de kompromissen, die het onvermijdelijk gevolg zijn van het meedoen aan den parlementairen arbeid in onze tegenwoordige parlementen.

De Marxisten gaan uit van den staat.

De anarchisten daarentegen van het individu en de vrije groepeerings.

Toch zien wij niet in, dat de keuze bestaat tusschen een van deze twee.

Het is zeer de vraag b. v. of Kropotkine die in zijn boek: *De verovering van het brood* spreekt over een regeling, over een organisatie der produktie, wel het recht heeft zich anarchist te noemen, aithans naar de gebruikelijke beteekenis die men aan dat woord hecht. Wat hij wil is hetzelfde, met behoud van de vrijheid, wat wij in Holland altijd onder het socialisme hebben opgevat.

Men komt op tegen die rangschikking en zal zeggen, dat men Marx onrecht aandoet door hem zoo te klassificeeren. Men zegt dat Marx aan den staat een heel andere beteekenis gaf, dan waarin wij dat woord gebruiken, dat hij niet geloofde in den ouden, patriarchalen en absoluten staat, maar staat en maatschappij opvatte als een eenheid. Niet onaardig is daarop het antwoord van Tucker: -Ja, hij beschouwde ze

als één, in denzelfden zin als de lam en de leeuw één zijn, nadat de leeuw het lam heeft opgegeten. Marx's eenheid van staat en maatschappij gelijkt op de eenheid van man en vrouw in de oogen der wet. Man en vrouw zijn één en die eene is de man; zoo zijn volgens Marx staat en maatschappij één, maar die eene is de staat. Wanneer Marx staat en maatschappij één gemaakt had en *die eene was de maatschappij*, dan zouden de anarchisten weinig of geen verschil met hem hebben gehad. Want voor de anarchisten is de maatschappij eenvoudig het totaal van die betrekkingen tusschen de individu's, die opgroeien door natuurlijke ontwikkeling onbelemmerd door uiterlijke, vastgestelde autoritaire macht. Dat dit niet hetzelfde is als wat Marx onder staat verstaat, blijkt duidelijk uit het feit dat zijn plan de vestiging en handhaving van het socialisme in zich sloot — dat wil zeggen: het in bezit nemen van het kapitaal en zijn publieke administratie door een autoritaire macht, niet minder autoritair, omdat ze democratisch is in plaats van patriarchaal.¹⁾

Inderdaad, waarom zooveel drukte gemaakt, wanneer men beiden feitelijk hetzelfde bedoelt? En doet men dit niet, welnu, waarin bestaat dan het verschil anders, dan hier is gekarakteriseerd? Ik weet zeer goed, dat men andere uitspraken van Marx als zoovele getuigen kan aanroepen om te bewijzen dat hij het zoo opvat en in zooverre zou hij de vader der anarchie genoemd kunnen worden, maar toch deze opvatting strijdt geheel met zijn hoofd-argumentatie. Op het oogenblik gaat het Marx evenals den bijbel, elkeen haalt eruit wat hem past, om zich met hem te kunnen dekken evenals de geloovigen ook de teksten nemen die hun behagen, om hun eigen stellingen te verdedigen.

Maar wanneer Rodbertus verklaart dat als ooit recht en vrijheid geheel op aarde zullen heerschen, de opheffing van grond- en kapitaaleigendom en de vervanging ervan door gemeenschappelijk eigendom van grond en arbeidsmiddelen noodzakelijk is en komen moet,²⁾ dan zouden wij wel eens willen weten, waarin het verschil bestaat tusschen hem en Marx, die hetzelfde wil als fundament van zijn geheelen ideeëngang.

¹⁾ Benjamin Tucker. In stead of a book, bl. 375 en 376.

²⁾ Das Kapital, vierter socialer Brief an Kirchmann.

Vollmar erkent dit in zijn verhandeling over het Staats-socialisme, maar zegt, dat hij «trotzdem» op een geheel anderen bodem staat dan de staats-socialisten. Welnu, waarin bestaat die geheel andere bodem? «Hun weg is een autoritaire, hun middelen, voor zooverre zij naar het doel kunnen voeren, zijn zoo zwak, dat de menschheid nog vele eeuwen kan wachten op de gewenschte bevrijding.» Daarom noemde hij het staats-socialisme een «vijandige richting» en gaat hij zoover, met te zeggen, dat als iemand wilde beweren, dat de sociaal-demokratie deze richting opgaat, hij daarmee te kennen geeft, dat het socialisme bezig is zijn meest fundamenteele grondstellingen op te geven, zijn innerlijk wezen te veranderen.

Datzelfde wordt uitgedrukt in de aangenomen resolutie op het kongres van den Duitschen partijdag te Berlijn, waar het heet: «de sociaal-demokratie is in haar wezen revolutionair, het staats-socialisme konservatief. Sociaal-demokratie en staats-socialisme zijn onverzoenlijke tegenstellingen.»

[Dat alles klinkt heel mooi, maar datzelfde wat Liebknecht en Vollmar zeggen van het staats-socialisme, beweren wij van hun sociaal-demokratie.] Zeer goed is het daarom dat zij spreken van het «zoogenaamde staats-socialisme» en ervan sprekende, aldus vervolgen:

«Het zoogenaamde staats-socialisme, voor zooverre het ten doel heeft om tot fiskale doeleinden te «verstaatlichen», wil den staat stellen in de plaats van de privaatkapitalisten en hem de macht verleenen, om aan het arbeidende volk het dubbele juk van economische exploitatie en politieke slavernij op te leggen.»

Si duo faciunt idem, non est idem (als twee lieden hetzelfde doen, dan is het nog niet hetzelfde) — dit woord ziet daarop, dat de beweeggrond en zeer verschillend kunnen zijn. Of daarom een maatregel wordt ingevoerd wegens fiskale doeleinden of wegens andere redenen, dat blijft voor den maatregel precies hetzelfde. Zoo zullen b. v. zij, die uit de opbrengst der sporen de staatskas willen stijven, zoowel als zij, die om militaire redenen de sporen van staatswege noodzakelijk achten, als ook degenen die vinden dat algemeene verkeersmiddelen moeten berusten in handen van den staat, allen ervoor stemmen om de spoorwegen van privaat-ondernemingen te maken tot staatseigendom, terwijl zij,

die het in beginsel daarmede eens zijn, maar ze niet toevertrouwen aan den hedendaagschen staat, er tegen stemmen. Zoo komt het ons voor, dat de toevoeging »voor zooverre het ten doel heeft om tot fiskale doeleinden te »verstaatlichen« best geschrappt kan worden. Maar waarom praat men over staats-socialisme, terwijl eigenlijk bedoeld is staatskapitalisme? Terecht merkt Liebknecht op: »had de staat alle bedrijven in handen, dan zou de arbeider, daar hij geen ander werk kon vinden, zich moeten schikken naar elke voorwaarde. En evenals de economische, zoo zou ook de politieke afhankelijkheid door dit zoogenaamd staats-socialisme, *dat in waarheid staatskapitalisme is*, slechts verscherpt in de hoogst denkbare mate en de economische slavernij zou de politieke, de politieke de economische verhoogen en meer intensief maken.»

Toch zegt men dat niet zonder opzet. Tegen *dat* staats-socialisme voeren de socialisten van alle scholen den oorlog en dus als men dat bestrijdt in een motie, dan kunnen Vollmar en Liebknecht, ja zelfs Rodbertus elkander de hand reiken. Brandmerkt men dezulken als staatskapitalisten, dan kan men zelf de plaats van staats-socialisten innemen, gelijk men dit verdient. Dus dat »zoogenaamde« doet dienst als bliksemaffleider om de aandacht van zich af te wenden.

Het staats-socialisme in den tegenwoordigen zin is de »Verstaatlichung« gedreven tot het uiterste, de Verstaatlichung der meest verschillende takken van produktie, zooals zij bij de spoorwegen reeds grootendeels is doorgevoerd en bij de tabaksindustrie reeds beproefd wordt. Men wil langzaam het eene bedrijf na het andere »verstaatlichen«, d. w. z. den staat in de plaats der privaat-arbeidgevers zetten, het kapitalistisch bedrijf voortzetten, alleen met verandering van uitzuiger. In plaats van den privaatkapitalist dus den staat.

Zoo schrijft Liebknecht. Maar in 's hemelsnaam, wat willen de sociaal-demokraten anders?

Als de arbeidswetten, voorgesteld door de sociaal-demokratische fraktie in den Rijksdag, aangenomen werden, wie anders dan de staat zou dan optreden als uitvoerder ervan? En dus, of men wil of niet, men moet en zal de bevoegdheden van den staat aanzienlijk vermeerderen. Lees de Fabian Essays over Socialisme ¹⁾

¹⁾ Fabian Essays, een reeks opstellen van leden van een genootschap van socialisten, genaamd Fabian Society.

en vraagt uzelfven of het iets anders is dan staats-socialisme. Leest wat Lacy ¹⁾ schrijft: -socialisme is gerechtigheid, gebaseerd op de redenen door de macht van den staat versterkt. Of wel: -socialisme is die leer of theorie, die verzekert dat de belangen van elkeen en van allen het best worden gediend door de belangen van elk individueel te onderwerpen aan die van allen tezamen. Erkennende het duidelijke feit, dat individueele belangen alleen verzekerd kunnen worden en bevestigd door het gezag en de bescherming van den staat, houdt het den staat voor staande boven alle individuen. Maar als de staat afhangt voor zijn instandhouding van het bestaan van individuen en voor zijn vastheid van de harmonie, die bewaard is onder zijn individueele eenheden, dan behoort hij daarbij ook zijn gezag op zulk een wijze uit te oefenen dat alle oorzaken van tweespalt, ongelijkheid en onrechtvaardigheid worden weggenomen. Het doel is dan om het grootst mogelijke goed te verzekeren aan allen door de macht en het gezag van den staat. En nog duidelijker: -daar bestaat geen innerlijke bedenking tegen den staat, die optreedt als een privaat-ondernemer en in menig opzicht zou het zeer voordeelig blijken, maar de noodzakelijkheid kan nooit opkomen, dat de staat de eenige ondernemer is, voor zooverre een gefederaliseerde kooperatie elken eisch van rechtvaardigheid zou vervullen en veel meer doel zou treffen door passende belooningen voor voortbrengselen en dus door individualisme te verwekken en aan te kweeken. Daarom, mijnen konden als een deel van het land in eigendom zijn van den staat en bewerkt worden door den staat, daar mijnen zeer verschillend zijn van den landbouw. Spoorwegen, wegen en kanalen zouden dus van nature behooren aan en beheerd worden door den staat en de staat zou evenzeer lijnen openen voor stoombooten voor het verkeer met de kolonies en met vreemde landen. De handel in sterken drank zou een staatsmonopolie kunnen zijn, evenals het fabricceeren en verkoopen van ontplofbare stoffen, wapenen, vergif en andere zaken gevaarlijk voor het menschelijk leven. Verder dan dit zou het eigendom van de produktie-middelen door den staat onpraktisch en onnoodig zijn en wordt het niet vereischt door de beginselen van het socialisme. ²⁾

¹⁾ Liberty and Law, by George Lacy, bl. 217.

²⁾ Lacy, bl. 293.

Lees het aardig geschreven boekje van Blatchford, getiteld: »Merrie England«, dat onderhoudend en eenvoudig geschreven veel invloed zal uitoefenen als propagandageschrift. Maar komt het niet hierop neer, dat de schrijver een monopolie verlangt om den arbeider het genot te verzekeren van al wat hij voortbrengt? Maar hoe kan dit anders geschieden dan door een staatsmonopolie?

Het komt mij overigens voor, dat het staats- en gemeentelijk socialisme nergens meer verklaarde voorstanders vindt dan in Engeland.

Is dat niet alles staats-socialisme, door sociaal-demokraten verlangd? En als men nu willekeurig perken wil stollen, dan beteekent dat niets. Eenmaal op de helling moet men noodzakelijk dalen en dat zal men eenmaal ondervinden, of men wil of niet.

»Het zoogenaamde staats-socialisme, voor zoover het zich bezighoudt met sociale hervorming of verbetering van den toestand der arbeidende klassen, is een stelsel van halfheden, dat zijn ontstaan dankt aan de vrees voor de sociaal-demokratie. Het heeft tot doel door kleine concessies en allerlei lapmiddeltjes de arbeidende klasse te vervreemden van de sociaal-demokratie en deze in haar kracht te verlammen«. Zoo heet het verder in de resolutie op den partijdag te Berlijn. Maar is dan de sociaal-demokratie, die in den Rijksdag streeft naar de verwezenlijking van het praktisch program, iets anders dan een stelsel van halfheden? Wordt daardoor de bevoegdheid van den hedendaagschen staat niet uitgebreid? Wie immers anders dan de staat moet uitvoering geven aan de besluiten, zoodra de verschillende eischen verwezenlijkt worden? Men weet, dat de Duitsehe socialistische Rijksdagfractie een wetsontwerp tot bescherming van den arbeid heeft voorgesteld. Gesteld dat het in zijn geheel was aangenomen, wat zouden wij dan nog anders dan halfheden hebben gehad? Het kapitalistische stelsel zou daardoor niet zijn aangerand. En dus wat is dan in 's hemelsnaam het verschil tusschen staats-socialisten die zich bezighouden met de verbetering van den toestand der arbeidende klas en sociaal-demokraten die hetzelfde doen? Waarom de zoogenaamde staats-socialisten met zulke zaken aankomen, doet hierbij niets ter zake.

De sociaal-demokratie heeft nooit versmaad zulke maatregelen te eischen van den staat of in geval zij van andere

zijde voorgesteld werden ze te billijken, die een opheffing van den toestand der arbeidende klasse onder het tegenwoordige economische stelsel kunnen te weeg brengen. Zij beschouwt zulke maatregelen echter slechts als kleine afbetalingen, die haar van haar streven naar de socialistische vervorming van den staat en der maatschappij op geenerlei wijze doen afdwalen.

Alweer onze vooruitstrevende liberalen zeggen precies hetzelfde. Van die zijde altijd dat woord: Dankbaar maar onvoldaan of: Neem maar aan wat ge krijgen kunt en aanvaard het als afbetaling. Daarvoor behoeft men waarlijk geen sociaal-demokraat te zijn.

Het verwondert ons dan ook niet dat met zoo'n resolutie beide partijen, zoowel Vollmar als Liebknecht, konden meegaan, want zij draait heel aardig om de hoofdzaak heen. Zij zegt eigenlijk niets en dus niemand kan er iets op tegen hebben, maar met zulke vage, nietszeggende resoluties komt men geen stap verder ten opzichte van de hoofdzaak. Alleen men heeft bereikt dat men den schijn van eenheid in de Deutsche partij voor de buitenwereld heeft gered. Maar de dingen ontwikkelen zich en wij gelooven dat die kwestie van staats-socialisme meer en meer op den voorgrond zal dringen. En als de sociaal-demokratie niet strandt op de klip van het staats-socialisme, dan zal dit te danken zijn aan de anarchisten. Wij hebben allemaal geofferd op het altaar van het staats-socialisme, in alle landen ontwaart men dezelfde ontwikkeling en laat ons eerlijk erkennen dat het de anarchisten zijn, die velen onder ons tot staan hebben gebracht, die ons het staats-socialisme hebben doen afschudden. Zelf ben ik mij langzamerhand bewust geworden, dat mijn socialistisch streven, gemodelleerd naar Marx en naar de Deutsche partij, werkelijk staats-socialistisch was en wel verre van mij daarover te schamen, erken ik dit nu, maar ik brak er mede, omdat het mij voorkomt een aanranding der vrijheid noodzakelijk met zich mede te voeren. Ik kan mij dus zeer goed verplaatsen in de denkwereld der parlementaire socialistischen, die staats-socialisten zijn of worden en weet, dat de konsekwentie hen zal noodzaken om of daarmede geheel te breken of rondweg zich staats-socialisten te verklaren.

Men heeft dus zuivering gekregen en wij geven ter overweging aan allen het denkbeeld van Kropotkine: »Als men

wil spreken over historische wetten, dan zou men veeleer kunnen zeggen, dat de staat verzwakt, naarmate hij zich meer in staat gevoelt om een enkele klasse van burgers te verrijken, hetzij op kosten van een andere klasse, hetzij op kosten van andere staten. Hij kwijnt weg sinds hij zijn historische rol mist. Ontwaking der uitgezogenen en verzwakking van het staatsidee zijn, historisch gesproken, twee gelijklopende feiten.

Wij hebben dus een autoritair en een libertair socialisme. Tusschen die twee zal een keuze moeten worden gedaan.

Vrij is een algemeen begrip, dat op zichzelf niets betekent. Men moet altijd vrij zijn van iets. Maar de vrijheid is op zich zelve een ding zonder inhoud, iets negatiefs. Vrijheid is de atmosfeer waarin men wil leven. Vrijheid is de vorm. En haar inhoud?

Moet zijn de gelijkheid.

Deze twee behooren bij elkander, vormen als 't ware een twee-eenheid. De gelijkheid draagt de vrijheid in zich, want ongelijkheid beteekent willekeur en knechtschap.

Omgekeerd is vrijheid zonder gelijkheid een leugen. Eerst als men economisch geheel zelfstandig is, kan er sprake zijn van vrijheid. Alleen zij, die gelijkelijk onafhankelijk en toegerust zijn met gelijke machtsmiddelen, zijn vrij, omdat zij gelijk zijn.

Het socialisme eischt, dat de menschheid een drievoudige vrijheid heeft in 't leven geroepen, te weten:

- 1°. een economische of de vrije toegang tot de arbeidsmiddelen;
- 2°. een verstandelijke of de gelegenheid om vrij te denken;
- 3°. een zedelijke of de gelegenheid om vrij zijn neigingen te ontwikkelen.

Als abstracte rechten zijn N°. 2 en 3 na vele eeuwen van harten strijd, erkend door de meerderheid der beschaafde, denkende menschen, maar ze worden totaal geneutraliseerd en te niet gedaan door gemis aan den sluitsteen van den boog der vrijheid, nl. de economische vrijheid.

Waarom zouden wij ruilen van juk, als we daardoor toch niet vorderden?

Bakounine zegt weer zeer juist: »Het eerste woord van de algemeene vrijmaking kan slechts zijn de *vrijheid*, niet de zoo hoog geprezen politieke bourgeoisvrijheid, aanbe-

volen als een voorwerp van verovering, die voorafgaat volgens Marx en zijn aanhangers, maar de *groote mensche-lijke vrijheid*, die alle dogmatische, metafysische, politieke en juridische ketenen verbrekende waarmee de geheele wereld nu is vastgeketend, aan iedereen, aan de gemeenschap zoowel als aan de individuen, de algeheele vrijheid van beweging zal geven, als men eens voor goed is bevrijd van alle inspekteurs, direktors en voogden.

Het tweede woord van deze vrijmaking is de *solidariteit*, niet de solidariteit van Marx, van boyen naar beneden georganiseerd door eenige regeering en opgelegd hetzij door list hetzij door geweld, aan de volksmassa; niet die solidariteit van allen, die de ontkenning is van de vrijheid van ieder en die daardoor een leugen wordt, een fictie die als werkelijke aanvulling de slavernij heeft, maar de solidariteit die integendeel de bevestiging en verwerkelijking is van alle vrijheid, haar bron niet ontleenende aan eenige politieke wet maar in de kollektieve natuur van den mensch ligt en tengevolge waarvan niemand vrij is, als alle menschen die hem omringen en ook maar den minsten invloed, hetzij direkt hetzij indirekt, uitoefenen op zijn leven, het niet evenzeer zijn.

En de solidariteit heeft tot basis de *gelijkheid*, den *kollektieven arbeid*, verplichtend voor elkeen, niet door de macht van wetten, maar door de macht der dingen, en den *kollektieven eigendom*, als besturend gids hebbende de ondervinding, d. w. z. de praktijk van het kollektieve leven en de wetenschap en voor einddoel de *konstitutie van de menschheid*, bijgevolg de ruïne van alle staten.

Het autoritair socialisme onderstelt een dwangapparaat, waardoor men de onwilligen kan noodzaken zich te onderwerpen en waar dit noodzakelijk is, daar haalt men door de achterdeur weer binnen, wat men door de voordeur had uitgezet.

Is niet de instelling eener socialistische politie, socialistische gendarmerie, van socialistische gevangnissen met socialistische cipiers de sterkste veroordeeling van dat soort socialisme? Of is het mij niet totaal onverschillig of ik door een socialistischen dan wel door een kapitalistischen politiengent bij den kraag word gepakt, waar ik heelemaal niet bij mijn kraag wensch gepakt te worden? Of ik kom voor een kapitalistischen dan wel voor een socialistischen

rechter, waar ik heelemaal niets met een rechter te doen wil hebben? Of ik opgesloten word in een socialistische dan wel in een kapitalistische gevangenis, waar ik heelemaal niet opgesloten wil worden? De naam is mij volkomen onverschillig, want het is mij bovenal te doen om de zaak en door verandering van namen heb ik niets gewonnen.

Met den naam »republiek» is nog het gevaar van tirannie niet verwijderd. Weten wij niet dat te Parijs door de republikeinsche regeering eenige jaren geleden een werkliedenkongres is uiteengegedreven door de politie, eenvoudig omdat men vreesde voor de socialistische richting der vergaderden? Zou het dien arbeiders iets kunnen schelen of zij door de republikeinsche politie, dan wel door de keizerlijke gendarmes uiteengejaagd werden? Wat baant het den hongerlijder of de republikeinsche regeervorm in Frankrijk bestaat? Wie herinnert zich niet het afschuwelijk drama der familie Hayem te Parijs, toen man, vrouw en zes kinderen door kolendamp een eind aan hun leven van ellende en ontbering maakten, op denzelfden dag, waarop Parijs in feestdod was en zwom in het licht der illuminatie ter herdenking van den 14den Juli, den dag van den val der Bastille? De arme is er niet mede gebaat of het republikeinsche ontvangers zijn, die zijn armzalig boeltje opschrijven en verkoopen wegens belastingschuld, of het republikeinsche deurwaarders zijn, om hem op straat te zetten na den exekutorialen verkoop, of het republikeinsche gendarmes zijn, die hem als vagebond oppakken, als de industriele crisis hem van brood berooft; of het republikeinsche soldaten zijn, die hem fusileeren, wanneer hij door werkstaking in verzet komt; of alles republikeinsch is tot het hospitaal toe, waarin hij van ellende omkomt, tot de gevangenis toe, op wier deuren tot openbaren spot in Frankrijk b.v. de woorden staan geschreven: »Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap!»

Zie hier een verklaring in de Belgische Kamer NB. afgelegd door den socialistischen afgevaardigde Vandevelde: »Gesteld dat een socialistische regeering verplicht zou zijn een korps gendarmes te hebben om de misdadigers tegen het gemeene recht te arresteeren, dan willen wij niet stemmen tegen de begrooting en wij moeten ons dus van stemming onthouden.» (Zitting van 8 Maart 1895.)

En nu wil het mij voorkomen, dat het autoritair socia-

lisme onmogelijk ontsnappen kan aan een soort dwang-apparaat.

Maar wat wilt gij anders doen met de luien, de onwilligen? In de eerste plaats zal het aantal van dezulken niet groot zijn in een maatschappij, [waar elk overeenkomstig zijn aard en aanleg kan werken,] maar blijven er dan nog over, dan zou ik dezulken, ook zonder werken, liever onderhouden dan dwang op hen uit te oefenen. Laat hen gevoelen hoe zij eigenlijk genadebrood eten, daar zij niets bijdragen tot de produktie, werkt op hun eergevoel en de meesten zullen daardoor verbeteren en bij de enkelen, die ondanks dat alles toch nog blijven leven op zoo'n onteerende wijze, is het een ziekelijke toestand, dien men op andere, hygienische wijze moet trachten te herstellen. Waarom spekuleert men altijd op het lage en zelden op het goede in den mensch? Men zal het door toepassing der laatste methode heel wat verder brengen dan door die der eerste. *m*

Ik voor mij ben vast overtuigd dat er nooit beterschap zal komen, zoolang het gezin blijft bestaan in den tegenwoordigen zin van het woord. Elk gezin vormt een soort van groep, die min of meer vijandig staat tegenover het andere. Het gevoel van broederschap mag nog zoo veel gepreekt worden, zoolang de kinderen niet door een gemeenschappelijke opvoeding ervaren dat ze één gezin vormen, zoolang zullen zij dat gevoel ook nooit verkrijgen. De ouders zijn als regel de slechtste opvoeders van hun eigen kinderen. Ik heb voorbeelden gezien van menschen, die uitstekende opvoeders waren van andere kinderen, maar die bepaald hun eigen kinderen slecht opvoedden.

Gesteld dat de kinderen zoolang bij de moeder blijven, als zij de borst krijgen, daarna zullen ze gemeenschappelijk opgevoed worden, ook al mede onder de hoede der ouders. Wij willen geen weeshuizen of gestichten, waar de kinderen als 't ware opgesloten zijn achter de dikke muren zonder de liefderijke verzorging van naastbestaanden te ondervinden, neen al wat naar gesticht ruikt, moet verbannen worden. Inrichtingen dus voor allen steeds toegankelijk en onder de voortdurende hoede der gemeenschap. Zal de liefde daar niet buitengesloten zijn? Zullen de kinderen niet den weldadigen gloed, afstralende van de liefde, missen? Wij gelooven het niet.

Allereerst moeten wij vragen of er iets bestaat wat moeder-

liefde mag heeten? Of de zogenaamde bloedverwantschap zich doet gelden? Indien men dadelijk na de geboorte het kind aan de moeder ontnemt en er een ander voor in de plaats legt, dan is het de vraag of de moeder er iets van ontdekt. Bestaat er iets, dat gelijkt naar een band des bloeds, dan moet men het bespeuren. En toch daar is niets van aan. Omgekeerd zou iemand, die zich steeds belastte met de voortdurende zorg van een kind, een ander gevoel daarvoor hebben dan voor haar eigen kind? Van de vaders spreken we niet, want het vadergevoel is natuurlijk geheel anders. Als het kind aan een der ouders toebehoort, dan is het ongetwijfeld aan de moeder en niet aan den vader. Maar zelfs ten opzichte van het moedergevoel blijft het steeds de vraag of dit geen suggestie, geen inbeelding is. Zeker er bestaat een band tusschen moeder en kind, maar niet omdat zij naar het bloed verwant zijn, maar omdat de moeder het kind steeds heeft verzorgd.

Het is dus de band der gewoonte en de tirannie der gebruiken en gewoonten is nog grooter dan die der wetten. Men denke b. v. aan de macht der mode, waartoe niemand gedwongen wordt en waaraan toch een ieder zich onderwerpt. Maakt de liefde blind, dan is zij natuurlijk verkeerd. Soms zijn ouders zoo verblind, dat ze heelemaal niets zien van de gebreken hunner kinderen — somwijlen zijn het hun eigen gebreken! — en dus niets doen om ze te verbeteren. Straks zijn ouders om den schijn van bevoorrechting hunner eigen kinderen te ontgaan tegenover dezen onrechtvaardigen dat is evenzeer onbillijk. Ons dunkt dat het denkbeeld van *mijn* kinderen, als vormden zij een stuk privaatbezit, geheel moet verdwijnen om plaats te maken voor het begrip: *onze* kinderen.

Nu zouden wij het zeer onverstandig vinden als men de moeders wilde dwingen om afstand te doen van haar kinderen, want doordoor zou men een gevoel van vijandschap wekken bij de moeders. Neen, men moet ze door nanschouwelijk onderwijs er toe brengen, dat zij uit zichzelf haar kinderen zullen afstaan, omdat zij zien dat zij zelven nooit diezelfde zorg voor haar kinderen kunnen hebben dan er daar aan besteed wordt, dat die kinderen het daar veel beter en plezieriger hebben en daar wij steeds meer met verstandige moeders te doen zullen krijgen, zullen deze haar ware liefde voor de kinderen daarin openbaren, dat

zij meer letten op het welzijn der kinderen dan op haar eigen genot. Dus niet door dwang, want wij kunnen ons voorstellen, dat menschen die voor het beginsel gunstig gezind zijn, zich er tegen zouden verzetten zoodra de dwang werd uitgeoefend, maar geheel vrijwillig moet men daartoe geraken.

Hoevele zaken zijn uit vrij initiatief verrezen, omdat het belang de menschen er toe bracht. Kropotkine haalt eenige gelukkige voorbeelden aan, zooals de Reddingmaatschappij voortgekomen uit vrije overeenkomst en door individueel initiatief. Het stelsel van vrijwilligers werd daar met goed gevolg toegepast. Een ander voorbeeld is de vereeniging van het Roode Kruis, die de gekwetsten in den oorlog wil verzorgen en verplegen. De toewijding der mannen en vrouwen, die zich vrijwillig aangaven voor dit werk der liefde, is geheel boven allen lof verheven. Waar de gesalarieerde officieren van gezondheid met hun staf vluchtten, daar bleven de vrijwilligers van het Roode kruis op hun post onder het fluiten der kogels en zich blootstellende aan de brutaliteit der vijandelijke officieren. Het ideaal is de majoor van het regiment, de gesalarieerde van den staat. Voor den autoritair: Weg met het Roode Kruis met zijn hygienische hospitalen, als de ziekenoppassers geen ambtenaren zijn. (Kropotkine).

[Kan men niet doorreizen van Parijs naar Konstantinopel, van Madrid naar Petersburg, ondanks zoovele spoorweg-directies moeten medewerken, om het internationaal verkeer zoo gemakkelijk mogelijk in te richten? Het belang dreef er toe, om tot zulke maatregelen te geraken en het ging uitstekend, zonder dat van bovenaf op kommando bevel werd gegeven om alles zoo in te richten.]

[Zoolang de menschen niet rijp zijn voor zulke zaken, zoolang ze dus van bovenaf eenvoudig moeten worden opgedrongen en afgedwongen, zoolang schieten deze zaken ook geen wortel onder de menschen.]

Daarom, het vrije initiatief op den voorgrond gesteld en het vooral niet gedood, want de vernietiging daarvan zou een ontzaglijk nadeel voor de maatschappij zijn.

In een gezelschap van fatsoenlijke, verstandige menschen kondigt men ook niet eerst wetten af, waaraan allen zich hebben te houden, neen, elkeen weet zich te gedragen naar die ongeschreven wetten, die ons leeren, dat de een den ander

geen overlast aandoet en zal dienovereenkomstig handelen.

De verschillende krachten en richtingen, die in de maatschappij werken, zullen zich telkenmale naar gelang van omstandigheden plooiën tot nieuwe vormen. De geest van combinatie zal ongelijksoortige elementen tot één groepeeren. Alles is een voortdurend splitsen, veranderen, vervormen, d. w. z. een onophoudelijk *worden*. Een weergalooze groei-kracht van vormen in de maatschappij der menschen, even rijk als het wassen der planten in de natuur.

Geen enkel persoon is een geheel op zichzelf staand wezen en de vergelijking der maatschappij bij het menschelijk lichaam is zeker niet van waarheid ontbloot. Waar één lid lijdt, daar lijdt het geheele lichaam. Alles hangt van elkander af en de kleinste oorzaken hebben dikwijls verstrekkende gevolgen, die overal zich doen gevoelen. Een nadeel, dat het individu zichzelf toebrengt, kan oorzaak worden van nadeelen, die niet alleen gevoeld worden door zijn naaste betrekkingen, maar vele verder en de nawerking daarvan kan schadelijke gevolgen hebben voor het geheel, voor de gemeenschap.

Staat en maatschappij zijn niet twee kringen, die één gemeenschappelijk middenpunt hebben en wier omtrekken elkaar dus niet raken, neen zij werken op elkaar in, hangen van elkander af, vervormen zich onophoudelijk. Soms is de staat een boei, die zoo vast geslagen is om de maatschappij, dat hij deze verhindert zich vrij te ontwikkelen. Dit is nu het geval.

De staat kan in zekeren tijd een noodzakelijke fase van ontwikkeling zijn, zonder dat hij daarom eeuwig behoeft te blijven bestaan. Onder sommige omstandigheden kan hij zelfs een vooruitgang zijn geweest, waarmede men nu niets meer te maken heeft.

Bakounine drukte zich in gelijken geest uit, toen hij zei: de staat is een kwaad, maar een historisch noodzakelijk kwaad, even noodzakelijk in het verleden als het vroeg of laat zijn geheele uitdelging zal zijn, even noodzakelijk als het de primitieve dierlijkheid en de theologische afdwalingen der menschen zijn geweest. De staat is niet de maatschappij, hij is slechts een historische verschijningsvorm, even brutaal als abstrakt.

Tegenwoordig verwijderen wij ons van den staat waarin wij eeuwen lang zijn vastgeketend geweest en meer en

meer vormt zich in ons de overtuiging: «Waar de staat begint, eindigt de individueele vrijheid en omgekeerd.»

Men zal antwoorden: «maar deze staat, die de vertegenwoordiger is van het algemeen welzijn, kan den mensch geen deel van zijn vrijheid ontnemen, als hij hem de vrijheid geheel verzekert.» Als dit altijd waar was, vanwaar dan de oppositie die men maakt tegen den staat? Het is er buitendien om te doen of dat deel wat men neemt, niet juist het wezen, het begin der vrijheid is. En zoodra dit zoo is, protesteert men natuurlijk tegen dezen dwang, die u onder den schijn van u de vrijheid te waarborgen, haar juist ontnemt.

De staat is door zijn beginsel zelf een groot kerkhof, waar alle openbaringen van het individueele en plaatselijke leven, alle belangen der partijen, wier geheel juist de maatschappij uitmaakt, ten offer worden gebracht, sterven en begraven worden. Het is het altaar waar de ware vrijheid en het welzijn der volkeren worden opgeofferd aan de politieke grootheid; en hoe meer deze worden opgeofferd, hoe volmaakter de staat is. Ik besluit hieruit, en het is mijn overtuiging, dat het Russische rijk de staat bij uitnemendheid is, de staat zonder omslag en frases, de volmaaktste staat in Europa. Alle staten daarentegen, waarin de volkeren nog adem kunnen scheppen, zijn, van ideaal standpunt bezien, inkompleete staten, evenals alle andere kerken in vergelijking met de Roomsche-Katholieke kerk, slechts mislukte kerken zijn.»

De staat moet dus *alles* zijn of hij wordt *niets* en vormt slechts een overgangsvorm, bestemd om te verdwijnen. De uitdrukking te dezen opzichte gebruikt door Bakounine, is geestig, hij zegt: «elke staat is een aardse kerk, evenals elke kerk op haar beurt met haar hemel, haar verblijfplaats der zaligen en haar onsterfelijke goden niets anders is dan een hemelsche staat.»

Wie zal bepalen of de staat zich niet eenmaal geheel zal oplossen in de maatschappij? Wie zal uitmaken of er niet een tijd zal aanbreken, waarin de individuen zich vrij naast elkander zullen ontwikkelen zonder dat er storingen plaats hebben, die hinderlijk zijn voor de vrijheid? Is het individueel bewustzijn en leven een integreerend deel van den mensch, dan kan dit zich nooit oplossen in de gemeenschap, maar blijft het iets afzonderlijks, dat den stempel afdrukt op den persoonlijken mensch.

Evenmin kan het gemeenschapsgevoel worden weggecijferd, daar ook dit in het individu zich ontwikkelt.)

Bakounine komt op tegen de bewering, dat de individuele vrijheid van elk beperkt wordt door die van de anderen. Hij vindt in die bewering zelfs in kiem de geheele theorie van het despotisme. En hij levert daartoe het volgende betoog: Ik ben niet in waarheid vrij, tenzij alle menschelijke wezens, die mij omringen, mannen en vrouwen, gelijkelijk vrij zijn. De vrijheid van anderen, wel verre van een beperking of ontkenning van mijn vrijheid te zijn, is integendeel de noodzakelijke voorwaarde en de bevestiging ervan. Ik word niet in waarheid vrij, tenzij door de vrijheid van anderen, zoodat naarmate het aantal vrije menschen dat mij omringt talrijker is en hoe grooter en sterker hun onafhankelijkheid, naar die mate ook mijn eigen vrijheid grooter en sterker en uitgestrekter wordt. Het is integendeel de slavernij der menschen die een beperking is voor mijn vrijheid of wat op hetzelfde neerkomt, het is hun dierlijkheid, die een ontkenning is van mijn menschelijkheid, omdat ik mij niet waarlijk vrij kan noemen, tenzij mijn vrijheid, of wat hetzelfde wil zeggen, mijn menschelijke waardigheid, mijn menschelijk recht, dat bestaat in het niet gehoorzamen aan eenig ander mensch en in het niet bepalen mijner daden, dan overeenkomstig mijn eigen overtuiging overwogen door het geweten van allen dat even vrij is en door de toestemming van de geheele wereld bevestigd wordt. Mijn persoonlijke vrijheid, bevestigd door de vrijheid van de geheele wereld, strekt zich tot in het oneindige uit.

Dit is spelen met woorden. De absolute vrijheid is een onmogelijkheid. Overigens, wij spreken over de vrijheid van vrije menschen tegenover elkander. Zullen zij nooit met elkander in aanraking en ook in strijd komen? Al is het doel om elken strijd te vermijden, dit kan niet verwerkelijkt worden en in dat geval is de vrijheid van den een evenveel waard als die van den ander. Bakounine werpt deze bewering niet omver en als hij de vrijheid verdeelt in drieën: 1°. de volle ontwikkeling en het volle genot van alle menschelijke vermogens voor elkeen door opvoeding, wetenschappelijk onderricht en stoffelijk welzijn; 2°. het verzet van het menschelijk individu tegen elk gezag, hetzij menschelijk hetzij goddelijk, hetzij kollektief hetzij individueel dat hij

weer onderverdeelt in -de theorie van het hoogere spooksel der theologie tegenover God-, d. w. z. de kerk en in -verzet van elkeen tegen de tirannie der menschen, zoowel tegen het individueele als tegen het sociale gezag, vertegenwoordigd en gewettigd door den staat-, dan gaan wij met hem mede. Wij gelooven, ook dat de waarschijnlijkheid van konflikten stijgt en daalt in verhouding van den graad van ontwikkeling der individuen.

Trachten wij nu genoeg ruimte, genoeg vrijheid te hebben voor elk individu, zoodat zij niet stooten op elkander en dat elkeen zijn eigen terrein van werkzaamheid heeft, wij zullen dan een der grootste struikelblokken der menschheid doen verdwijnen. Het is gemakkelijk om hierover te filosofeeren, maar in de werkelijkheid zal men ondervinden dat de absolute vrijheid onmogelijk is te midden der menschheid en dat men een grens moet zoeken, die elkeen gesteld ziet aan zijn eigen persoonlijke vrijheid; en als deze grens niet deugt, dan moet men of een andere aangeven of bewijzen dat men er buiten kan, maar in dat geval moet men betere argumenten aanvoeren dan de frases van Bakounine.

En dus voor de toekomst blijft de vraag, [welke de plaats zal zijn die het individu inneemt in de gemeenschap en welke vrijheid aan 't individu wordt verleend in de gemeenschap.] Deze vraag zal beslissend zijn en dus hoe meer zij flink en onbevooroordeeld onder de oogen wordt gezien, hoe beter het zal wezen.

Zooveel toch is opgeruimd, omdat wij er aan ontgroeid waren. Zooals Goethe zoo terecht zegt: >Alles wat ontstaat, is waard dat het ten gronde gaat, < m. a. w. niets is duurzaam en elke vorm draagt de kiem van ontbinding in zich.

De verouderde stelsels of vormen vallen weg, niet omdat zij aangevallen worden door argumenten, maar omdat er intusschen nieuwe omstandigheden zijn opgegroeid en nu kunnen zij zich niet aanpassen aan die nieuwe omstandigheden en missen dus de geschiktheid om voort te leven. In den strijd om het bestaan zijn sommige gelooven ondergegaan en alleen diegenen leven voort, die de nieuwe voorwaarden kunnen verdragen. Als de mensch een godsdienst moet hebben — en er zijn menschen, die beweren dat de mensch een godsdienstig dier is — en de ouden ziek zijn, stervende of dood, zooals gezegd kan worden van de bestaande soorten, dan moeten wij een nieuwen godsdienst hebben,

die past aan onze veranderde levensomstandigheden. Wij kunnen den gang der natuur niet verhaasten, een ontijdige geboorte brengt een zwak kind ter wereld. Alleen wij kunnen zekere voorwaarden aanwijzen, waaraan deze voldoen moet.

Evenzoo gaat het met de politieke en ekonomische stelsels. Zij verouderen en nieuwe levensvoorwaarden eischen nieuwe levensvormen.

De ontwikkelingsgang der beschaving is terecht vergeleken bij een spiraal. Schijnbaar blijft de menschheid steeds op dezelfde hoogte stilstaan en straks doorloopt zij een geheel tegenovergestelde richting en er is tijd voor noodig om te ontdekken of men werkelijk gevorderd is. Maar men vordert gaandeweg steeds, want telkens verruimt zich de gezichtseinder.

Is vooruitgang niet meer kennis in het intellektueele, meer macht in het materieele, meer zelfstandigheid in het zedelijke en maatschappelijke?

Er zijn in de wereld twee beginselen: GEZAG en VRIJHEID.

Het eene vindt men terug in het autoritair, het andere in het libertair socialisme.

Wij noemen elkeen staats-socialist die in den tegenwoordigen staat hervormingen wil doorzetten, waardoor de bevoegdheden van dien staat vermeerderd en uitgebreid worden. Dat nu doen ook de sociaaldemokraten, die werken naar Duitsch model en daarom hebben wij het recht hen onder die rubriek te rangschikken, al verzetten zij zich daar nu nog tegen.

[Het libertair socialisme wil de vrije groepeerling van menschen, wier belangen hen tot elkander drijven, om samen te werken voor dit of dat doel, maar die elk oogenblik als 't ware de vrijheid hebben om zich uit dat verband los te maken.]

De gelijkheid dus tot inhoud, de vrijheid tot vorm en eerst dan kan een geest van broederschap en solidariteit de menschheid in waarheid bezielen en doordringen.

Amsterdam.

F. DOMELA NIEUWENHUIS.